

Agrárgazdasági Kutató Intézet

**AZ AGRÁRTÁMOGATÁSOK
ÉS A KÖLTSÉGVETÉS KAPCSOLATAI**

**Budapest
2008**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Kapronczai István, Keszthelyi Szilárd,
Mihók Zsolt (titkár), Popp József, Udovecz Gábor, Vágó Szabolcs

Készült:

A Gazdaságelemzési Igazgatóság
Pénzügypolitikai Osztályán

Szerzők:

Merkel Krisztina
Felkai Beáta Olga

Közreműködött:

Tanító Dezső

Opponensek:

Banai Péter Benő
főosztályvezető-helyettes
PM, Költségvetési és Pénzügypolitikai Főosztály

Szerdahelyi Péter

Kőnig Gábor

HU ISSN 1418 2130
ISBN 978 963 491 529 4

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	5
Merkel Krisztina: A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar költségvetési kapcsolatainak bemutatása	7
Bevezetés	9
Fogalom meghatározások	11
1. A költségvetési kapcsolatok általános kérdései.....	13
1.1. Az államháztartás szerkezete, pénzáramlásai	13
1.1.1. Az államháztartás alrendszerei hazai jogszabályi környezetben.....	13
1.1.2. Az államháztartás alrendszerei a nemzetközi statisztikai rendszerekben	14
1.1.3. Pénzfolyamatok az államháztartásban	15
1.2. Az államháztartás főbb bevételi tételei és ezek pénzgazdálkodási sajátosságai.....	16
1.3. A költségvetés kiadásainak jellemzői	17
1.4. A magyar államháztartás és az Európai Unió költségvetésének kapcsolata	18
1.4.1. Uniós források szereplése a magyar költségvetésben	18
1.4.2. Európai Unió bevételi jogcímei	19
1.4.3. Európai Unió kiadási jogcímei.....	20
1.4.4. Az Európai Unió források felhasználásának alakulása.....	21
A 2004-2006. közötti uniós pénzügyi kerettervhez kapcsolódó támogatások	21
A 2007-2013. közötti uniós pénzügyi kerettervhez kapcsolódó támogatások	24
2. A mezőgazdaság és élelmiszeripar helye, szerepe a nemzetgazdaságban	27
3. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar költségvetési kapcsolatai	33
3.1. Az államháztartás bevételei	33
3.1.1. Az APEH által kezelt adó- és adójellegű bevételek	33
Társasági adó befizetések	39
Általános forgalmi adó befizetések	40
Személyi jövedelem adó befizetések.....	41
Társadalombiztosítási befizetések	42
Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adóbefizetései	45
3.1.2. VPOP által beszedett adók	47
Jövedéki adó	48
3.1.3. Helyi önkormányzatok által beszedett adók	49
3.1.4. A beszedett adó- és adójellegű bevételek megoszlása az államháztartás alrendszerei között.....	49
3.2. A Központi költségvetés kiadásai.....	51
3.2.1. Agrártámogatások	51
Kettős könyvvitelt vezető agrárvállalkozások támogatása.....	56
3.2.2. Egyéb, közvetett támogatások.....	58
Jövedékiadó-visszatérítés	58
Östermelői adókedvezmény	59
3.3. Államháztartás költségvetésében meg nem jelenő tételek	59
4. Az agrárgazdaság „mérlege”	61
4.1. A központi költségvetés bevételei, kiadásai	61
4.2. A magyar államháztartás és az Európai Unió költségvetésének egyenlege.....	63
4.2.1. A nettó egyenleg számításának módszertana	63
5. Összefoglalás	67
Irodalomjegyzék	71

Felkai Beáta Olga

A mezőgazdaság és más nemzetgazdasági szektorok támogatottságának

összehasonlítása	75
Bevezetés	77
1. Nemzeti támogatások az Európai Unióban	79
1.1. Horizontális és ágazati nemzeti forrású támogatások az Európai Unióban.....	82
1.2. Nemzeti forrású támogatások szektorális bontása	85
1.3. Magyarország és néhány EU tagállam nemzeti forrású támogatásai az Európai Bizottság adatai alapján	88
1.3.1. Szektorális összehasonlítás a kiemelt tagállamokban	88
1.3.2. Horizontális és ágazati összehasonlítás a kiemelt tagállamokban	89
2. Mezőgazdaság támogatottsága az Európai Unióban.....	95
3. Nemzetgazdaság támogatottsága	101
3.1. Magyarország nemzeti forrású támogatásai	101
3.2. Magyarország Európai Uniói forrásból származó támogatásai	103
3.3. Szektorok támogatottsága hazai és Európai Uniói forrásból	106
4. Néhány kiemelt indirekt támogatási forma szerepe és jelentősége	111
4.1. Adómentességek, adókedvezmények	111
4.2. Kedvezményes kamatozású hitelek	115
4.3. Kezességvállalás.....	118
4.3.1. Agrár Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány	119
4.3.2. Hitelgarancia Rt. (Garantiqua)	121
Következtetések, javaslatok.....	123
Irodalomjegyzék	127
Mellékletek	129

Bevezető

Az elmúlt évtizedek gazdasági fejlődése közepette az agrárgazdaság nemzetgazdasági súlya vitathatatlanul mérséklődött. Egy dolog azonban nem változik, mindenki fogyasztója az itt termelt áruknak, mindenki élvezője az itt folyó tájfenntartó munkának.

Az agrárgazdaság nemzetgazdasági szerepe, az általa lekötött erőforrások és a felhasznált költségvetési támogatások nagysága miatt folyamatosan vita tárgya.

Az agrárágazat támogatása, annak mértéke, filozófiája éles szakmai vitákat gerjeszt a világ gazdasági fórumain is, a résztvevő országok sajátosságai, különbözőségei eredményeként. A szigorúan vett gazdasági, kereskedelmi problémák közös nevező alapján történő megítélését és a kompromisszumok keresését nehezíti teszi az egyes országokban különböző mértékű, de a világban mindenhol jelenlévő, az ágazat gazdasági súlyát jóval meghaladó társadalmi és így politikai jelentősége, valamint e terület történelmileg is emocionális felfűtöttsége. Az eredményességét illetően előre nehezen becsülhető viták folynak mind az Európai Bizottságban, mind pedig a WTO-ban az ágazat támogatottságának a mértékét és a célját tekintve.

Nem véletlen, hogy az Agrárgazdasági Kutató Intézet más-más megközelítéssel több anyagában és tanulmányában is vizsgálta a kérdést. [Agrártámogatások hasznosulása, AKI, 2008, A mezőgazdasági vállalkozások pénzgazdálkodásának változó feltételei, AKI, 2007, Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság, AKI, 2007, stb.]

Ezúttal egyszerűnek tűnő célt tűztünk magunk elé. *Az egy kötetben megjelenő két kiadványunk* az ágazat költségvetésből való részesedését és a költségvetési bevételekhez való hozzájárulását, illetve a hazai és az EU esetében néhány szempont alapján a mezőgazdaság és más nemzetgazdasági szektorok támogatásának az összehasonlítását mutatja be.

Az ágazat költségvetési kapcsolatait 2000-2007 évek adatai alapján vizsgáltuk, fontosnak tartottuk, hogy az uniós csatlakozást megelőző és követő évek egyaránt legyenek a vizsgált időszakban.

Kiadványaink reményeink szerint kiindulási alapját képezik az Európai Unióban, annak költségvetése és azon belül a Közös Agrárpolitika alakítása során képviselt magyar álláspont minél átfogóbb megalapozása érdekében végzett munkának.

Nem volt célunk a feketegazdaság és a rejtett támogatások felderítése, kizárólag az Államháztartás mérlegének kiadási és bevételi oldalát vizsgáltuk. Egyetlen, az ÁH mérlegében nem szereplő tételt mutatunk be, – amely nem csak összegében, hanem a támogatási rendszer összefüggései miatt is jelentős – ez az agrártámogatások *közvetlen EU kifizetése*.

Merkel Krisztina

**A MAGYAR MEZŐGAZDASÁG ÉS ÉLELMISZERIPAR
KÖLTSÉGVETÉSI KAPCSOLATAINAK BEMUTATÁSA**

Bevezetés

A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar (agrárgazdaság) szervezeti, gazdálkodási formái sokfélék, a tevékenység mérete, struktúrája változatos, eredményessége erősen differenciált és változékony. A viszonylag kisszámú, termelési értéket tekintve azonban nagyméretű, társas gazdaságok mellett jelentős a vidéki lakosság számára pótlólagos jövedelemszerzési lehetőséget teremtő, részben önellátást szolgáló kis gazdaságok száma.

Az 1990-es évek gazdasági átalakulási folyamata gyökeres változásokat hozott a mezőgazdaságban is, például:

- átrendeződött a tulajdonosi szerkezet;
- állandósult a tőkehiány;
- a korábban stabilnak tekinthető integrációs kapcsolatok leépültek;
- növekedtek a belső- és külpiazi kockázatok stb.

A jövőben várható változások – elég csak a klímaváltozásra, vagy a támogatásfilozófia váltásra gondolni – feltételezhetően növelik a gazdálkodás jövedelem kockázatát, nőhet az ingadozás amplitúdója és az eredmény, illetve a veszteség nagysága. A magyar mezőgazdaság még nincs kellően felkészülve – felkészítve – a kockázatok csillapítására, a kitettség csökkentésére.

A fejlett országok agrárgazdaságainak nemzetgazdasági súlya viszonylagosan mérséklődik, mert más tevékenységek, jellegükből is adódóan, gyorsabban fejlődnek. Azonban a mezőgazdaság által generált összes kapcsolódó tevékenység gazdasági jelentősége, az úgynevezett agrobiznisz GDP termelése vagy a lakosság foglalkoztatásában betöltött szerepe alig mérséklődik.

A hosszabb távon is versenyképes gazdálkodás érdekében meg nem szűnő feladat a gazdaság működését befolyásoló **két alapvetően fontos eszközrendszer** folyamatos vizsgálata és finomhangolása. Az **egyik** az agrárágazat közvetlen céljainak a megvalósítására, a mezőgazdaság és a környezetvédelem összhangja javítására, a klímaváltozás negatív hatásainak mérséklésére, a vidékfejlesztés agrárcélokat szolgáló programjaira, a vidék lakosságmegetartó képességének megőrzésére, illetve a további erősítésére adható **támogatások** rendszere. A **másik** fő eszközrendszer a jövedelemviszonyok szabályozását is szolgáló **adózási és járulék** rendszer. E kettő együtt az agrárágazat sajátosságai, összetettsége miatt bonyolult rendszert alkot. Ez a bonyolultság, illetve annak indokoltsága is folyamatosan vita tárgya és egyben az egyszerűsítésre való törekvés egyik forrása. **Előre kívánjuk bocsátani azonban, hogy véleményünk szerint a nemzetgazdaság termelő ágazatai közül az agrárszféra a többenél egyértelműbb és áttekinthetőbb rendszert alkot.**

Vizsgálódásaink fő területei:

- az agrárgazdaság [TEÁOR: A01 (mezőgazdaság), A015 (vadászat), A02 (erdő), B (halászat), DA (élelmiszeripar)] helye a nemzetgazdaságban;
- a mezőgazdaság költségvetési befizetései;
- az élelmiszeripar költségvetési befizetései;
- a mezőgazdaság támogatása;
- az élelmiszeripar támogatása.

Vizsgálataink során legnagyobb részt a költségvetési és a zárszámadási törvények, a Pénzügyminisztérium, a KSH, illetve az APEH adatait vettük alapul.

Kutatásunk során több problémával is szembesültünk:

- Nincs pontosan megfogalmazva mit is értünk agrártámogatás alatt, mik azok a tételek, melyek egyértelműen ide sorolandók.
- Legtöbbször az FVM által megadott adatokat szokták alapul venni a számításokhoz, csak hogy ezek az adatok nem tartalmazzák teljeskörűen azon összegeket, melyek más fejezeteknél kerülnek kifizetésre, de pl. a PSE vagy az AMS mutatók számítása vagy a Brüsszelnek küldött éves jelentések esetében sem azonosak a csoportosítási elvek.
- A teljesebb kép eléréséhez az **államháztartás funkcionális besorolását** vettük alapul. Az államháztartásban **F10 funkció kód** alatt szerepel a mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás. Ez az összeg tartalmazza az FVM-en kívüli költségvetési sorokon szereplő kiadásokat is, viszont évente változó metodikával¹ sorolja ide az „agrár”-nak nevezett támogatásokat. Pl. a 2004. előtti évek vidékfejlesztési támogatásai nem szerepelnek benne, illetve nemcsak „agrár” támogatásokat tartalmaz, hanem más, inkább már az agrobiznisz elemei közé sorolható támogatási tételeket is (pl. oktatás, kutatás, stb.), ezeket viszont nem teljeskörűen és végül, ide sorolódik az élelmiszeripar is.
- A költségvetési befizetések pontos számbavétele is több nehézségbe ütközött. A támogatások egy része költségvetési szervekhez, iskolákhoz, adófizetésre nem kötelezett személyekhez kerül (pl. farmgyakornoki programok utazási támogatása, tanüzemek, bemutatóüzemek támogatása, K+F támogatások vagy kiadványok előállítás). Ezen csoport támogatásra eső költségvetési befizetései csak igen hosszadalmas kutatómunka eredményeként lenne számszerűsíthető. De hasonló módon, a nem csak mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó vállalkozók befizetéseit sem tudjuk egyértelműen megosztani a különböző tevékenységeik között.
- A támogatás célokhoz, ágazatokhoz és konkrét teljesítményekhez kötött meghatározása és csoportosítása is nehéz feladat. Általánosságban megfigyelhető, hogy a nem termelő szférához tartozó szektorok leginkább közvetlen – címzett, ezáltal könnyebben követhető és összegezhető – támogatásokban részesülnek, míg a termelő szféra szektorai sokféle módon és formában, nehezen összegezhetően jutnak forrásokhoz. Ilyen szempontból a mezőgazdaság kivétel, hiszen termelő szektor, döntően általánosan érvényes jogcímeik alapján nyújtott támogatásokkal.

A problémák megoldása érdekében számításokat végeztünk, ahol lehetséges volt egyszerűsítésre törekedtünk.

¹ Hogy egy adott évben mi tartozik egy-egy funkció kód alá, az egységes OECD nomenklatúra alapján, az adott költségvetési szerv maga határozza meg.

Fogalom meghatározások

KAP (Közös agrárpolitika, Common Agricultural Policy – CAP)

Elsődleges céljai a mezőgazdasági termelékenység növelése, a mezőgazdaságból élők élet-színvonalának emelése, az agrárpiaconak stabilitása, a mezőgazdasági ellátás megfelelő mennyiségű, minőségű és árszínvonalú biztosítása, valamint a vidék fejlesztése.

SAPS, SPS, Top-up

Magyarország EU tagállammá válása óta két forrásból, mégis egymáshoz kapcsolódva működik a közvetlen kifizetésű területalapú termelői támogatások rendszere:

- Egységes területalapú támogatás (SAPS), amit az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garancia Részlege finanszíroz,
- Kiegészítő nemzeti területalapú támogatás (Top-up), amely kapcsolódik a SAPS-hoz, de forrása a magyar költségvetés.

Egységes területalapú támogatás (SAPS)

A SAPS (Single Area Payment Scheme) keretében adható támogatás éves összege a Csatlakozási Szerződésben foglalt kvóták és bázisterületek alapján kerül meghatározásra. A támogatásra jogosult mezőgazdasági terület (SAPS terület) nagyságának meghatározása az érintett tagállam feladata, ahogyan annak eldöntése is, hogy mekkora legyen a támogatható minimális birtokméret a 0,3 ha – 1 ha határértékek között. A támogatásban részesülő területeken nincs művelési kötelezettség, a termelő szabadon dönthet arról, mit termel, nincs jogalapja a területpihentetési kötelezettség előírásának.

A SAPS támogatás kifizetésére évente egy alkalommal, tárgyév december 1-je és következő év április 30-a között kerülhet sor. A SAPS támogatást a tagállamoknak meg kell előlegezniük, mert a Bizottság a részletes elszámolás benyújtását követő két hónapon belül utalja csak át a támogatást. Lehetőség van december 1-jét megelőző kifizetésre is a tagállamok kérelme alapján, erősen indokolt esetben.

Kiegészítő nemzeti területalapú támogatás (Top-up)

Kiegészítő nemzeti közvetlen támogatás jogcímen a magyar költségvetésből az egységes területalapú támogatás (SAPS) egészíthető ki. A kiegészítő nemzeti területalapú támogatás (Top-up) a következő jogcímekre vehető igénybe:

- hízottbika-tartás;
- tejtermelés;
- anyatehén-tartás;
- extenzifikációs szarvasmarha-tartás;
- anyajuh-tartás;
- kedvezőtlen adottságú területeken történő anyajuh-tartás;
- szántóföldi növénytermesztés;
- Burley dohány termesztése;
- Virginia dohány termesztése;
- héjas gyümölcsűek termesztése;
- energetikai célú lágy és fás szárú növények termesztése.

Összevont gazdaságtámogatási rendszer (SPS)

A Magyarországon 2009-ben bevezetésre kerülő SPS rendszerben a mezőgazdasági termelők a támogatási jogosultságon, mint mezőgazdasági vagyoni értékű jogon tulajdont szereznek. Ez a tulajdon korlátozottan forgalomképes: adható, vehető, örökölhető. A támogatási jogosultság önmagában nem jogosít a támogatás igénybevételére, azzal megegyező nagyságú termőföldet is művelnie kell a termelőnek.

GDP (Gross Domestic Product)

A nemzetgazdaságban 1 év alatt létrehozott bruttó jövedelmet **bruttó hazai terméknek** nevezzük. A GDP az SNA első számú alapmutatója.

GNP (Gross National Product)

Bruttó nemzeti termék, *újabb terminológia szerint GNI*.

GNI (Gross National Income)

Egy nemzetgazdaság gazdasági szereplőinek egy év alatt az elsődleges elosztás során akár külföldről, akár belföldről megszerzett összes bruttó jövedelmét bruttó nemzeti jövedelemnek röviden GNI-nek nevezzük.

Számolása: GDP + hazai gazdasági szereplők külföldi munka- és tőkejövedelme – külföldi gazdasági szereplők hazai munka- és tőkejövedelme = **GNI**

GFS (Government Finance Statistics)

Az államháztartással foglalkozó statisztikai rendszerek egyike, a Nemzetközi Valutalap (IMF) által ajánlott kormányzati pénzügyi statisztikai rendszer.

SNA (Nemzeti Számlák Rendszere, System of National Accounts)

Az ENSZ nemzetgazdasági statisztikai rendszere.

ESA (European System of National and Regional Accounts)

Az SNA Európai Unióra kidolgozott változatának államháztartásra vonatkozó része.

COFOG szabványt (Classification of Functions of Government)

A kormányzati funkciók mérésére a Nemzetközi Valutalap és az Európai Közösség által alkalmazott olyan módszertani eszköz, amely összehasonlíthatóvá és elemezhetővé teszi különböző országok kormányzati szektorának terjedelmét, céljai szerinti összetételét.

Közvetett adó

Olyan adó, amelynek fizetője előre meg nem határozott személy. A közvetett adót mindig az fizeti, aki az adózás tárgyát igénybe veszi (pl. egy luxuscikk vásárlója megfizeti az árban szereplő luxusadót). Szélesebb értelemben közvetett adó a vám is.

1. A költségvetési kapcsolatok általános kérdései

1.1. Az államháztartás szerkezete, pénzáramlásai

1.1.1. Az államháztartás alrendszerei hazai jogszabályi környezetben

Az államháztartás a tágon értelmezett kormányzat gazdálkodásának rendszerét jelenti. Feladata a társadalom közös szükségleteinek ellátása. A szükséges forrásokat pedig jellemzően **közpénz**, „az adófizetők pénze” biztosítja. Az államháztartás feladatait intézményeken keresztül látja el. Az államháztartás által ellátott feladatok köre az idők folyamán jelentősen változott hazánkban, mint ahogy mindenütt máshol is. Az országok között nagy eltérések mutatkoznak az állami szerepvállalás mértéke terén, de nemzetközi trend, hogy míg egy évszázada az állam főként a tradicionális feladatok (védelem, közigazgatás, igazságszolgáltatás) ellátására szorítkozott, a 20. század elejétől nagy hangsúlyt kaptak a gazdaságpolitikai és a jóléti funkciók is. Az állam kiterjedtsége függ a társadalmi értékrendtől: az úgynevezett angolszász országokban jellemzően kisebb, míg az európai jóléti államokban nagyobb az állami szerepvállalás terjedelme. Magyarországon jelenleg az államháztartás gazdálkodását az államháztartásról szóló törvény (1992. évi XXXVIII. törvény - Áht.) szabályozza. Az államháztartás költségvetése olyan pénzügyi terv, amely a „feladat ellátásához teljesíthető jóváhagyott kiadásokat és a teljesítendő várható bevételeket” tartalmazza, formailag pedig **mérlegként** jelenik meg. [Bod Péter Á., 2007]

Az Államháztartási törvény értelmében államháztartásunkat négy alrendszer alkotja:

- a központi kormányzat,
- az elkülönített állami pénzalapok,
- a társadalombiztosítás,
- a helyi önkormányzatok.

A **központi kormányzati** alrendszer, illetve ennek költségvetése, a **központi költségvetés** az államháztartás legfontosabb, a bevételek-kiadások méretét tekintve is legnagyobb alrendszere, amely a kormányzati és államhatalmi szerveket, intézményeket foglalja magába. A központi költségvetés **fejezetekre** tagozódik (Országgyűlés, minisztériumok, stb.). A központi költségvetés súlya meghatározó az államháztartáson belül, az összes pénzmozgás **több mint fele** ebben az alrendszerben valósul meg.

A **társadalombiztosítás** (TB) az államháztartás második legnagyobb alrendszere, amelynek bevételei és kiadásai a fősszeg **egynegyedét jelentik**. A társadalombiztosítás **két biztosítási ága, a Nyugdíjbiztosítási Alap és az Egészségbiztosítási Alap**. A két alap legfontosabb bevételi forrását a munkaadók és a munkavállalók által fizetett **járulékok** és **hozzájárulások** jelentik. Az 1998-tól működő magánnyugdíj-biztosítási rendszer nem tartozik az államháztartás körébe.

Az **elkülönített állami pénzalapok** súlya napjainkban már csekély, bevételeik és kiadásuk mindössze **2-3%-ot** képviselnek az államháztartáson belül. Jelentősebb alapjai: Munkaerőpiaci Alap, Kutatási és Technológiai Innovációs Alap.

A **helyi önkormányzatok** alrendszer terjedelme, államháztartáson belüli súlyaránya nem sokkal marad el a társadalombiztosításétól, az alrendszer a bevételek és kiadások **több mint ötödét** képviseli. A helyi önkormányzatok részben az **államháztartáson kívülről** (saját bevételek), részben az **államháztartáson belülről** (állami támogatások, átengedett, megosztott bevételek, átvett pénzeszközök) származó bevételekből **önállóan gazdálkodnak** és látják el a törvényekben meghatározott feladataikat. [Bende-Szabó, 2007]

1.1.2. Az államháztartás alrendszerei a nemzetközi statisztikai rendszerekben

Az államháztartással foglalkozó statisztikai rendszerek egyike a Nemzetközi Valutalap (IMF) által ajánlott kormányzati pénzügyi statisztikai rendszer a **GFS**. A másik az ENSZ nemzetgazdasági statisztikai rendszerének az SNA-nak és főként ennek az Európai Unióra kidolgozott változatának az **ESA-nak** államháztartásra vonatkozó része. *Ez utóbbi alkalmazása az uniós tagságunk miatt kötelező.*

1. A GFS rendszer az államháztartás szektorát három alrendszerre bontja.

- A **központi kormányzathoz** sorolja mindazon intézményeket, amelyeknek kompetenciája az ország egész területére kiterjed. A magyar államháztartás alrendszerei közül tehát ide tartozik a központi költségvetés, az elkülönített állami pénzalapok és a társadalombiztosítás.
- Külön alrendszert alkotnak a **helyi önkormányzatok**.
- Végül megkülönbözteti az államháztartás központi és helyi szintje között elhelyezkedő **regionális, tartományi kormányzatok** szintjét, ez utóbbinak Magyarországon nincs jelentősége.

2. Az ESA az államháztartás (kormányzat) szektorát négy alrendszerre bontja. Külön alrendszert alkot:

- a kormányzat központi,
- a regionális (tartományi), valamint
- helyi szintje, és elkülönült alrendszert képez
- a társadalombiztosítás is.

A nemzetgazdasági statisztika az államháztartási törvénytől tágabban értelmezi az államháztartás fogalmát: olyan intézményeket is ide sorol, amelyek a törvényben nem szerepelnek. Érdemes megemlíteni, hogy **a magyar terminológia újabban** szóhasználatában is igyekszik megkülönböztetni a két fogalmat: **a statisztikai értelemben vett államháztartás megkülönböztetésére** az általánosan értelmezett **kormányzati szektor megjelölést alkalmazza, míg az államháztartás fogalmát az Áht.-ben meghatározott kör számára tartja fenn.**²

3. A kormányzati funkciók mérésére a Nemzetközi Valutalap és az Európai Közösség egyaránt a **COFOG szabványt** alkalmazza. Ez olyan módszertani eszköz, amely összehasonlíthatóvá és elemezhetővé teszi különböző országok kormányzati szektorának terjedelmét, céljai szerinti összetételét. A funkcionális osztályozást ezért alapvetően az államháztartás konszolidált pénzforgalmi adatainak bemutatására alkalmazzák, mégpedig elsősorban a kiadások osztályozására.

² Bővebben lásd: A TANÁCS 2223/96/EK RENDELETE (1996. június 25.) a Közösségben a nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről.

Öt osztályt különböztetünk meg:

- állami működési funkciók,
- jóléti funkciók,
- **gazdasági funkciók,**
 - F09 Tüzelő- és üzemanyag, valamint energiaellátási feladatok,
 - **F10 Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás,**
 - F11 Bányászat és ipar,
 - F12 Közlekedési és távközlési tevékenységek és szolgáltatások,
 - F13 Egyéb gazdasági tevékenységek és szolgáltatások,
 - F14 Környezetvédelem,
- államadósság kezelés,
- funkcióba nem sorolható tételek.

[2007. évi zárszámadási törvény általános indoklása]

1.1.3. Pénzfolyamatok az államháztartásban

Az államháztartás és alrendszerei **költségvetések** (pénzügyi tervek) alapján gazdálkodnak. A központi költségvetés, a társadalombiztosítás és az elkülönített állami pénzalapok költségvetéséről az Országgyűlés költségvetési törvény elfogadásával dönt, a helyi önkormányzatok közgyűlései költségvetésükről önkormányzati rendeletben határoznak. Az államháztartás alrendszereiben minden pénzmozgásról el kell számolni, **a bruttó elszámolás elve érvényesül** (a bevételek és a költségek (ráfordítások), illetve a követelések és a kötelezettségek egymással szemben nem számolhatóak el).

Az alrendszerek minden költségvetési bevétele és kiadása költségvetésük részét képezi. A költségvetések bevételi és kiadási előirányzatokból állnak. A **bevételi előirányzatok kötelezettséget, a kiadási előirányzatok jogosultságot** jelentenek, azaz a kiadási előirányzatokat nem kell feltétlenül felhasználni, nem járnak felhasználási kötelezettséggel. A bevételek és kiadások együttesen alkotják a költségvetési **mérleget**.

Az államháztartási elszámolások **pénzforgalmi szemléletűek**: a bevételek és kiadások az adott év pénzmozgásait tükrözik. Az alrendszerek összes költségvetési bevételeit és kiadásait az államháztartási mérleg tartalmazza. **A pénzforgalom egy része azonban az államháztartáson belül, az alrendszerek között bonyolódik**: a központi költségvetés kiadásai között megtaláljuk a helyi önkormányzatoknak nyújtott támogatásokat, a társadalombiztosításnak átutalt pénzeszegeket, és így tovább. Ezek a „halmozódások” az államháztartás méretét a valóságosnál nagyobbak mutatják, ezért ha tényleges terjedelméről akarunk képet kapni, az alrendszerek közötti pénzmozgásokat ki kell szűrniük. Az úgynevezett **konszolidált államháztartási mérlegben** a bevételek és kiadások már csak az államháztartáson kívülről származó, illetve oda irányuló pénzmozgásokat mutatják. [Bod Péter Á., 2007]

A magyar törvényi szabályozás előírja, hogy az államháztartás alrendszereiben a gazdálkodást **éves költségvetés** alapján kell folytatni. A költségvetési év ma megegyezik a **naptári évvel**. A költségvetések mögött meghúzódó gazdasági döntésekből fakadó **determinációk** sok esetben egy évnél hosszabb időszakot érintenek. A tervezés és a döntéshozatal megalapozottabbá tételét segíti, hogy a törvényjavaslat benyújtásakor teljes körűen be kell mutatni a költségvetési évet követő két év várható előirányzatait is, amelyeket a költségvetési év folyamatai és áthúzódó hatásai, a tervezett feladat-ellátási és szerkezeti változások, valamint a gazdasági előrejelzések alapján alakítanak ki. Ez a gyakorlat közel áll a gördülő tervezés technikájához.

Az éves költségvetéssel kapcsolatos feladatok természetesen nem korlátozódnak egyetlen esztendőre, hiszen három évet érintenek. A tárgyévet megelőzi a **tervezés** szakasza, a költségvetési év (tárgyév) maga a **végrehajtási** időszak, végül az év lezárulta után be kell számolni az előirányzatok teljesüléséről: ez a **zárszámadás** időszaka. A költségvetéssel kapcsolatos feladatokat és hatásköröket az államháztartási törvény szabályozza.

1.2. Az államháztartás főbb bevételi tételei és ezek pénzgazdálkodási sajátosságai

Az államháztartás bevételei adják az állam által ellátott közfeladatokhoz szükséges forrásokat. Jogi természetük szerint jellemzően **közjogi jellegűek**: az állam a közhatalom letéteményeseként írja elő a közterhekhez való hozzájárulási kötelezettség szabályait, szedi be a bevételeket. Közjogi bevételek az adók, járulékok, vámok, illetékek. A bevételek jóval kisebb részét teszik ki a **magánjogi jellegű** bevételek, amelyekre az állam főként tulajdonosi minőségében tesz szert, például privatizációs bevétel vagy osztalék formájában. A költségvetési, vagy más néven fiskális politika az adópolitikán keresztül befolyásolja a jövedelemcentralizáció mértékét és alakítja az állami bevételek belső arányait. Közgazdasági jellegük szerint a főbb bevételek a következőképpen csoportosíthatók (**1. táblázat**).

1. táblázat

Főbb bevételek csoportosítása közgazdasági jellegük szerint

Folyó bevételek	Adók és adójellegű bevételek	Jövedelmet terhelő adók (legnagyobb tételei a személyi jövedelemadó és a társasági adó). Forgalmat terhelő (közvetett) adók (ÁFA, jövedéki adó). Társadalombiztosítási járulékok és hozzájárulások. Vámok. Vagyoni típusú adók. Egyes illetékfajták, stb.
	Nem adójellegű bevételek	Tőke utáni jövedelmek: például kamatbevételek, állami vagyon utáni osztalék. Díjbevételek, stb.
	Egyéb folyó bevételek	
Tőkebevételek	Vagyontárgyak és föld eladásából származó bevételek.	
Sajátos jellegük miatt érdemes külön kiemelni az állami tulajdonú vállalkozások értékesítéséből származó privatizációs bevételeket .		

Forrás: Bod Péter Á.: Pénzügyi és költségvetési igazgatás

A fejlett gazdaságokban az állami **bevételek meghatározó hányadát – 80-90%-át – az adók és adójellegű bevételek** teszik ki. Ez az arány a magyar államháztartásban is érvényesül. A rendszerváltás óta eltelt évek során azonban jelentős arányváltozást figyelhetünk meg a bevételi szerkezetben. Követve a nemzetközi trendeket, erőteljesen nőtt a közvetett adók, különösen az ÁFA aránya, visszaszorult a jövedelmeket terhelő adók részesedése, ez utóbbi mögött a társasági adóbevételek alakulása áll.

A *közpénzek megközelítőleg fele a központi költségvetésen* folyik keresztül. A fogyasztáshoz kapcsolt adók és a társasági adóbevételek teljes egészében, a személyi jövedelemadóból származó bevételek a helyi önkormányzatoknak átadott rész kivételével a központi költségvetés bevételét képezik. Ebből következően a bevételi arányok elmozdulásának az államháztartás egészében megfigyelhető tendenciái ebben az alrendszerben is tükröződtek. *A központi költségvetés összes – államháztartáson belüli pénzmozgásokat (halmozódásokat) is tartalmazó – bevételének négyötödét adják az adók és adójellegű bevételek.*

1.3. A költségvetés kiadásainak jellemzői

A központi költségvetés *fejezetekre* tagolódik. Az államháztartási törvény meghatározása szerint egy-egy fejezet „a tervezés, végrehajtás és beszámolás szempontjából önállóan felügyelt, irányított szervek és előirányzatok összessége” (Az FVM a XII-es fejezet).

Az állami feladatok jellege képezi alapját az úgynevezett *funkcionális besorolásnak*, függetlenül attól, hogy ezek ellátása melyik intézmény keretében történik. A felosztás a már korábban említett COFOG rendszer szerint történik

2007. évre vonatkozóan az állami feladatellátás az alábbiak szerint alakult:

- Az államháztartási szerepvállaláson belül az *állami működési funkciók* kiadásainak aránya **14,6%-ot** tett ki, *védelemre* az államháztartás összes kiadásán belül **2%-ot** fordított a költségvetés. A *rendvédelem és közbiztonság* javítása, a szervezett bűnözés megfékezése, valamint az intézményeknél megvalósult fejlesztések az államháztartási kiadások **4,1%-át** tették ki.
- Az állampolgárok helyzetét javító, a társadalmi egyenlőtlenségeket mérséklő *jóléti funkciókra* (oktatás, egészségügy, társadalombiztosítás) 2007-ben az államháztartás kiadásainak **60,5%-át** fordították. Az *egészségügy* területén prioritásként kezelt célokra, valamint az intézmények működési feltételeinek biztosítására az államháztartási kiadások **9%-át** fordította a költségvetés. A társadalombiztosítási és jóléti funkción belül a *munkanélküli ellátások* jogcímen folyósított összeg az összkiadások **1,1%-át** tette ki. A *lakástámogatásokra, települési és közösségi tevékenységekre és szolgáltatásokra* kifizetett összegek az összkiadások **3,9%-át** jelentették. A *szórakoztató, kulturális és vallási tevékenységek* funkcionális kiadásai az összkiadásokon belül **2,8%-ot** képviseltek.
- A *gazdasági funkciók* összességében a kiadások **15,1%-át** tették ki. Ezen belül a közlekedési és távközlési tevékenységek szolgáltatások funkciócsoportra fordított összegek aránya emelkedett, mely főként a *vasúti* közlekedési tevékenységek kiadásainak jelentős mértékű növekedésével függ össze. A *mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodásra* fordított kiadások az összes kiadás **2,9%-át** tették ki, annak ellenére, hogy az agrártámogatások jelentős részét közvetlenül az Európai Uniótól kapták meg a termelők. A *környezetvédelemre* az előző évhez képest többet költött az állam, e funkcióra fordított kiadások az összkiadások **1,7%-át** tették ki.
- Az *államadósság kezelésével* kapcsolatos kiadások a tárgyévben **7,7%-át** tették ki az összes kiadásnak [2007. évi zárszámadási törvény általános indoklása].

1.4. A magyar államháztartás és az Európai Unió költségvetésének kapcsolata

A tagországok számára *nincs kötelezően átveendő költségvetési rendszer*, struktúra, eljárási rend; a nemzeti szuverenitás keretében marad a belső tagországi költségvetési rend, a tervezési-elszámolási rendszer. Bizonyos költségvetési tervezési, pénzügyi lebonyolítási, ellenőrzési, beszámolási feltételeknek azonban minden tagállam köteles megfelelni ahhoz, hogy az uniós befizetési kötelezettségeket teljesíteni lehessen, és az ország hozzájusson az EU forrásokhoz. Gyakorlatilag ez jelenti a költségvetések EU harmonizációját.

Az EU-s belépés a költségvetési kapcsolatokban azt jelentette, hogy azonnal teljesíteniünk kellett a közös költségvetéshez való hozzájárulást, és egyúttal megnyíltak a mezőgazdasági, strukturális, belső politikai EU források. A közös költségvetéshez való hozzájárulások és az EU források fogadása érdekében intézményeket kellett kiépíteni (Végrehajtó Ügynökségek, Kifizető Hatóságok), és statisztikai követelményeket kellett teljesíteniük. A tagországi államháztartások helyzetének összevethetősége érdekében az úgynevezett ESA'95 szerinti számbavételt kellett kialakítani – a folyamatot az EUROSTAT, az Unió statisztikai szolgálata irányítja. Fontos feladat volt a pénzügyi ellenőrzés Európai Unió szerinti szervezeti rendjének létrehozása is.

Az *Európai Uniónak saját közös költségvetése van*: kiadásairól és az azokat fedezni hivatott bevételeiről saját belső döntéshozatali rendjében határoz, így elkülönül a tagállamok nemzeti költségvetésétől (**2. táblázat**). A közös költségvetés tartalma jól tükrözi, hogy az EU milyen területeken tölt be gazdasági-társadalmi szerepet az integráció fejlődésében.

2. táblázat

Az Európai Unió közös költségvetése

BEVÉTELEK	KIADÁSOK (2007-től)
Vámbevétel /cukorlefőlözés (tradicionális bevételek)	Fenntartható növekedés
ÁFA alapú befizetések	Természeti erőforrások megőrzése és kezelése
GNI alapú befizetések	Állampolgárság, szabadság, biztonság, igazságosság
Brit korrekció	Az EU mint globális partner
	Adminisztratív kiadások
	Ellentételezés

Forrás: Saját szerkesztés

1.4.1. Uniós források szerepletetése a magyar költségvetésben

Az Unió költségvetéséből kapható támogatások nemzeti költségvetésben történő megjelenítéséről, illetve a megjelenítés módjáról az Európai Unió joga kötelező rendelkezést nem tartalmaz, így az a tagállamok hatáskörébe tartozik. Az állam „nagyságát”, az államháztartás körét meghatározó európai szabvány, az ESA'95 szerint ugyanakkor *a kedvezményezetteket közvetlenül megillető támogatásokat nem kell elszámolni a kormányzat számláin – s így nemzeti költségvetési megjelenítésük sem célszerű.*

Ebből adódik, hogy az Unió költségvetéséből származó források közül az agrárpiaaci támogatások, a közvetlen termelői támogatások, valamint a „belső politikák” jogcímen nyújtott támogatások – ahol az államnak sem a támogatások összegében, sem azok elosztásában, sem a kedvezményezettek meghatározásában nincs döntési jogköre – nem képezik a magyar költségvetési törvény részét. E források ugyanakkor közvetlenül – és egyre nagyobb mértékben – befolyásolják a központi költségvetés kiadásait, mivel **a mezőgazdasági termelőknek juttatott támogatások finanszírozásában az Európai Unió költségvetése egyre nagyobb mértékben vesz részt.**

Az összes többi uniós forrás megjelenik a költségvetési törvényben. Ugyanakkor a költségvetésben megjelenő támogatási jogcímek alapján Magyarországra átutalt források sem jelentenek automatikusan költségvetési bevételt. Az államháztartásra vonatkozó hatályos szabályok³ alapján ugyanis az uniós források csak akkor számolhatóak el költségvetési bevételként, amikor ténylegesen felhasználásra kerülnek, vagyis a kedvezményezetteknek történő kifizetésekor. Ezért az éves zárszámadásokban az európai uniós támogatások felhasználására vonatkozó adatok eltérnek az Európai Bizottság által követett módszertan alapján számított pénzforgalmi, átutalási adatoktól.

A költségvetésben megjelenő európai uniós támogatások felhasználásukkor mind bevételként, mind kiadásként elszámolásra kerülnek, így **az államháztartás egyenlegét közvetlenül nem befolyásolják. Ezen uniós forrásokhoz kötelezően biztosítandó államháztartási** (központi költségvetési) **finanszírozás** az eddigi gyakorlatot követve **prioritásként biztosított az egyes fejezetek költségvetésében.**

Szintén nem jelennek meg a központi költségvetésben a közvetlenül az **Európai Bizottságtól pályázható támogatások**, melyek közül kiemelendők a kutatás-fejlesztési, valamint a különböző oktatási programok keretében megpályázható források [zárszámadási törvények általános indoklásai, 2006, 2007].

Az Európai Unió költségvetésének bevételi oldalát adó saját források két formában jelennek meg a magyar költségvetésben. Míg az Európai Unió költségvetése számára teljesített **nemzeti hozzájárulás** (áfa-, illetve GNI-alapú befizetés, valamint a brit korrekció finanszírozásához való hozzájárulásunk) a **kiadásokat növeli**, addig a **tradicionális saját forrásoknak** nevezett vám- és cukorilleték-bevételek beszedéséért **hazánkat illető összeg bevételként kerül elszámolásra.** Ez utóbbi abból adódik, hogy az egységes piacból (és egyben vámunióból) következően a vámbevételek és a cukorgyárak által fizetendő cukorilletékek jogilag nem a tagállamokat, hanem közvetlenül az EU-t illetik meg, de azokat a tagállamok hatóságai szedik be, amiért a beszedési költségek megtérítése címén ezen összegek 25%-át tagállami bevételként megtarthatják

1.4.2. Európai Unió bevételi jogcímei

1. Tradicionális saját források (Traditional Own Resources, TOR), amelyek a közös vámunió és a közös agrárpolitika működéséből következnek. Ezek a közös vámtarifa szerinti, harmadik országokból származó import utáni vámokat, a mezőgazdasági vámokat és a cukorilletéket jelentik. A TOR tisztán uniós bevétel, a tagállamok szedik be, s utalják a közös költségvetésbe. A jelenleg érvényes szabályok szerint a vámok 75 százaléka Brüsszelt illeti meg, a fennmaradó negyedrészt jut a magyar büdzsére, amelyet az állam a beszedés költségeinek finanszírozására tarthat vissza.

³ Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény, az államháztartás működési rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet.

2. Áfa-alapú saját forrás: ennek beszedése és befizetése minden tagállamra azonosan vonatkozó egységes kulcs alkalmazásával történik, amelyet az uniós szabályozásnak megfelelően számított, harmonizált hozzáadottérték-adó (HÉA) alapjára kell vetíteni. 2004-től a tagállamok a harmonizált áfa-alap 0,5 százalékát kötelesek befizetni. Az adóalap (vetítési alap) egyik tagállamban sem haladhatja meg **bruttó nemzeti termékének (GNP)** ötven százalékát.

3. A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) alapú befizetések. Az uniós szabályzatnak megfelelően ez egységes kulcs alapján számított hozzájárulás. Amennyiben a költségvetés előző forrásai nem fedezik a költségvetési kiadásokat, úgy a bevételek és kiadások közötti „rést” a GNI forrással töltik ki. A GNI alapú forrás egységes kulcsát minden évben a közös költségvetési eljárás során alakítják ki, a többi bevételi forrás mértékének ismeretében.

4. További befizetési cím az Egyesült Királyság visszatérítési igényére vonatkozó, 1984-ben elfogadott korrekciós mechanizmus, amely csökkenti az Egyesült Királyság áfa- és GNI- alapú hozzájárulását. A korrekció költsége a többi tagállamot terheli. [Ecostat, 2004]

A fenti befizetési jogcímek közül a 2-4 összege az EU által pontosan meghatározott, befizetésének ideje adott.

1.4.3. Európai Unió kiadási jogcímei

A 2007. évi költségvetés az első, amely a 2013-ig tartó időszakra szóló új többéves pénzügyi keret hatálya alá tartozik, egyszersmind a 27 tagúra bővülő Európai Unió első költségvetése. A 2007. évi költségvetés az **Unió legfőbb prioritásaira – különösen a fenntartható fejlődésre és a foglalkoztatásra** – összpontosító programok új generációjának képezi alapját.

1. Fenntartható növekedés. Az Európai Unió fő célkitűzése továbbra is a növekedés és a foglalkoztatás marad. Az e növekedés eléréséhez, valamint a foglalkoztatás növeléséhez vezető utat a lisszaboni stratégia jelöli ki, a 2007. évi előzetes költségvetési tervezet struktúrája és forrásai egyaránt ezt tükrözik. A teljes kötelezettségvállalás 15,4%-át közvetlenül a lisszaboni stratégia szempontjából létfontosságú tevékenységeire fordítják olyan programokon keresztül, mint a versenyképesség és innováció (CIP), a transzeurópai közlekedési és energiahálózatok (TEN), az egész életen át tartó tanulás és a hetedik kutatási keretprogram. A globalizációhoz való alkalmazkodás elősegítését célzó új európai alap évi legfeljebb 500 euró külön támogatást biztosít a globalizáció révén jelentős hátrányt szenvedő munkavállalók részére. **A strukturális és kohéziós alapokhoz tartozó előirányzatok 14,8%-kal nőttek a 2006. évhez képest.**

2. Természeti erőforrások megőrzése és kezelése. Az Unió természeti erőforrásainak megőrzése és kezelése továbbra is jelentős támogatásban részesül. **A vidékfejlesztési** előirányzatok összege **3%-kal növekedett**, a **környezetvédelmi** politika költségvetési támogatása pedig **17,9%-kal**. A mezőgazdasági kiadások és közvetlen támogatások továbbra is meglehetősen stabilak maradtak.

3. Állampolgárság, szabadság, biztonság, igazságosság. A 2007. évi költségvetés finanszírozni fogja a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló európai térség megvalósításához szükséges programok új generációjának elindítását, különösen az alapvető jogok és a jogrend, a biztonság és a szabadságjogok védelme, valamint a szolidaritás és a migrációs áramlások kezelése vonatkozásában. Az **Unió polgárság** keretében a Bizottság számos olyan programot javasol, amelyek célja, hogy az Európai Uniót közelebb vigye polgáraihoz és azok mindennapi gondjait jobban figyelembe vegye.

4. Az EU mint globális partner. A kibővített EU-nak globális partnerként egyre nagyobb szerepet kell betöltenie, ennek megfelelően a 2007. évi költségvetés közel 7 milliárd EUR összeget tartalmaz a következő politikák finanszírozására: előcsatlakozás, szomszédságpolitika, fejlesztési együttműködés, humanitárius segélyezés, demokrácia és emberi jogok, közös kül- és biztonságpolitika és a stabilitási eszköz. Ez az érintett kedvezményezettek szempontjából 4,5%-os növekedést jelent.

5. Adminisztratív kiadások. Az *Igazgatás* cím 5,1%-os növekedését túlnyomórészt az állások számának növekedése magyarázza, amely mögött viszont a bővítéshez kapcsolódó folyamatos munkaerőigény húzódik meg.

6. Ellentételezés. A bővítésre is tekintettel az Ellentételezések 444,6 millió eurót különít el a csatlakozó országok nemzeti költségvetése cash-flow-jának javítására (pénzforgalmi támogatási eszköz), és az EU új külső határain végzett ellenőrző intézkedések finanszírozására (schengeni támogatási eszköz), a Bulgáriával és Romániával folytatott csatlakozási tárgyalások során megállapodottaknak megfelelően.

1.4.4. Az Európai Unió források felhasználásának alakulása

2007-2010. között a jelenlegihez képest tovább bővülnek a Magyarország számára rendelkezésre álló uniós források. A támogatások két uniós pénzügyi kerettervhez kapcsolódnak: egyrészt a 2004-2006. közötti, másrészt a 2007-2013. közötti időszakokra elfogadott keretszámok irányadóak.

A 2004-2006. évekre vonatkozó uniós pénzügyi kerettervből a 2007. és 2008. évben még jelentős kifizetésekre került sor, sőt egyes támogatási formáknál (pl. Kohéziós Alap) akár 2010-2011-ig is elhúzódnak a kifizetések, fokozatosan csökkenő éves összegekkel.

Míg az összes felhasználáson belül 2007-ben még a 2004-2006. közötti pénzügyi keretterv alapján kifizetett összegek domináltak, addig 2008-tól fokozatosan futnak fel az új keretterv alapján elindított támogatási programok.

A 2004-2006. közötti uniós pénzügyi kerettervhez kapcsolódó támogatások

1. A SAPARD program

A hazánk uniós tagságát megelőzően indult előcsatlakozási programok 2007-re többségükben lezárultak. Az agrárgazdaság modernizációját, a környezetbarát gazdálkodást és a vidékfejlesztést támogató *SAPARD program* keretében már nem lehet új pályázatot benyújtani, 2007-ben már csak a korábban megkötött támogatási szerződések alapján eddig ki nem fizetett összegek felhasználására került sor.

Az „eredeti” SAPARD keretek, valamint az NVT-ből SAPARD célokra biztosított forrás és a 2212/2004. (VIII. 27.) számú Korm. határozat alapján vállalt többlet-kötelezettségvállalási források⁴ szerződéskötése **2004. szeptember 30-ával lezárult**. Két intézkedés SAPARD keretei már 2005. év végén kimerültek, így e célok finanszírozása NVT forrásból folytatódott 2006 szeptemberéig.

Az éves Pénzügyi Megállapodásokban foglaltaknak megfelelően 2006. év végéig a teljes SAPARD keret kimerült. A leszerződött projektek 97,5%-a került végrehajtásra – a túlvállalásoknak köszönhetően így **került sor 2006. novemberéig a Magyarországra rendelkezésre álló összes uniós forrás kifizetésére**.

Az Európai Bizottság 2007. évben elfogadta a program zárójelentését.

⁴ A többlet-kötelezettségvállalás lehetővé teszi a később kudarccal záruló projektek kiváltását, a tervezettnél alacsonyabb költséggel megvalósuló fejlesztések megtakarításainak a felhasználását. A túlvállalási lehetőségre azért is szükség van, mert a Ft/euró árfolyam változása a rendelkezésre álló közösségi hozzájárulás, így az operatív program támogatási keretének „növekedésével” is járhat.

2. A PHARE programok és az Átmeneti támogatás

A Csatlakozási Okmány értelmében a **PHARE programok** keretében az Európai Unió az akkori tagjelölt országoknak, s így Magyarországnak a csatlakozás előtti utolsó teljes évre biztosított új keretösszegeket.

PHARE forrásból támogatott projektek – 1990-től – az 12 szektorban valósultak meg, köztük a mezőgazdaságban is. Magyarország 1990-2003. között a PHARE támogatásokra összesen mintegy 370 milliárd forint értékben írt alá pénzügyi megállapodást. 2005. november 30-ig (az utolsó szerződéskötési határidőig) ebből 352 161 milliárd forint lett aláírt szerződés.

A Phare programok alapvetően befejeződtek 2006. végére, így 2007-ben már csak egyes áthúzódó kifizetések teljesítése történt meg, a fennmaradó összeg az Átmeneti támogatás projektjei keretében került felhasználásra.

A **PHARE program** intézményfejlesztési fejezete továbbélésének tekinthető az **Átmeneti Támogatás**, amelynek célja az adminisztratív és intézményi kapacitás megerősítése, különösen azokon a területeken, ahol a csatlakozás küszöbén az Európai Bizottság Átfogó Monitoring Jelentésében ezt szükségesnek ítélte. Ennek keretében összesen 6,9 milliárd forint kifizetésére kerül sor 2007-ben, amiből az uniós forrás 5,3 milliárd forint.

Az **Átmeneti Támogatás** az Európai Unió által a csatlakozás időpontja és 2006 vége közötti időszakban nyújtott pénzügyi támogatás az új tagállamok részére, a közösségi jogszabályok végrehajtása és érvényesítése terén igazgatási kapacitásaik fejlesztésére és megerősítésére, valamint a bevált gyakorlatok kölcsönös cseréjének előmozdítása érdekében.

A programok lekötöttsége és kifizetései 90% felettiék.

3. Kohéziós Alap projektek

2006. december 31-én a Kohéziós Alap által támogatott közlekedési és környezetvédelmi területeken a meghirdetett tenderek értéke a rendelkezésre álló keretek 75%-át érte el.

A 2004-2006. évi uniós pénzügyi keretterv alapján a **Kohéziós Alap** támogatással megvalósuló projektek – ideértve a csatlakozás előtt még **ISPA projektként** indult beruházásokat – környezetvédelmi és infrastrukturális beruházásokat ölelnek fel.

4. Strukturális alapok (Operatív Programok)

A 2004-2006. közötti évekre vonatkozó uniós pénzügyi keretterv alapján a **Strukturális Alapok** támogatásainak túlnyomó részét az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (**NFT**) öt operatív programjának keretében használtuk fel.

A pályázati kiírások 2004. januári megjelenésétől a kötelezettségvállalások értéke 2006 végére elérte a 712,9 milliárd forintot, a **három éves keret kb. 107,2%-át**. A támogatási szerződések megkötése javarészt lezárult 2006-ban, és 2007. végére szinte a teljes – többlet kötelezettségvállalással megemelt – keretre megtörtént a szerződéskötés.

Az „n+2”-es szabálynak 2007. év végéig Magyarország sikeresen megfelelt valamennyi operatív program és valamennyi strukturális alap vonatkozásában.

Össességében elmondható, hogy az operatív programok végrehajtása jó ütemben halad. Ennek eredményeképpen **a teljesítés több mint harmadával haladta meg az eredeti előirányzatot.**

5. A Közösségi Kezdeményezések (INTERREG, EQUAL) előirányzatai és azok teljesülése

Az úgynevezett **Közösségi Kezdeményezések** keretében használhatóak fel azon strukturális támogatások, melyek nem részei az NFT-nek. Magyarországon jelenleg két közösségi kezdeményezés végrehajtása van folyamatban, a határmenti együttműködést támogató **INTERREG** illetve társadalmi csoportok közötti esélyegyenlőség javítását szolgáló **EQUAL**.

A határmenti együttműködést támogató INTERREG programok késői indulása miatt pénzügyi szempontból 2006-ban az Irányító Hatóság számára az „n+2” szabály valamennyi IIIA programban való teljesítése volt az elsődleges feladat, mely 2006 végéig teljesült. A programok lezárásának végső határideje 2008. december 31.

6. Vidékfejlesztési programok

A **Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)** programjai a környezeti állapot megőrzését és javítását, a termőhelyi adottságokhoz és a piaci viszonyokhoz jobban igazodó termelési szerkezet kialakítását, a termelők piaci, pénzügyi pozíciójának javítását, kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken történő gazdálkodásának támogatását tűzte ki célul. Ezen fő céloknak az úgynevezett prioritások feleltethetők meg, melyeken belül több intézkedés foglalja magában a konkrét támogató programokat.

Az NVT teljes, három éves kerete 754,14 millió euró (190 milliárd forint) volt. Az NVT 2006. évi módosítása kapcsán 151,65 millió euró forrás-átcsoportosítás történt az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésre, olyan intézkedések terhére, amelyek felvevőképessége a vártnál alacsonyabb volt. Így az **agrár-környezetgazdálkodásra** az NVT kereteiből fordítható összeg mintegy 115 milliárd forint volt. Ez a teljes NVT forrás-keret **60%-át** jelentette.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv egyes intézkedései esetében az 5, illetve 20 éves támogatási periódus következtében a 2004-2006-ra Magyarország részére meghatározott kötelezettségvállalási keretelőirányzatokhoz viszonyítva többlet-kötelezettségvállalás keletkezik. Ez a többlet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap kötelezettségvállalási keretét terheli.

A Program keretének 95%-a kifizetésre került.

7. A Schengen Alap

A Schengen Alap támogatás három éves időtartamra (2004-2006) terjedt ki, és folyó áron 168,4 millió euró (42,5-43 milliárd forint) pénzügyi támogatást jelentett Magyarország számára. A 2006. év meghatározó abból a szempontjából, hogy december 31-e volt a rendelkezésre álló források terhére történő szerződéskötési határidő. **Az Alap lekötöttsége 99,8%**. A 2007. év azért volt meghatározó a Schengen Alap felhasználása tekintetében, mert a teljesítési határidő szeptember 30-ával, a kifizetési határidő pedig december 31-ével járt le.

A külső határok megerősítését és a schengeni követelmények teljesítését támogató **Schengen Alapból** 2007. évre tervezett összeg uniós forrásból 32,7 milliárd forint, melyhez mintegy 5,2 milliárd forint hazai finanszírozás társul.

8. Egyéb uniós támogatások előirányzatai és azok teljesülése

Ezen támogatások közül összegükben a legjelentősebbek az úgynevezett **TEN programok** (közlekedési, energetikai és távközlési hálózatok fejlesztése) és a **Norvég Alap** támogatásai, mely programok eredeti tervezett kiadása az összes egyéb uniós kiadás mintegy háromnegyede volt. Alapvetően tehát ezen programok megvalósításának elhúzódása magyarázza az egyéb európai uniós kiadások alacsonyabb teljesülését

A két – egységes szabály-, illetve intézményrendszerrel rendelkező – alpból kilenc úgynevezett kiemelt terület támogatható (pl. környezetvédelem, európai örökség megőrzése, egészségügy, oktatás, regionális fejlesztés és határon átnyúló együttműködés, kutatás). Összegüket tekintve az egyéb támogatásokon belül **kiemelendők az agrárpiaci támogatásokhoz kapcsolódó központi költségvetési források, melyek az Igyál tejet program és a Méhészeti Nemzeti Program megvalósítását, illetve speciális szövetkezők megalakulását segítik elő.**

9. Közvetlen kifizetések

Az Európai Unió által finanszírozott **közvetlen termelői támogatások** a korábbi éveknek és a közösségi jogszabályoknak megfelelően úgynevezett egységes területalapú rendszerben kerülnek kifizetésre, amit a gazdák részére a közösségi forrás megérkezését megelőzően a Magyar Államkincstár előlegez meg. Az úgynevezett **piaci támogatások** körébe tartozó támogatások három fő kategóriába sorolhatók: belpiaci támogatások, export-támogatások és intervenciós intézkedések. Ez utóbbi kifizetés típus **nem tekinthető** az előbbiekhöz hasonló **vissza nem térítendő támogatásnak**, ugyanis az ilyen jogcímen hazánkba érkező közösségi források jelentős része az intervenciós felvásárlásra felajánlott mezőgazdasági termékek felvásárlási árát fedezi, míg a fennmaradó rész az intervenciós tevékenység során felmerülő költségekhez nyújt támogatást. [zárszámadási törvény általános indoklás 2006, 2007].

A 2007-2013. közötti uniós pénzügyi keretvázhoz kapcsolódó támogatások

1. Kohéziós Alap projektek

A Kohéziós Alapból támogatott projektek az alábbi eredményeket érték el 2007. december 31-ig: A **közlekedési** szektorban a Kohéziós Alap támogatási keret 49,1%-át, a **környezetvédelmi** szektorban pedig 34,7%-át fizették ki 2007. végéig. A kifizetett támogatásoknak az Európai Bizottság felé való elszámolása eredményeképpen 2007-ben összesen 205 millió euró támogatás átutalására került sor. Ezzel a támogatási keret 45%-ára nőtt a Brüsszel felé leigazolt, és onnan átutalt támogatási összeg.

2. Strukturális alapok (Operatív Programok)

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv

Magyarország a 2007-2013-as pénzügyi időszakra 15 operatív programot (OP) nyújtott be az Európai Bizottság részére, amely azokat 2007. szeptember 13-ig elfogadta. Az ÚMFT végrehajtása 2007-ben elindulhatott. A megvalósítás első évében a támogatási konstrukciók indításán, vagyis a pályázati kiírások meghirdetésén, a kiemelt projektek Kormány általi elfogadtatásán volt a hangsúly.

Bár Magyarország a tervezéssel, programozással és a pályázatok indításával előkelő helyet foglal el az uniós tagországok között, a kifizetések folyósítása a tervezetthez képest csak később indult meg. A költségvetésben megtervezett kiadási és bevételi előirányzatok a folyósítások korábbi indulásával számoltak, ebből következően a teljesítési adatok jelentősen elmaradtak a tervezettől.

A **Gazdaságfejlesztés Operatív Program** célja az innovatív, tudásalapú gazdaság megteremtése, a kis- és középvállalatok jövedelemtermelő képességének javítása, és az üzleti infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése. A **Közlekedés Operatív Program** az ország nemzetközi elérhetőségének javítását, a térségi elérhetőség javítását, a városi és agglomerációs közösségi közlekedés fejlesztését, valamint az áruszállítás-logisztika közlekedési infrastruktúrájának fejlesztését segíti. A **Környezet és Energia Operatív Program** célja a környezetjavító fejlesztések és a környezetbarát energetikai fejlesztések megalapozása. A **Társadalmi Megújulás Operatív Program** és a **Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program** célja a társadalom megújítása az életesélyek egyenlőtlenségeinek csökkentésével, a kisgyermekkortól kezdődő és az egész életen átívelő tudatosan szervezett folyamat segítségével. E programokat kiegészítik majd a Regionális Operatív Programok és az Államreform Operatív Program, valamint az Elektronikus Közigazgatás Operatív Programok intézkedései is. A fizikai és környezeti akadálymentesítést valamennyi operatív program fejlesztései esetében meg kell valósítani. Az **Államreform Operatív Program** a jogalkotás megújítását, a civil társadalom megerősödésének támogatását, a közigazgatás szolgáltatóvá tételét, az integrált kistérségi és a regionális döntési szintek megerősítését szolgálja. Az **Elektronikus Közigazgatás Operatív Program** szintén az államreform megvalósítását segíti, az elektronikus közigazgatás és az elektronikus közszolgáltatások infrastruktúrájának fejlesztésével, összehangolt (ágazatközi) szolgáltatásrendszerek feltételeinek kialakításával, a közérdekű adatok nyilvánosságra hozatalával, az e-kultúra terjesztésével, zöld közbeszerzéssel. A **Végrehajtás Operatív Program** a többi operatív program végrehajtását segíti. A **Regionális Operatív Programok** célja az együttműködő és versenyképes városhálózat kialakítása, a megújuló vidék létrehozása, az elmaradott térségek felzárkóztatása, valamint a Balaton, a Duna és a Tisza vidékének fenntartható fejlesztése.

A 2007-től kezdődően a **bel- és igazságügyi együttműködés keretében új támogatási formák válnak elérhetővé** Magyarország számára. A már korábban is létező Európai Menekültügyi Alap kiegészül a menekültek integrációját, illetve visszatérését támogató pénzügyi eszközökkel, valamint új alap kerül felállításra az EU külső határainak megerősítésére is.

3. Vidékfejlesztési programok

A **közösségi agrártámogatások finanszírozási rendszere 2007-től megváltozik**. A korábban egy alapként kezelt **Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap** (EMOGA) ezt követően **kettéválik**: a korábbi Orientációs Részleg ill. a Garancia Részleg vidékfejlesztési célokra fordítható része az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapban (**EMVA**) egyesül (így az Orientációs Részleg kikerül a strukturális alapok köréből), míg a Garancia Részleg fennmaradó része Európai Mezőgazdasági Garancia Alap (**EMGA**) néven önállósul.

Az EMVA-ból a 2007-2013. közötti években Magyarország számára rendelkezésre álló támogatások az **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program** nevet viselő stratégiai dokumentum alapján kerülnek felhasználásra. Ezen dokumentum szolgál a korábbi, 2004-2006. közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Vidékfejlesztési Terv illetve Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program folytatásául.

Mindegyik, részben uniós támogatással megvalósuló program, projekt kapcsán hangsúlyozandó, hogy a források felhasználása csak a lebonyolításban, forrás-felhasználásban részt vevő intézményeken, kedvezményezetteken, az egyes projektek végrehajtásának ütemezésén múlik. Ez egyben azt is jelenti, hogy a törvényben meghatározottnál nagyobb összegű európai uniós támogatás felhasználásának pénzügyi akadályja nincs. Az előirányozottnál nagyobb összegű közösségi forrás felhasználásához szükséges központi költségvetési támogatás rugalmas átcsoportosítással, illetve az előirányzatok automatikus túllépésével biztosítható.

Az ÚMVP keretében a következő intézkedések támogathatóak:

- I. tengely: A mezőgazdaság, az élelmiszerfeldolgozás és az erdészeti ágazat versenyképességének javítása,
- II. tengely: A környezet és a vidék állapotának javítása,
- III. tengely: Az életminőség javítása, diverzifikáció,
- IV. tengely: LEADER,
- Technikai segítségnyújtás.

2007. végéig a tervezettnél kisebb összeggel, de megindultak a kifizetések is. Az előirányzathoz képesti alacsonyabb teljesítés indoka az, hogy míg a beérkezett támogatási kérelmek összege meghaladta az éves előirányzatot, addig a tényleges kifizetési kérelmek csak lényegesen kisebb értéket tettek ki.

2. A mezőgazdaság és élelmiszeripar helye, szerepe a nemzetgazdaságban

Az agrárszféra nemzetgazdaságban betöltött szerepéről évente jelennek meg különböző kiadványok, részletes elemzések, ezért mi ebben a fejezetben nem szándékoztunk mélyrehatóan foglalkozni a témával. De fontosnak tartottuk, hogy egy rövid, áttekintő képet adjunk az agrárgazdaság elmúlt 8 évéről.

A magyar agrárgazdaság nemzetgazdaságban és társadalomban betöltött szerepének megítélését napjainkban viták övezik. Ennek elsődleges oka, hogy a mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulási aránya az ezredforduló után a 3,7-4,5% közötti sávban helyezkedett el, az élelmiszeripar még fele ekkora arányt sem képvisel s így néhány gazdaságpolitikus gazdasági „ingerküszöbét” ezen ágazatok már érintetlenül hagyják. [Agrárbeszámoló, 2006]

Vannak olyan vélemények is, hogy a mezőgazdaság az ország erőforrásait és költségvetését túlságosan megterheli, nemzetgazdasági súlyának csökkenése nem elég gyors. A másik álláspont szerint az agrárgazdaság erős motorja lehetne a gazdasági növekedésnek, de fejlesztése indokolatlanul háttérbe szorul, így termőföldünk és más agrárerőforrásaink jelentős része is kihasználatlan. Megítélésünk szerint az agrárgazdaság a nemzetgazdasági súlyából fakadóan a gazdaság motorja nem tud lenni, de sikeres ágazatként nagy lehet a jelentősége, ezért a magyar mezőgazdaság és a magyar vidék érdeke agrárteljesítményünk színvonalának javítása, és az ezt segítő strukturális módosítások, jogszabályváltozások (reformok) végrehajtása.

A mezőgazdaság szerepének megítélésekor ki kell emelni, hogy **a GDP részesedési aránya csak az „alapananyag” termelést tükrözi**. Az agrárfejlődésre ugyanakkor jellemző, hogy a termelést megelőző, illetve azt követő fázisok – amelyek folyamatosan fejlődnek és bővülnek –, együttesen jelentős hányadát adják a GDP-nek. Az AKI számításai szerint hazánkban az egyes fázisok együttes aránya, **az úgynevezett agrobiznisz, eléri a GDP termelés 12-13%-át**.

A hagyományos mezőgazdaság szerepére vonatkozó számszerű adatokon túl meg kell említeni egy – folyamatosan bővülő – **új típusú tevékenységet, az agrár-környezetgazdálkodást**, amelynek az EU által szorgalmazott ökoszociális piacgazdaság kialakításában – a vidékfejlesztés részeként – nagy szerepe van. Az agrár-környezetgazdálkodás egyrészt a termelési folyamathoz kapcsolódva hozzájárul környezetünk megóvásához, ugyanakkor növeli a vidéki népesség megtartásának az esélyét és bővíti a munka és megélhetési lehetőségeket.

3. táblázat

Az agrárszektor aránya a nemzetgazdaság egyes „szeteleiben”

Év	A mezőgazdaság és élelmiszeripar részaránya					A külkereskedelmi forgalom egyenlege
	a GDP-termelésben	a fogyasztásban	az exportban	a beruházásban	a foglalkoztatásban	
	folyó áron, %					milliárd Ft
2000	7,5	n.a.	6,9	6,3	10,6	302,2
2001	7,6	29,6	7,5	7,5	10,4	374,8
2002	7,1	27,5	6,8	8,7	10,4	308,9
2003	6,4	27,0	6,5	8,8	9,4	303,1
2004	6,5	26,1	6,0	7,1	8,9	223,0
2005	5,9	25,1	5,8	7,0	8,6	181,1
2006	5,7	25,1	5,5	6,5	8,5	214,8
2007	5,6*	25,0	6,2	6,0	8,1	342,0

* Előzetes adat.

Forrás: KSH, AKI

Az agrárgazdaság a nemzetgazdaságon belül majd minden területen folyamatosan veszít súlyából, leginkább a **fogyasztásból** való részesedése csökkent (**3. táblázat**).

A nemzetgazdaság más ágazataihoz viszonyított alacsony jövedelmezősége miatt a befektetők számára továbbra is kevésbé vonzó az agrárágazat. Az elmúlt néhány évben az agrárgazdaság **beruházásai** is csökkentek. Az EU-hoz való csatlakozás előtt a technikai, technológiai lemaradásunkat mérséklendő intézkedések, növekvő támogatások hatására 2003-ban az ágazat aránya a nemzetgazdasági beruházásokból 8,8%-ot tett ki, 2007-re ez az arány már csak 6,0%, annak ellenére, hogy az EU-s támogatások beindulásával a beruházási támogatások összege 2006-ban folyóáron már elérte a 2002-2003-as szintet.

A munkaerő-felmérés adatai szerint 2007-ben tovább csökkent az agrárgazdaságban **foglalkoztatottak száma**, s a nemzetgazdaságon belüli részesedése már a 8%-ot is alig haladja meg. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a mezőgazdaságban felhasznált munkaráfordítás döntő hányada (közel 80%-a) nem fizetett családi munkaerő, így az ágazat szerepe a foglalkoztatásban a valóságban jelentősebb, mint azt a hivatalos foglalkoztatási statisztika mutatja. [KSH, Mezőgazdaság 2007]

Az élőmunka-felhasználás csökkenő tendenciája részben a gazdaságok számának csökkenésével és az értékesítésre termelők arányának növekedésével, részben pedig a költségtakarékossággal, az élőmunka felhasználás hatékonyságának javulásával függ össze.

A termelő ágazatok közül az agrárágazat tartósan pozitív egyenlegével javítja az ország **külkereskedelmi mérlegét. De az EU csatlakozás óta Magyarország pozitív agrár-külkereskedelmi egyenlege tendenciájában romlott.**

A csatlakozással jelentős mértékben bővült az agrárkereskedelem a régi és új tagállamok között, Magyarország azonban nem tudta kihasználni az egységes piac kínálta lehetőségeket: agrár-külkereskedelmünkben az import erőteljesebben nőtt, mint az export (**3. táblázat**). [Udovecz, et al., 2007]

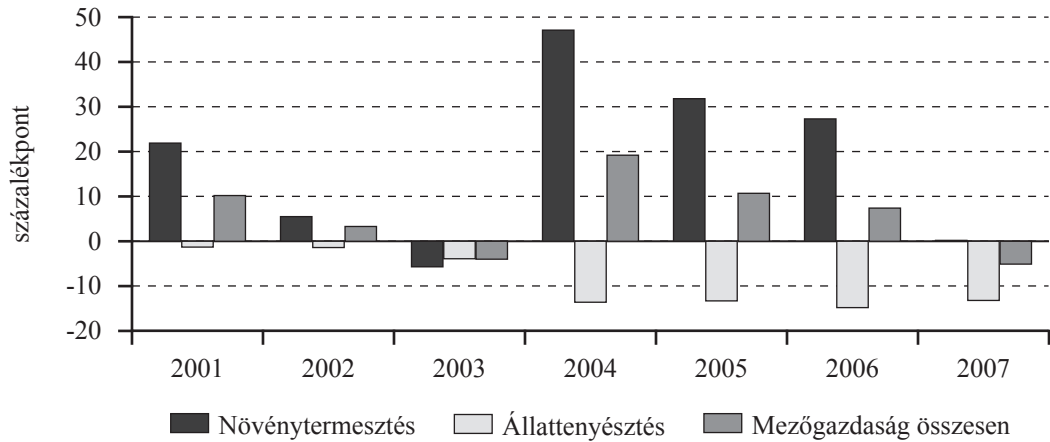
2007-ben az exportban tapasztalható javulás, a kedvezőtlen időjárás miatt kialakult alacsony termésátlagoknak és a magas termelői áraknak, valamint ennek következtében a világpiacon jelentkező élelmiszer hiánynak köszönhető.

A mezőgazdaság teljes **bruttó kibocsátásának** értéke 2007-ben, döntően a kedvezőtlen időjárás miatt, összehasonlítva áron számolva 11,6%-kal elmaradt az előző évitől és ezáltal 3 év után újból 2000. évi szint alá süllyedt. A növényi termékek termelésének volumene 21,3%-kal csökkent és ezáltal a 2000. évi szintre esett vissza, az állatok és állati termékek viszont 1,9%-kal növekedtek, de ezzel még mindig, immár 7. éve a 2000. évi érték alatt vannak (**1. ábra**).

Az ágazat teljes kibocsátásának értékéből a növénytermelés 57%-os, az állattenyésztés 34%-os, a mezőgazdasági szolgáltatások és nem elválasztható másodlagos tevékenységek pedig 9%-os részarányt képviseltek. Az állatállomány szinte folyamatosan fogyott az utóbbi években. A vágóállatok és az állati termékek termelése 2003–2006 között csökkenő tendenciájú, 2007-ben azonban a termelés inkább növekedett vagy szinten maradt.

1. ábra

**A mezőgazdaság teljes bruttó kibocsátásának változása
(eltérés a 2000. évitől)**

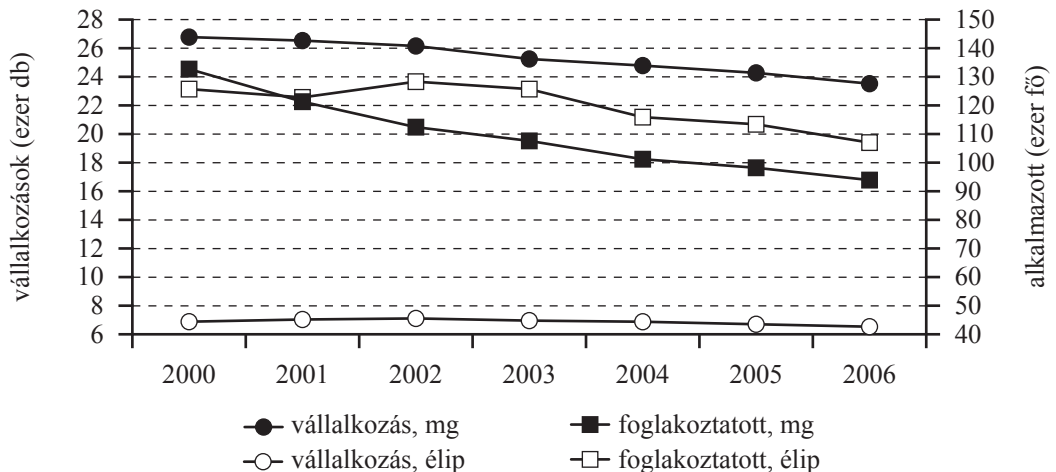

Forrás: KSH

Megállapítható (4. táblázat, 2. ábra), hogy a mezőgazdaságban erőteljesebb az alkalmazottak számának csökkenése, mint az élelmiszeriparban, míg ez az előbbiben 7 év alatt közel 39 ezer főt (29%), addig az utóbbiban „csak” 19 ezer főt (15%) jelent.

2. ábra

Foglalkoztatottság és a működő vállalkozások száma

Forrás: Saját szerkesztés

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar fontosabb jellemzői

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Működő vállalkozások száma (db)							
Mezőgazdaság és élelmiszeripar együtt	33 656	33 565	33 262	32 202	31 661	30 976	30 049
<i>Ebből: Mezőgazdaság</i>	<i>26 775</i>	<i>26 531</i>	<i>26 154</i>	<i>25 246</i>	<i>24 784</i>	<i>24 274</i>	<i>23 519</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>6 881</i>	<i>7 034</i>	<i>7 108</i>	<i>6 956</i>	<i>6 877</i>	<i>6 702</i>	<i>6 530</i>
Változás (2000=100%)	100,0	99,7	98,8	95,7	94,1	92,0	89,3
Alkalmazott (ezer fő)							
Mezőgazdaság és élelmiszeripar együtt	258,4	244,1	240,7	233,3	217,1	211,6	200,9
<i>Ebből: Mezőgazdaság</i>	<i>132,7</i>	<i>121,3</i>	<i>112,4</i>	<i>107,6</i>	<i>101,2</i>	<i>98,2</i>	<i>93,9</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>125,7</i>	<i>122,8</i>	<i>128,3</i>	<i>125,7</i>	<i>115,9</i>	<i>113,4</i>	<i>107,0</i>
Változás (2000=100%)	100,0	94,5	93,2	90,3	84,0	81,9	77,7
Vállalkozások átlagos létszáma (fő)	7,7	7,3	7,2	7,2	6,9	6,8	6,7
<i>Ebből: Mezőgazdaság</i>	<i>5,0</i>	<i>4,6</i>	<i>4,3</i>	<i>4,3</i>	<i>4,1</i>	<i>4,0</i>	<i>4,0</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>18,3</i>	<i>17,5</i>	<i>18,1</i>	<i>18,1</i>	<i>16,9</i>	<i>16,9</i>	<i>16,4</i>
Előállított GDP (millió Ft)							
Mezőgazdaság és élelmiszeripar együtt	1 009 776	1 165 844	1 213 549	1 214 669	1 340 978	1 300 573	1 364 164
<i>Ebből: Mezőgazdaság</i>	<i>620 508</i>	<i>688 271</i>	<i>688 113</i>	<i>697 307</i>	<i>846 164</i>	<i>818 100</i>	<i>853 911</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>389 268</i>	<i>477 573</i>	<i>525 436</i>	<i>517 362</i>	<i>494 814</i>	<i>482 473</i>	<i>510 253</i>
1 vállalkozásra jutó GDP	30,0	34,7	36,5	37,7	42,4	42,0	45,4
<i>Ebből: Mezőgazdaság</i>	<i>23,2</i>	<i>25,9</i>	<i>26,3</i>	<i>27,6</i>	<i>34,1</i>	<i>33,7</i>	<i>36,3</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>56,6</i>	<i>67,9</i>	<i>73,9</i>	<i>74,4</i>	<i>72,0</i>	<i>72,0</i>	<i>78,1</i>

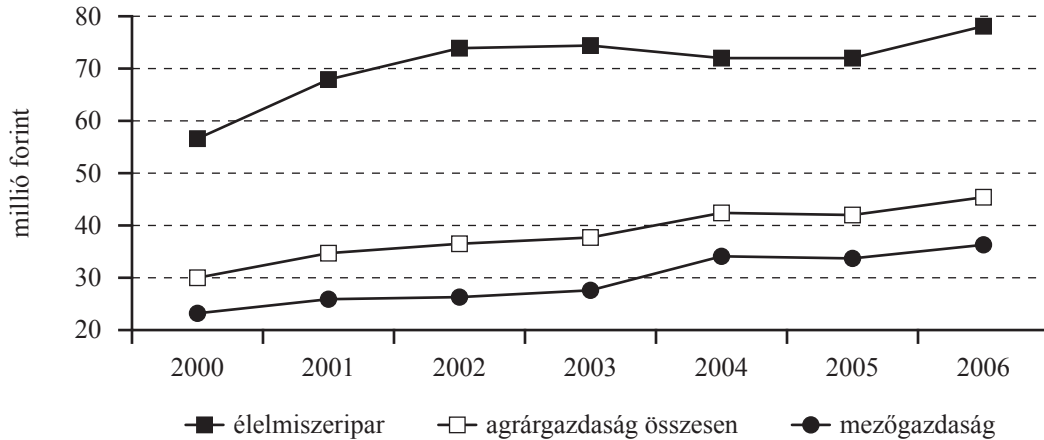
Forrás: KSH

Mindkét ágazatban jelentős mértékben, a mezőgazdaságban 57,8%-kal, az élelmiszeriparban 38,2%-kal, együttesen 51,1%-kal nőtt az egy vállalkozásra jutó GDP termelés (3. ábra).

A mezőgazdaság a gazdálkodási formák tekintetében a legszínesebb ágazatnak tekinthető a nemzetgazdaság egészében. A vállalkozások valamennyi formája megtalálható, ezen belül sajátoságként említhető a szövetkezetek nagy száma és a nem jogi személyiségű vállalkozások átlagnál nagyobb súlya. De ennél is fontosabb, hogy 2007-ben közel **626 ezer egyéni gazdaság** vesz részt a termelésben. ***S bár számuk csökkent az elmúlt években, a magyar háztartásoknak még mindig mintegy egyharmada érintett a mezőgazdaság ügyében. Társadalmi súlyát ez határozza meg igazán.***

3. ábra

Egy vállalkozásra jutó GDP

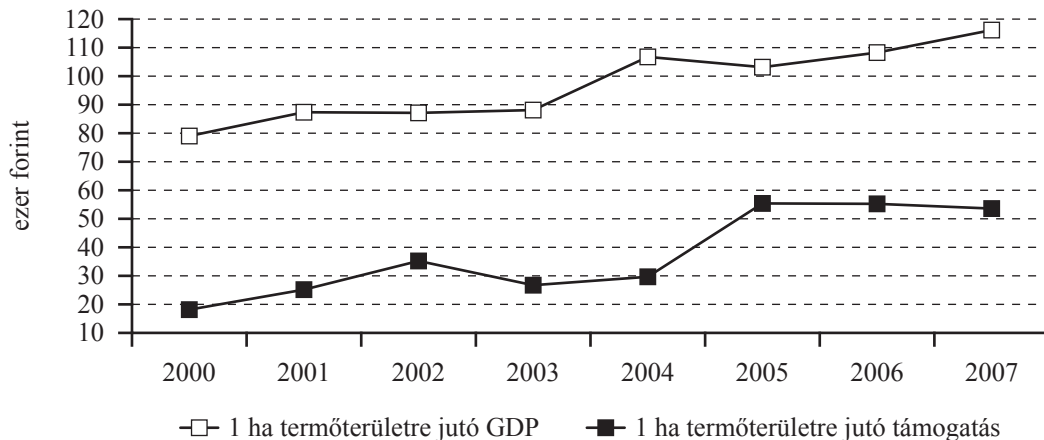

Forrás: Saját szerkesztés

Megállapíthatjuk (4. ábra), hogy míg az 1 ha-ra jutó támogatás összege közel háromszorosára nőtt, addig az 1 ha-ra jutó GDP csak mintegy 50%-kal emelkedett. Az 1 ha-ra jutó agrár-GDP és agrártámogatás értéknövekedése közötti különbség nem változik, közel azonos 60 000 - 62 000 Ft, 2007-ben az agrár GDP növekedése kismértékben meghaladja a támogatásokét.

4. ábra

1 ha termőterületre jutó GDP, agrártámogatás

Forrás: Saját szerkesztés

Az Unió régi és a közelmúltban csatlakozott ország-csoportjainak átlagához mérten a mezőgazdasági célú földhasználat hazánkban kimagasló (az ország teljes földterületének 62%-a mezőgazdasági terület, míg az EU átlag 45%). A munkaerősűrűség azonban az uniós átlagok alatt marad. **A területi- és munkatermelékenység az EU-15 átlagos értékeinek csupán 35-45%-át éri el hazánkban.**

A tulajdonváltás *minden eddiginél elaprózottabb tulajdonszerkezetet* hozott létre. Ráadásul az utóbbi években a tulajdon „osztódása” figyelhető meg. A birtoktestek száma elsősorban az öröklés okán 2000-2005 között 5 százalékponttal (évente 25 000 új tulajdon) gyarapodott. [Agrárgazdaság az Unióban, 2005]

Az egyéni gazdaságok földhasználatában kialakult birtokméret a többségnél elmarad az életképesség követelményétől. A GSZÖ 2007-es felmérése alapján az egyéni gazdálkodók háromnegyede 1 ha alatti, míg a gazdasági szervezetek csaknem negyede 300 ha feletti termőterületen gazdálkodik.

5. táblázat

Az ország földterületének művelési ág szerinti használata

ezer hektár

Művelési ág	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Szántóterület	4 499,8	4 516,1	4 515,5	4 515,5	4 510,3	4 513,1	4 509,6	4 506,1
Konyhakert	101,6	97,7	98,5	96,0	96,8	95,9	96,0	96,1
Gyümölcsös	95,4	97,5	97,4	98,3	102,6	102,8	102,8	101,9
Szőlő	105,9	92,9	92,8	93,3	94,5	86,0	86,0	86,0
Gyep	1 051,2	1 061,2	1 063,1	1 061,6	1 059,6	1 056,9	1 014,5	1 016,9
Mezőgazdasági terület	5 853,9	5 865,4	5 867,3	5 864,7	5 863,8	5 854,8	5 808,9	5 807,1
Erdőtervezett	1 908	1 921	1 937	1 955	1 968	1 981	1 983	1 998
Nádas	60,0	60,3	60,5	60,5	61,5	62,0	61,1	57,1
Halastó	32,0	32,3	33,0	33,4	33,6	33,8	34,2	34,4
Termőterület	7 853,4	7 879,2	7 897,7	7 913,8	7 926,5	7 931,5	7 887,5	7 897,1
Művelés alól kivett terület	1 449,6	1 424,2	1 405,7	1 389,6	1 376,9	1 371,9	1 415,9	1 406,3
Összesen	9 303,0	9 303,4	9 303,4	9 303,4	9 303,4	9 303,4	9 303,4	9 303,4

Forrás: KSH

Az eddig bemutatottak alapján elmondhatjuk, hogy jelentős változások mentek végbe az agrártámogatások jogszabályi rendszerében, minek következtében egyes ágazatok (növénytermesztés, ezen belül is a gabona) támogatottsága erőteljesen megemelkedett, míg mások (állattenyésztés, élelmiszeripar) támogatása jelentősen csökkent. Összességében mégis inkább pozitívnak mondható a változás, ennek ellenére az agrárgazdaság nemzetgazdaság egészében betöltött szerepe folyamatos szűkül. (Ez utóbbiról részletesen az évente megjelenő agrárbeszámolókból olvashatunk, ezért tanulmányunkban erre nem térünk ki bővebben).

A következő fejezetekben megkíséreljük nyomon követni az adózásban bekövetkezett változásokat, valamint ezek hatásait az agrárgazdaság költségvetési kapcsolataiban.

(Megjegyezzük, hogy érdemes volna foglalkozni a támogatások jogcímeiben bekövetkező változások mezőgazdasági termelésre, a mezőgazdaság szerkezetére, hatékonyságára gyakorolt hatásaival, azonban jelen tanulmányában erre hely és idő hiányában nem térünk ki.)

3. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar költségvetési kapcsolatai

3.1. Az államháztartás bevételei

3.1.1. Az APEH által kezelt adó- és adójellegű bevételek

Vizsgálódásaink során mind a kiadások, mind a bevételek esetében a ténylegesen befolyt ill. kifizetett, a zárszámadásban is megjelenő tételeket vettük számításba. Ehhez az APEH-től minden, fő tevékenységi körként a mezőgazdaságot, vadászatot, erdőgazdálkodást, halászatot és élelmiszeripart megjelölő, illetve mezőgazdasági kistermelőként nyilvántartott gazdálkodó, vállalkozás költségvetési befizetésének adatait kértük meg (6. táblázat).

6. táblázat

Agrárszféra befizetései

millió Ft

Befizetések jogcímei	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Társasági adó	16 912	22 533	26 779	24 221	19 565	17 024	17 790	19 833
SZJA	53 183	60 335	66 082	57 481	56 503	55 712	58 000	62 264
ÁFA	-19 403	-30 168	-46 636	-36 724	1 780	20 584	49 950	50 723
EVA	–	–	–	141	294	370	567	629
Rehab. hozzájárulás, munkaadói-, szakképzési-, innovációs járulék	8 088	9 073	10 293	10 550	12 326	13 434	13 328	13 714
Járulék (eü, nyugdíj)	82 190	99 729	106 735	109 152	111 019	117 167	118 212	130 713
Munkavállalói járulék	3 184	3 568	4 032	2 901	2 765	2 889	3 251	4 435
Késedelmi pótlék, bírság	1 317	1 411	2 002	1 576	1 238	549	1 510	1 801
Környezetvédelmi, környezet-terhelési és egyéb díjak	12 189	11 151	14 768	11 667	11 375	11 065	7 437	8 505
Adónemek összesen	157 659	177 632	184 056	180 964	216 866	238 794	270 047	292 617

Forrás: APEH

Ahhoz, hogy a bekövetkezett változásokat megfelelően tudjuk értelmezni szükséges az egyes adónemek változásainak rövid áttekintése (7. táblázat).

Az adófizetési szabályok, valamint a támogatási rendszer módosításai szembeszökő változásokat idéztek elő az ÁFA, az SZJA valamint a Társasági Adó befizetések összegében. Különösen igaz ez az ÁFA befizetések esetében, ahol 2003-ról 2004-re 38,5 milliárd Ft emelkedés tapasztalható. Ennek oka mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek ÁFA-jának magasabb ÁFA-kulcsa alá kerülése. 2004-ről 2006-ra, 2 év alatt az ÁFA befizetés értéke 23-szorosára nőtt. Összességében a vizsgált 8 év alatt csaknem megduplázódtak az agrárgazdaság befizetései.

Lényegesebb adóváltozások 2000-2007 között

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ÁFA								
Alanyi adómentesség (eFt)	2000	2000	2000	2000	4000	4000	4000	4000
Átalányadózást választó egyéni vállalkozó (eFt)	4000	4000	4000	4000	–	–	–	–
Mg.-i kistermelő (eFt)	–	–	–	6000	6000	6000	6000	6000
Adómérték (%)	0, 12, 25	0, 12, 25	0, 12, 25	0, 12, 25	5, 15, 25	5, 15, 25/20 ¹	5, 15, 20	5, 20
SZJA²								
<i>Mezőgazdasági kistermelő (max. árbevétel, eFt)³:</i>								
Östermelő	4000	4000	4000	6000	6000	7000	7000	7000
Családi gazdálkodó	–	–	6000	6000	6000	–	–	–
Östermelő adómentes	250	250	250	400	600	600	600	600
Egyszerűsített bevallás ⁴	250-1000	250-2000	250-2000	400-3000	600-3000	600-4000	600-4000	600-4000
Kistermelői költségátalány ⁵	40% max 1200 eFt	40% max 1200 eFt	40%	40%	40%	40%	40%	40%
<i>SZJA határok (eFt)</i>								
20%	0-400	0-480	0-600	0-650	–	–	–	–
30%	400-1000	480-1050	600-1200	650-1350	–	–	–	–
40%	1000-	1050-	1200-	1350-	–	–	–	–
18%	–	–	–	–	0-800	0-1500	0-1550	0-1700
26%	–	–	–	–	800-1500	–	–	–
38%	–	–	–	–	1500-	1500-	–	–
36%+4% ⁴	–	–	–	–	–	–	1550-	1700
Társasági adó								
Mértéke (%)	18	18	18	18	16	16	16+4 ¹	16+4
EVA								
Bevétel max. (eFt)				15000	25000	25000	25000	25000
Adó mértéke (%)				15	15	15	15/25 ¹	25
Járulékok⁶								
Járulék maximum (eFt)	1014,8	2197,3	2368,8	3905,5	5292,5	6000,6	6325,4	6748,8
TEHO (Ft)	3900	4200	4500	3450	3450	3450 ¹ / 1950	1950	
<i>Fizetendő TB járulék (%)</i>								
Munkavállaló által fizetett	11	11	11	11,5	12,5	12,5	14,5	15,5
Munkáltató által fizetett	33	31	29	29	29	29	29	29
Új adónemek					energiaadó, körny.terh. díj			elvárt adó ⁷

¹ évközi változás.² Az SzJA törvény egyértelművé tette, hogy a közvetlen területalapú támogatás és annak nemzeti támogatásból történő kiegészítése nem tekinthető költségek fedezetére, vagy fejlesztési célra folyósított támogatásnak. A 2005-ben folyósított egységes területalapú támogatást ezért a magánszemély bevételként veheti figyelembe, amely után jövedelemadót fizet.³ Az östermelői adókedvezményt az Európai Unió a gazdálkodóknak nyújtott működési támogatásnak minősítette, amely csak a mezőgazdasági „de minimis” rendeletekkel összhangban nyújtható. Ezért a 2007. évről benyújtott bevallásban már „de minimis” támogatásnak minősül, és csak regisztrációs számmal érvényesíthető.⁴ Tételes költségelszámolást alkalmazó mezőgazdasági kistermelő a megjelölt értékhatárok között, adóbevallás benyújtása helyett, egyszerűsített bevallási nyilatkozat aláírásával is eleget tehet adózási kötelezettségének feltéve, hogy rendelkezik legalább a bevétel 20 százalékát kitevő számlával.⁵ A tételes költségelszámolást alkalmazó mezőgazdasági kistermelő az e tevékenységéből származó bevételéből 40 százalékot kistermelői költségátalány címén igazolás nélkül számolhat el, az igazolt költségein felül.⁶ A mezőgazdasági östermelő 2007-től visszakerült a biztosított körbe.⁷ Az adó alapja a bevétel 2%-a, mértéke 16%, 5 mFt adóalag alatt pedig 10%.

Forrás: Saját gyűjtés

A csatlakozás évében jelentős változások következtek be adórendszerünkben. A központi költségvetés **bevételeinek csökkenése** irányába ható tényezők: a társasági adó csökkentése, az SZJA mértékének csökkentése, az ÁFA alanyi adómentesség értékhatárának növelése, az EVA bevételi maximumának növelése. A **bevételek növekedésére** ható tényezők: ÁFA kulcsok emelkedése, és a támogatásokból fedezett kiadások utáni ÁFA-visszaigénylés megszűnése (az ÁFA trv. e két változása együtt 38,5 milliárd Ft-os ÁFA befizetés emelkedést okozott, többet, mint az egész 2004. évi adó és járulékbefizetés emelkedés, mely „csak” 35,9 milliárd Ft volt), járulékmáximum felső határának 35%-os emelése, valamint a munkavállalók által fizetendő TB-járulékok emelése, új adók bevezetése.

Megvizsgáltuk a jelentősebb adónemek részesedését a teljes befizetésből, melynek eredményét a **8. táblázatban** foglaltuk össze:

8. táblázat

Legjelentősebb befizetések aránya a teljes adó- és adójellegű befizetésekből

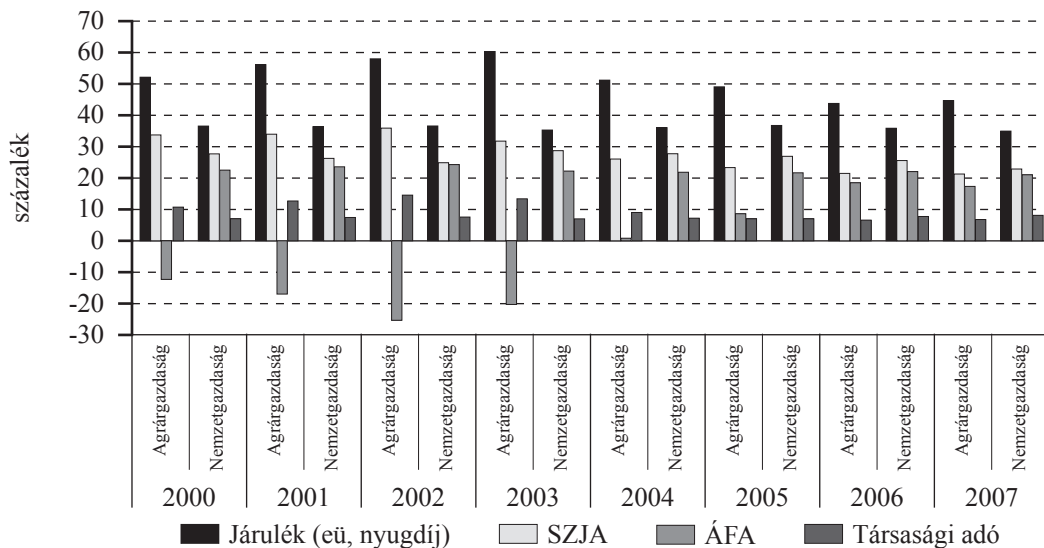
százalék

Befizetések jogcímei	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Járulékok (munkaadói és – vállalói együtt)	52,1	56,1	58,0	60,3	51,2	49,1	43,8	44,7
SZJA	33,7	34,0	35,9	31,8	26,1	23,3	21,5	21,3
ÁFA	-12,3	-17,0	-25,3	-20,3	0,8	8,6	18,5	17,3
Társasági Adó	10,7	12,7	14,5	13,4	9,0	7,1	6,6	6,8
A 4 adónem együtt	84,2	85,8	83,1	85,2	87,1	88,1	90,4	90,1

Forrás: APEH adatok alapján saját számítás

5. ábra

A négy legjelentősebb jogcím részesedése a befizetésekből

Forrás: APEH adatok alapján, saját szerkesztés

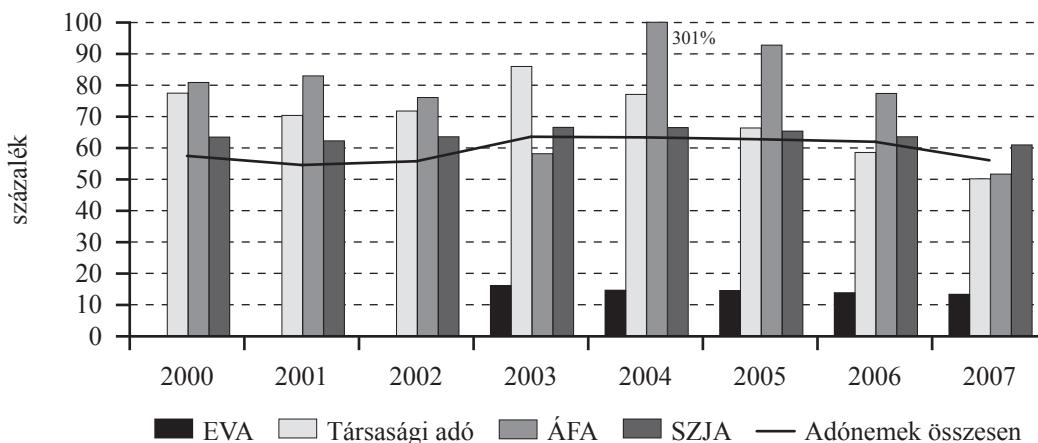
Az agrár- és a nemzetgazdaság jelentősebb befizetési jogcímeinek arányát egymáshoz viszonyítva (**5. ábra**) megállapíthatjuk, hogy az egyes adónemek részesedései az évek során hogyan változtak meg. Az általunk kiemelt négy befizetési jogcím az összes befizetés 85-90%-át teszi ki és bár folyamatosan csökkenő mértékben, de még mindig közel a felét a járulékbefizetések adják (munkaadói és munkavállalói együtt).

2004 előtt az egyes adónemek befizetésekből való részesedése az agrárgazdaságban erősen eltért a nemzetgazdasági arányoktól, különösen igaz ez a járulékbefizetésekre. Ennek oka, hogy ebben az időszakban az agrárgazdaság ÁFA-visszaigénylő pozícióban volt és ez torzította az arányokat. 2004-től az agrárszféra is ÁFA-befizetővé vált, ezzel konszolidálódott a helyzet és 2006-2007-ben már az agrárbefizetések is a nemzetgazdasághoz hasonló szerkezetet mutatnak, bár a járulékbefizetések még így is jelentősebbek, mintegy 10%-ponttal magasabb, arányt képviselnek.

Megfigyelhetjük továbbá azt is, hogy a 2 utolsó vizsgált évben az arányokban nem volt számottevő változás. Azonban, ha a nemzetgazdasági trendeket is figyelembe vesszük várható még némi elmozdulás. Nemzetgazdasági szinten a teljes adóbevétel több, mint egyharmada a fogyasztáshoz kapcsolt adókból származik, míg az agrárgazdaságban ez az arány jelenleg 20% körül mozog.

6. ábra

Az élelmiszeripar részesedése az agrárszféra legjelentősebb adónemeinek befizetéseiből

Forrás: APEH adatok alapján saját szerkesztés

A **6. ábra** alapján megállapíthatjuk, hogy a befizetések átlag 60%-át az élelmiszeripar adja, mely az agrár-GDP 45%-át állítja elő, ezek alapján elmondhatjuk, hogy a mezőgazdaság alatta teljesít a tőle elvárhatónak.

A bevételek változása nagyjából azonos ütemű mind a nemzetgazdaság egészében, mind az agrárgazdaságban, bár van némi ingadozás az egyes évek között. Nem tapasztalható jelentős eltérés a mezőgazdaság és az élelmiszeripar befizetési növekedései között sem.

Az agrárgazdaság összes, APEH által kezelt adó- és adójellegű befizetésének a nemzetgazdasági befizetésekhez viszonyított arányát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az, a vizsgált időszak alatt, egy szűk sávban, – 3-4% között – mozgott, a bevételeknek átlagosan 3,6%-át adták. Ez az arány alatta marad a GDP-ből való részesedése alapján elvárható 5-6%-tól (**9. táblázat**).

Az APEH által kezelt adó- és adójellegű bevételek alakulása

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bevételek (milliárd Ft)								
Agrárgazdaságból	157,7	177,6	184,1	181,0	216,9	238,8	270,0	292,6
<i>ebből:</i>								
<i>mezőgazdaság befizetése</i>	<i>67,0</i>	<i>80,6</i>	<i>81,4</i>	<i>65,9</i>	<i>79,5</i>	<i>88,9</i>	<i>102,7</i>	<i>128,4</i>
<i>élelmiszeripar befizetése</i>	<i>90,7</i>	<i>97,0</i>	<i>102,7</i>	<i>115,1</i>	<i>137,4</i>	<i>149,9</i>	<i>167,3</i>	<i>164,2</i>
Nemzetgazdaságból	4 165,2	4 735,8	5 244,5	5 917,0	6 227,7	6 631,9	7 163,8	8 654,0
Agrárgazdaság a nemzetgazdaság %-ában	3,8	3,8	3,6	3,1	3,5	3,6	3,8	3,4
1 fő alkalmazottra jutó adó- és adójellegű befizetés (ezer Ft)								
Agrárgazdaság	610,1	727,7	764,7	775,7	998,9	1 128,5	1 344,2	1 513,0
<i>ebből:</i>								
<i>mezőgazdaság</i>	<i>504,7</i>	<i>664,2</i>	<i>723,6</i>	<i>611,9</i>	<i>785,0</i>	<i>905,0</i>	<i>1 093,8</i>	<i>1 428,4</i>
<i>élelmiszeripar</i>	<i>721,4</i>	<i>790,4</i>	<i>800,6</i>	<i>915,8</i>	<i>1 185,7</i>	<i>1 322,1</i>	<i>1 563,9</i>	<i>1 586,5</i>
Nemzetgazdaság	1 532,4	1 740,6	1 923,8	2 149,5	2 232,5	2 380,0	2 568,0	3 135,5
Agrárgazdaság szintje a nemzetgazdaság átlagához viszonyítva (%)	39,8	41,8	39,7	36,1	44,7	47,4	52,3	48,3

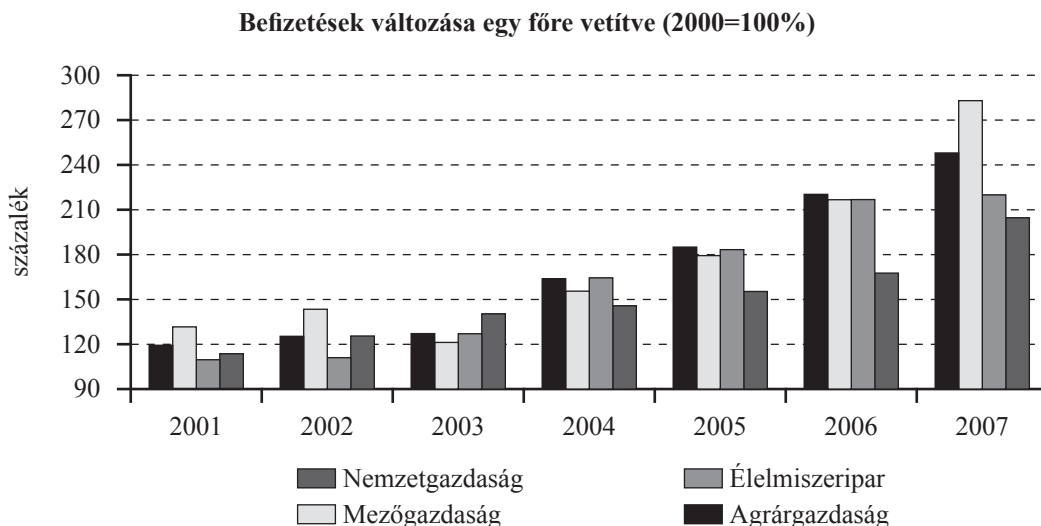
Forrás: APEH adatok alapján saját számítások

Amennyiben 1 főre vetítve vizsgáljuk a változásokat (7. ábra) megállapíthatjuk, hogy *az agrárgazdaság 2004-től a nemzetgazdasági átlagot meghaladóan növelte befizetéseit. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az agrárgazdaság ezzel a mégoly erőteljes növekedéssel együtt sem éri el a nemzetgazdasági adóbefizetések felét (48,3%).*

Az 1 főre vetített adatok alapján jelentős eltéréseket figyelhetünk meg a mezőgazdaság és az élelmiszeripar befizetése között is. Míg az élelmiszeripar – 8 év alatt –, a nemzetgazdaság egészéhez hasonló módon, mind összességében, mind 1 főre vetítve közel kétszeres növekedést produkált, addig a mezőgazdaságban az 1 főre vetített emelkedés majd háromszoros volt. Ennek eredményeként, az agrárgazdaság befizetéseinek mértéke 8 év alatt 9,5%-pontot tudott emelkedni, de még így sem éri el a nemzetgazdasági átlag felét (9. táblázat).

A 2003-ban a *mezőgazdaság* befizetéseiben tapasztalható nagymértékű visszaesés (81,4 milliárd Ft-ról 65,9 milliárd Ft-ra) a kedvezőtlen időjárásból eredő veszteségeknek tudható be, míg a 2006-ról 2007-re bekövetkező 26 milliárd Ft-os emelkedés mögött nagyrészt a járulékfizetési szabályok, valamint az ÁFA-kulcsok változása áll. Az előbbi 6 milliárd Ft-tal, az utóbbi 13 milliárd Ft-tal járult hozzá a növekedéshez.

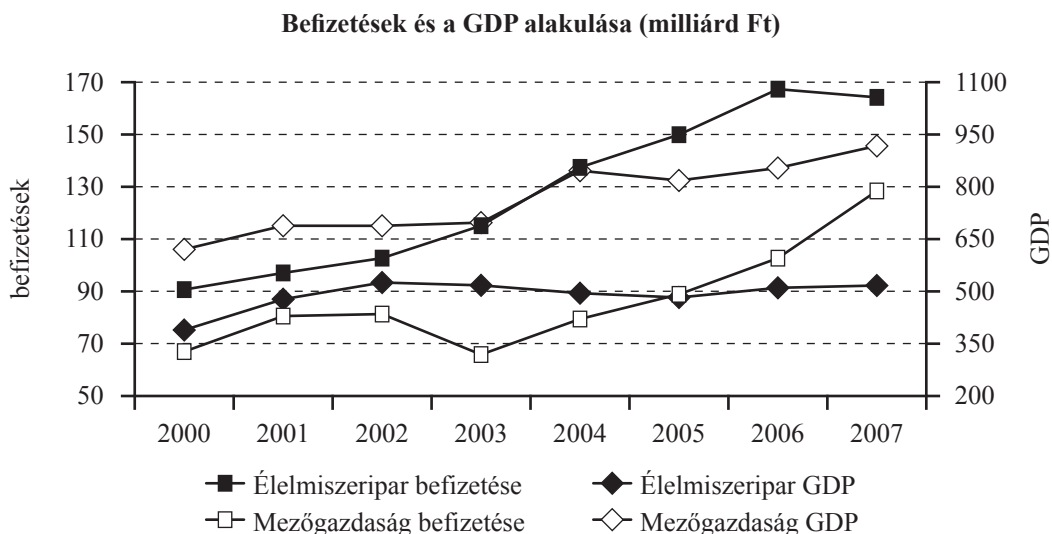
7. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

Az *élelmiszeripar* befizetései ezzel szemben 2007-ben csökkentek, melynek háttérében az ÁFA befizetések jelentős, több, mint 12 milliárd Ft-os csökkenése áll, melyet csak részben kompenzált a járulékbefizetések 6 milliárd Ft-os emelkedése.

8. ábra

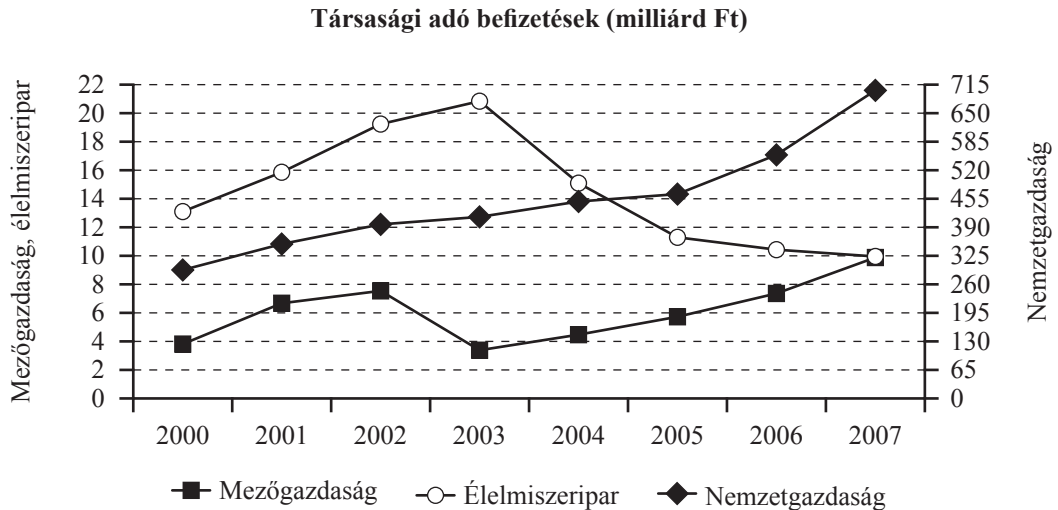
Forrás: Saját szerkesztés

Társasági adó befizetések

2003-ban jelentős kiugrás tapasztalható (9. ábra), az élelmiszeriparban pozitív, míg a mezőgazdaságban negatív irányba. Ennek részbeni okai:

- Az Európai Unió tagállamaiba irányuló kivitelünk értéke 24%-kal nőtt az előző évihez képest. Az EU a teljes magyar agrárexportból 51%-kal részesedett.
- A teljes kivitel volumene nem változott lényegesen, az egységérték-index alapján a dollárban elszámolt exportárak átlagosan 19%-kal nőttek.
- Bruttó bérek jelentős emelkedése és az ebből adódó emelkedő fogyasztás.
- Az adószabályok prognosztizálttól eltérő bevételi hatásai (például az egyszerűsített vállalkozói adóra áttérő vállalkozások részéről elmaradó adófizetés tervezett meghaladó összege, a bevételek átcsoportosítása az alacsonyabb adókulccsal érintett 2004. évre, a fejlesztési tartalék fokozottabb érvényesítése).
- Aszály.

9. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

2004-ben a két ágazat újra egymással ellentétesen reagált a csatlakozással bekövetkezett változásokra. Míg az élelmiszeripar befizetései meredeken csökkentek (és ez a csökkenés a mai napig sem állt meg), addig a mezőgazdaság befizetései emelkedni kezdtek. A lehetséges okok, a teljesség igénye nélkül:

- A társasági adó kulcsa 2%-ponttal csökkent (7. táblázat).
- Az agrár- és élelmiszeripari termékek 2004. évi kivitelének értéke alig emelkedett (6,4%-kal), ellenben a behozatal értéke 25%-kal nőtt.
- A nemzetgazdasági export bővülésével az agrárexport növekedése 2004-ben sem tudott lépést tartani, így az élelmiszer, ital, dohány áruфőcsoport termékeinek az összes kivitel belüli aránya 6,5%-ról 6,0%-ra esett vissza. A behozatal viszont az átlagnál jobban nőtt, ezért az agrártermékek a behozatali forgalomból a 2003. évi 3,1%-kal szemben 3,5%-kal részesedtek.
- Helyi iparüzési adó utáni adóalap-kedvezmény bevezetése.

A társas vállalkozásoknak 2006. szeptember 1-jétől 4%-os mértékű különadót kell fizetniük a korrigált adózás előtti eredmény után.

Általános forgalmi adó befizetések

Ebben a részben kifejezetten az agrárszféra által megtermelt hozzáadott érték utáni ÁFA befizetésekkel foglalkozunk (az élelmiszerkereskedelmet nem vizsgáljuk). A grafikonon szereplő értékek a befizetések és visszaigénylések egyenlegét tartalmazzák. Minthogy az előállított mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek nagyon sokáig (2006) kedvezőbb adókulcs alá tartoztak, mint az előállításukhoz igénybe vett termékek, szolgáltatások, így jól nyomon követhető, hogy évente mekkora összeggel támogatta az állam az élelmiszerfogyasztást (10. táblázat). Az első jelentősebb ÁFA kulcs változás 2004-ben következett be, ez jól kivehető, mind az ábrán (10. ábra), mind a táblázatban (10. táblázat).

10. táblázat

ÁFA bevallások adatai az agrárszférában

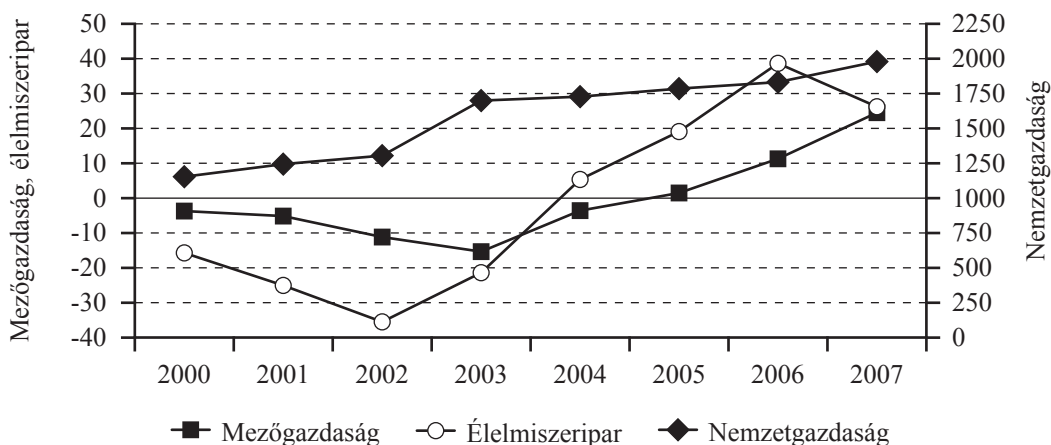
millió Ft

ÁFA	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Befizetés	67 231	69 496	74 219	74 537	93 496	116 892	123 361	147 824
Kiutalás	86 634	99 665	120 855	111 261	91 716	96 308	73 410	97 101
Egyenleg	-19 403	-30 168	-46 636	-36 724	1 780	20 584	49 950	50 723

Forrás: APEH

10. ábra

ÁFA befizetések (milliárd Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

A 2000-2003-ig terjedő időszakban a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ÁFÁ-ja az alacsonyabb kulcs alá tartozott.

A 2003. évben a szeszes italok és a dohányárak súlyában mérsékelt ütemű növekedés volt megfigyelhető, ami jórészt az árszínvonal hatásának tulajdonítható. A fogyasztási szerkezetben jelentősen csökkent az élelmiszerek súlya. Az ÁFA szabályozásban bekövetkezett változások – a levonási jogok részleges, illetve teljes korlátozása, valamint a kulcsok közötti átsorolások – fokozottan érvényesültek.

Kiemelendő hogy az adónemet érintően a 2004. év során a szokásostól eltérő folyamatok zajlottak le. A kulcsváltozások és átsorolások, valamint a támogatásokra eső ÁFA visszaigényelhetőségének megszűnése (arányosítás) bevételnövelő hatása a grafikonon (**10. ábra**) jól megfigyelhető.

2006-ban áfa kulcs változások közül a fogyasztás mintegy 55%-át érintő normál kulcs 5%-pontos csökkenése egész évben éreztette a hatását. Ezzel szemben csak az utolsó negyedévi áfa bevételeket növelte a fogyasztás mintegy harmadát érintő 15%-os kedvezményes áfa kulcs 20%-ra emelése.

2007. évben a gazdasági növekedés motorja az export emelkedése volt. A restriktív jövedelem- és adópolitikával párhuzamosan 4,8%-kal mérséklődtek a reálkeresetek, 3%-kal csökkent a kiskereskedelmi forgalom és 2,1%-kal visszaesett a háztartások végső fogyasztása. Ezen – a bruttó áfa bevételek szempontjából – kedvezőtlen volumenhatásokat ellensúlyozta az éves átlagban 8%-os árszínvonal emelkedés. A kedvezőtlen időjárás valamint az élénk globális kereslet miatt az élelmiszerárak 11,5%-kal emelkedtek.

Személyi jövedelem adó befizetések

2000-2002 között a bruttó bérek két számjegyű növekedést produkáltak évről évre. A mezőgazdaságban különösen látványos volt az emelkedés: 2001-ben az előző évhez képest 22%-kal nőttek a bérek, míg 2002-ben 17%-kal. Az élelmiszeriparban ennél szerényebb volt a növekedés, nem érte el a nemzetgazdasági átlagot. Az emelkedésben nem kis szerepet játszott a minimálbér bevezetése és évenkénti jelentős emelkedése. A megemelkedett bérek értelemszerűen megemelték az SzJA befizetéseket is (**11. táblázat**).

11. táblázat

Minimálbér összege

forint

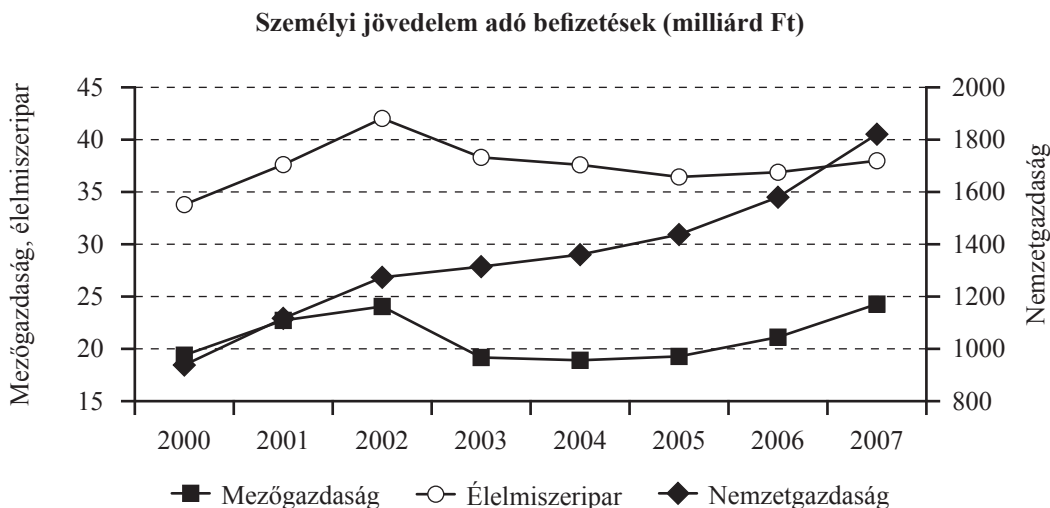
Év	2001	2001	2002-2003	2004	2005	2006	2007
Minimálbér összege	25 500	40 000	50 000	53 000	57 000	62 500	65 500

Forrás: Éves költségvetési törvények

2003, mint már korábban utaltunk rá, a mezőgazdaság szempontjából igen rossz év volt. Nagy volt az aszály, emiatt alacsonyok voltak a hozamok, jelentős volt a bevétel elmaradás. Ennek hatása jól kivehető az ábrán (**11. ábra**).

A személyi jövedelemadóból származó, államháztartási szintű adóbevétel 2006-ban tapasztalt közel 10%-os növekedése meghaladta a folyóáras bruttó hazai termék 7,7%-os emelkedését, így a személyi jövedelemadó-bevétel/GDP hányados 2005 és 2006 között 6,5%-ról 6,7%-ra nőtt, amely az elvonás növekedését jelenti. A terhelés növekedését igazolja az is, hogy az összevont adóalapra vetített átlagos adóterhelés 2005. évi 18,9%-ról és 2006. évre 19,5%-ra, 0,6 százalékponttal nőtt.

11. ábra

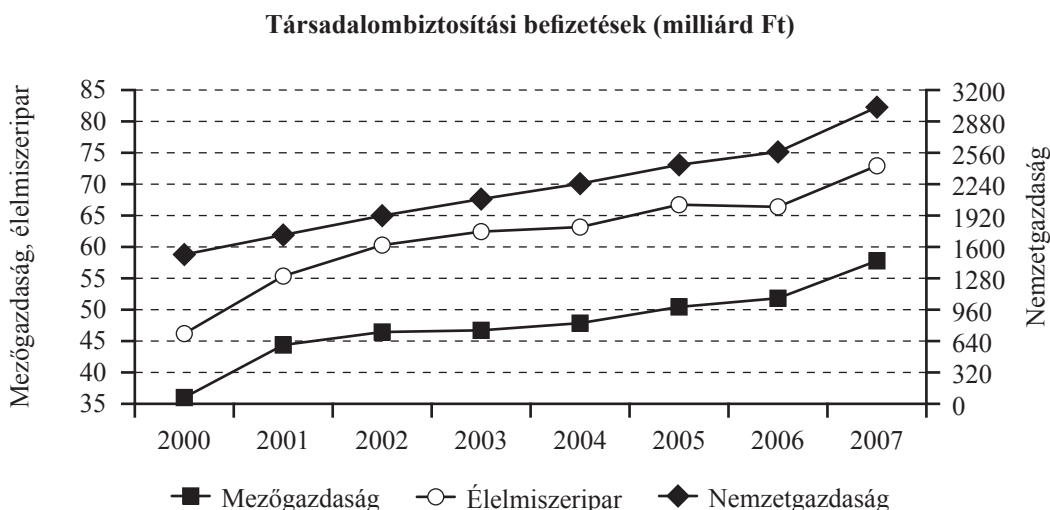

Forrás: Saját szerkesztés

Az adóbevétel évek közötti növekedése meghaladta a 2007. évi infláció 8%-os mértékét, vagyis reálértéken az államháztartás személyi jövedelemadóból származó bevétele növekedett. Az államháztartási szintű adóbevétel 13,9%-os emelkedése meghaladta a folyóáras bruttó hazai termék 6,8%-os többletét, így a személyi jövedelemadó-bevétel/GDP hányados 2006 és 2007 között 6,6%-ról 7,1%-ra nőtt, amely az elvonás növekedését jelenti. A terhelés növekedését igazolja az is, hogy az összevont adóalapra vetített átlagos adóterhelés 2006 és 2007 között 18,9%-ról 19%-ra, azaz 0,1 százalékponttal nőtt.

Társadalombiztosítási befizetések

12. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

12. táblázat

A fizetendő járulékok megoszlása

százalék

Év	Foglalkoztató által fizetendő				Biztosított által fizetendő				
	társadalombiztosítási járulék		korkedvezmény- biztosítási járulék	nyugdíjjárulék		mpt. tagdíj	egészségbiztosítási járulék		
	nyugdíj- biztosítási járulék	Egészségbiztosítási jár. (eg.b.j.) természetbeni eg.b.j.		nem mpt. tag	mpt. tag		természetbeni eg.b.j.	pénzbeli eg.b.j.	
2008	24	4,5	0,5	13*	9,5	1,5	8	4	2
2007	21	5	3	13**	8,5	0,5	8	4	3
2006. IX.-XII.	18	7	4		8,5	0,5	8	4	2
2006. VIII.	18		11		8,5	0,5	8		4
2005	18		11		8,5	0,5	8		4
2004	18		11		8,5	0,5	8		4
2003	18		11		8,5	1,5	7		3
2002	18		11		8	2	6		3
2001	20		11		8	2	6		3
2000	22		11		8	2	6		3

*A korkedvezmény-biztosítási járulék 75%-át a központi költségvetés átvállalja, ezért 3,25% fizetési kötelezettséget jelent a foglalkoztatók számára.

** A korkedvezmény-biztosítási járulékot 2007. évben a központi költségvetés vállalja át, ezért a foglalkoztatók, egyéni vállalkozók részére 2007-ben konkrét fizetési kötelezettséget nem jelent. Bevezetése fokozatosan történik.

Forrás: APEH

Éves felső határok

forint

A járulékfizetés		Tételes egészségügyi hozzájárulás	
2008	7 137 000	2005. XI.1-től	1 950
2007	6 748 850	2005. X.31-ig	3 450
2006	6 325 450	2004	3 450
2005	6 000 600	2003	3 450
2004	5 307 000	2002	4 500
2003	3 905 500	2001	4 200
2002	2 368 850	2000	3 900
2001	2 197 300		
2000	2 020 320		

Forrás: APEH

Az egyes ágazatok, valamint a nemzetgazdaság egésze társadalombiztosítás befizetései között lényeges eltéréseket nem tapasztalhatunk. Ellentétben a korábban bemutatott adófajtákkal ezen adónemnél folyamatos az emelkedés. A 2001-2002-es év megugró bérei itt is érzetik hatásukat, de a 2003-ban tapasztalható jelentős visszaesésnek a járulékokra nincs hatása (12-13. táblázat, 12. ábra).

Az Egészségbiztosítási Alap bevételeinek alakulása

2001. évben a 3%-os egyéni egészségbiztosítási járuléknál 2001-től megszűnt a felső határ, így ezt valamennyi biztosítási jogviszonyból származó jövedelem után meg kell fizetni.

A járulékmértékekben, szabályokban 2006. szeptember 1-jével az alábbi jelentősebb változások történtek:

- a 11%-os munkáltatói egészségbiztosítási járulék 7%-os természetbeni és 4%-os pénzbeli egészségbiztosítási járulékra oszlott meg,
- a biztosított egészségbiztosítási járulék 2%-ponttal 6%-ra emelkedett. A kockázatmegosztás alapján 4% természetbeni, 2% a pénzbeli egészségbiztosítási járulék,
- szélesedett a járulékalap, mivel a 4%-os egyéni természetbeni egészségbiztosítási járulékot valamennyi biztosítási jogviszony után meg kell fizetni, felső határ nélkül,
- új fogalomként jelenik meg a minimum-járulékalap, miszerint a foglalkoztatónak a foglalkoztatottjaira, a társas vállalkozásnak a főállású tagjára, a főállású egyéni vállalkozónak havi átlagban legalább 125 000 Ft után kell megfizetnie a járulékot,
- aki nem biztosított és nem is biztosított eltartott hozzátartozója, valamint egészségügyi szolgáltatásra szolidaritási alapon sem jogosult a korábban fizetett 11%-os egészségbiztosítási járulék helyett, 15%-os egészségügyi szolgáltatási járulékot köteles fizetni,
- megszűnt a kiegészítő tevékenységet folytató egyéni vagy társas vállalkozó baleseti járulék-fizetési kötelezettsége, viszont 10%-os egészségügyi szolgáltatási járulékot kell helyette fizetnie.

A járulékmértékekben, szabályokban 2007. január 1-jével az alábbi jelentősebb változások történtek:

- a 11%-os munkáltatói egészségbiztosítási járulék 8%-ra csökkent, amely 5%-os természetbeni és 3%-os pénzbeli egészségbiztosítási járulékra oszlott,
- a biztosított egészségbiztosítási járulék 7%-ra emelkedett. A kockázatmegosztás alapján ebből 4% a természetbeni, 3% a pénzbeli egészségbiztosítási járulék,
- a 2006. szeptember 1-jétől bevezetett minimum járulékalap összege 2007. január 1-jétől 131 000 Ft-ra növekedett,
- az eltartott közeli hozzátartozók – 2007. április 1-jétől – külön járulékfizetés nélkül már nem jogosultak egészségügyi szolgáltatásra
- a nem biztosított által fizetendő egészségügyi szolgáltatási járulék mértéke 15-ről 16%-ra emelkedett (alapja a minimálbér),
- a nyugdíjas vállalkozó (kiegészítő tevékenységű vállalkozó) egészségügyi szolgáltatási járuléka 10-ről 16 százalékra emelkedett 2007. január 1-jétől, 2007. április 1-jétől a kiegészítő tevékenységű egyéni vállalkozó és a társas vállalkozás kiegészítő tevékenységű tagja után 9%-os egészségügyi szolgáltatási járulékot köteles fizetni,

A Nyugdíjbiztosítási Alap bevételeinek alakulása

A járulékfizetési rendszer legfontosabb sajátosságai a következők voltak: A munkáltatói nyugdíjbiztosítási járulék mértéke a 2000. évi 22%-ról 20%-ra csökkent. A biztosított (egyéni) járulék mértéke változatlanul 8% maradt, ebből a magánnyugdíjpénztári tagok a nyugdíjbiztosítási ellátások fedezetére a 2000. évhez hasonlóan 2%-kal járultak hozzá.

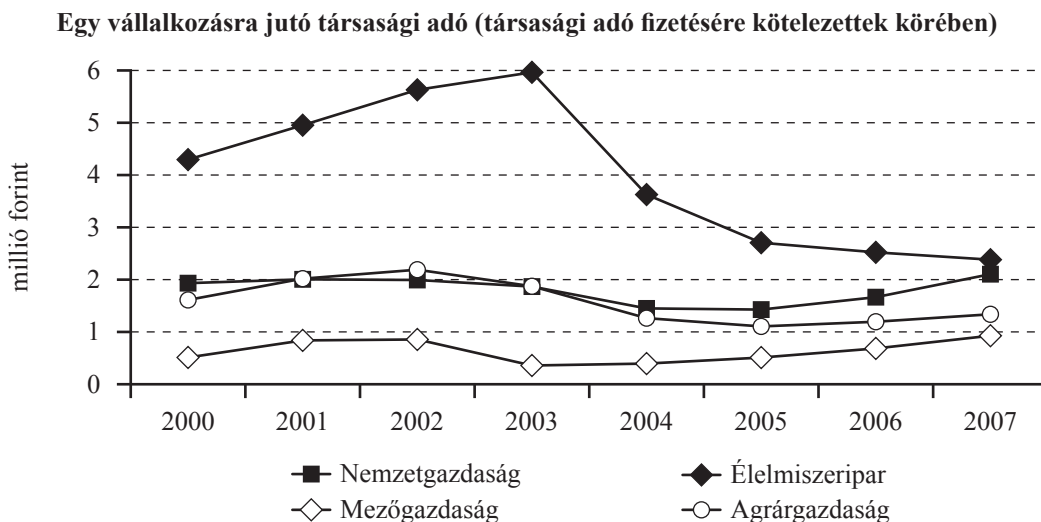
A 2006. évben 18%-ról, 3%-ponttal, 21%-ra növekedett. Az egyéni járulékok mértékében nem következett be változás

A nyugdíj járulékfizetési kötelezettség alá tartozó jövedelmek összegének felső határa változott évről évre folyamatosan növekszik. Jelentősebb emelésre 2003-ban került sor (**13. táblázat**).

Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adóbefizetései

A kettős könyvvitelt vezető vállalkozások száma a mezőgazdaságban 44, az élelmiszeriparban 35%-kal emelkedett a vizsgált időszak alatt, annak ellenére, hogy mindkét ágazatban a vállalkozások száma jelentősen csökkent. **A társasági adó** fizetésre kötelezett mezőgazdasági vállalkozások száma 2,6-2,7-szerese ugyanezen élelmiszeripari vállalkozások számának. E két tényező, valamint az emelkedő támogatások együttes hatása nagyban hozzájárultak, hogy összegében a mezőgazdaság ebből az adófajtából többet fizet be. Amennyiben 1 vállalkozásra vetítjük az adót, kiderül, hogy a mezőgazdaságban ez jóval elmarad a nemzetgazdasági átlagtól, a vizsgált időszakban annak mindössze 25-50%-a, míg az élelmiszeripar 2000-2003 között a 300%-ot is elérte. 2004-óta azonban az élelmiszeripar zuhanórepülésbe kezdett e téren és mind összességében, mind egy vállalkozásra vetítve, az általa befizetett társasági adó összege folyamatosan és meredek ütemben csökkent és 2007-re már csak a felét-harmadát produkálja korábbi értékeinek (**13. ábra**).

13. ábra

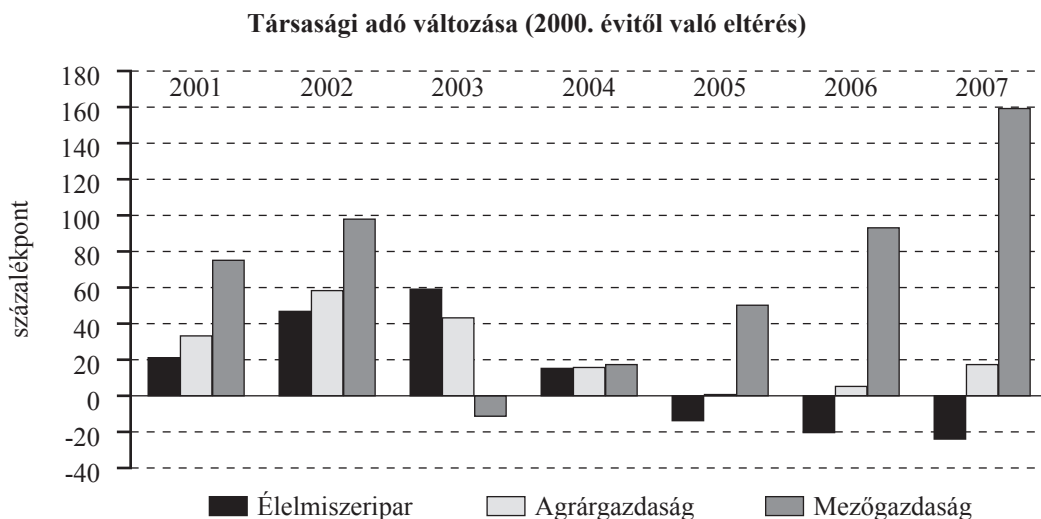

Forrás: Saját szerkesztés

Amennyiben a változások dinamikáját is figyelembe vesszük kiderül, hogy a mezőgazdaság megelőzi az élelmiszeripart. A 2003-2004-es években volt némi megtorpanás, ez részben a 2003-as rossz időjárásnak ill. részben a 2004-ben bekövetkező társasági adó csökkentésnek köszönhető. Az élelmiszeriparban további változások is végbementek: 2003-2005 között jelentős mértékben (23%-kal) csökkent a jegyzett tőke értéke, párhuzamosan a jegyzett tőkén belül a külföldi tőke csökkenésével, mely 29%-os volt. Ez utóbbi változások az élelmiszeripar számára egyelőre úgy tűnik visszafordíthatatlan következményekkel jártak, míg a mezőgazdaságot ilyen jellegű változások nem érték, így befizetései újra emelkedni kezdtek (14. ábra).

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a mezőgazdaság dinamikusabb társasági adó befizetései emelkedése jórészt a nagyon alacsony bázisértéknek köszönhető.

14. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

3.1.2. VPOP által beszedett adók

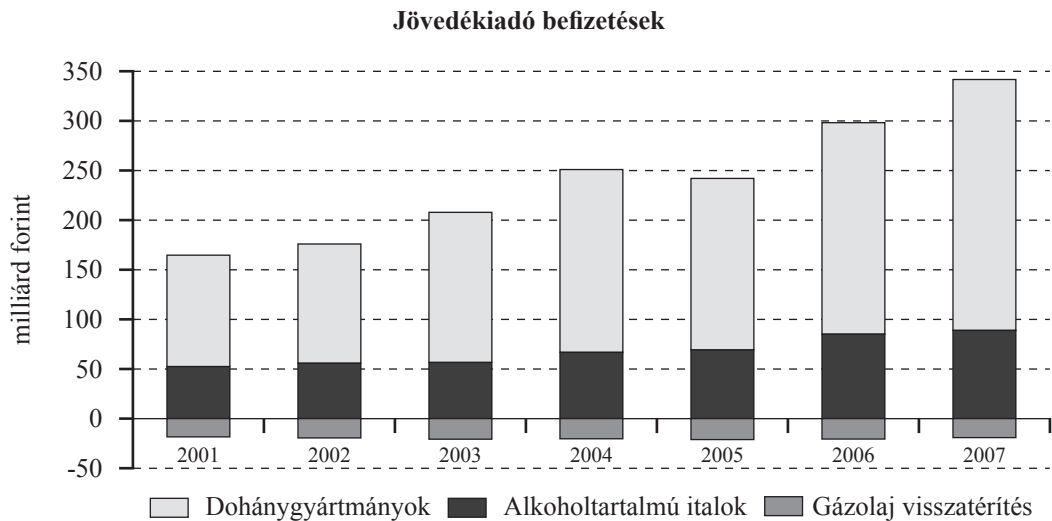
Ebben a fejezetben az agrárágazat által előállított jövedéki termékek után befizetett adókat, valamint az agrártámogatások keretén belüli jövedéki adó visszatérítéseket (**15. ábra**) vizsgáljuk meg kicsit részletesebben.

Jövedékiadó-visszatérítés az alábbi jogcímeneken történhet:

- Szántó művelési ág;
- Kert, szőlő, gyümölcs művelési ág;
- Gyep művelési ág;
- Erdőfelújítás;
- Haltermelés;
- Szarvasmarha tartás.

Az adóvisszatérítés feltételeiről a támogatási részben írunk részletesebben.

15. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

14. táblázat

Jövedéki adó befizetések és visszatérítések

millió Ft

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Jövedékiadó-visszatérítések	36 191	18 424	19 484	20 751	20 336	21 127	20 607	19 148
Alkoholtartalmú italokhoz tartozó befizetések és visszaigénylések egyenlege	n a	52 411	55 769	56 565	66 739	69 202	85 066	88 866
Dohánygyártmányokhoz tartozó befizetések és visszaigénylések egyenlege	n a	112 253	120 167	151 256	184 229	172 804	213 102	252 816
Alkohol, dohány együtt	n a	164 664	175 936	207 821	250 968	242 006	298 168	341 682

Forrás: VPOP adatok alapján saját számítások

Jövedéki adó

A jövedéki adó változtatására 2003. évben lényegében csak az Európai Unió szabályokkal való harmonizáció érdekében került sor. A közelítés elsősorban a dohánytermékek és néhány szesztermék esetében jelentett adóemelést. Ez utóbbi termékcsoportban az adómérték emelésére azért kerül sor, hogy az érintett termék kategóriákra egységes adómérték érvényesüljön. A dohánytermékeknel az EU felé vállalt ütemezésnél korábban bevezetett adóemelésre a költségvetési bevételek megalapozását érdekében került sor. A dohánytermékek fogyasztása a többszörös adóintézkedések ellenére is az előző évi forgalomhoz képest 3%-kal növekedett. Mindezek hatásaként a cigaretta termékeknel az adóbevételek mintegy 30 milliárd forinttal emelkedett.

A jövedéki adó törvény 2004. évi módosítása elsősorban az EU csatlakozásra tekintettel az egységes belső piac szabályainak való megfelelés érdekében történt. A cigaretta esetében – az EU minimum adószint elérése érdekében – 2004. évben is további adóemelésre került sor. A cigarettán kívül a szeszesitalok adóterhe növekedett. Az előző évhez képest a cigaretta bevételek mintegy 30 milliárd forinttal emelkedtek. Ez alapvetően a több mint 30%-os tételes és 15%-os értékalapú, százalékos – az EU előírásokhoz való közelítés érdekében végrehajtott – adóemelés hatása, hiszen a termék-körben 2004-ben a volumen jelentős csökkenése volt tapasztalható.

A 2005. évben az előző évhez képest némileg módosult a bevételek szerkezete, 2%-kal nőtt az üzemanyagok és 2,2%-kal csökkent a dohánytermékek utáni bevételek aránya. Számottevő, mintegy 10 milliárd forintos bevételcsökkenés tapasztalható viszont a dohányipari termékek csoportjában, oka, hogy az előző évhez képest a cigaretta adózott forgalma 1,45 milliárd szállal csökkent.

A jövedéki adó 2006. év január 1-jei emelése döntően az áfa kulcs változása miatt kieső áfa bevételek kompenzálása miatt volt szükséges. A cigaretta adója részben az áfa-kulcs csökkenését ellensúlyozó mértékben emelkedett, emellett azonban további mintegy 7,5%-os emelés történt az uniós minimumadó szinthez való közelítés végett.

Az alkoholtartalmú italok jövedéki adója szintén az áfa-kulcs csökkenését ellentételező mértékben nőtt. Mindez a tömény szeszesitalok esetében mintegy 15%-os, a sörnél 20%-os, a pezsgőnél 25%-os, a köztes alkoholtermékeknel pedig 33%-os jövedéki adóemelést jelentett. Megszűnt a szőlőbor utáni jövedéki adóteher, a jövedéki adó 0 Ft/liter-ben került megállapításra. 2006. szeptember 1-jétől a cigaretta jövedéki adója az EU minimum adószinthez való közelítés végett további 5,7%-kal, az alkoholok adója pedig átlagosan 7%-kal növekedett.

A cigaretta szabadforgalmának évek óta tartó visszaesése a terméket sújtó adóterhek és az ezt követő kiskereskedelmi árak emelkedése ellenére közel 12%-os volumennövekedést sikerült elérni a 2005. évhez viszonyítva. A dohánytermékek piacán tapasztalható árverseny következtében a jövedéki adóemelés nem járt együtt az árak ugyanekkora emelkedésével.

2007-ben a cigaretta esetében az EU minimum adószinthez való közelítés céljából 2007. áprilisában és szeptemberében a jövedéki adó mintegy 2,7-2,7%-os emelésére került sor. Áprilistól a tételes adó 7420 forintra, a százalékos adó 27,75%-ra, az adóminimum 13 730 forintra; szeptembertől a tételes adó 7600 forintra, a százalékos adó 28%-ra, az adóminimum 13 965 forintra változott. Egyúttal emelkedett a finomra vágott fogyasztási dohány és az egyéb fogyasztási dohány adóminimuma is.

3.1.3. Helyi önkormányzatok által beszedett adók

A helyi iparüzési adó (HIPA) éves befizetéséről nem áll rendelkezésünkre teljes adatsor, mert az önkormányzatok által beszedett iparüzési adó bevételek vonatkozásában nem készül befizető ágazata szerinti összesítés. Így a PM csak a mezőgazdaság által befizetett összegeket tudta rendelkezésünkre bocsátani (**15. táblázat**). Minthogy az adatsor nem teljes és önmagában a mezőgazdaság által fizetett adó a teljes befizetéshez képest elhanyagolható, az adatokat nem elemezzük részletesen.

15. táblázat

Helyi adók

milliárd Ft

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Helyi adók	221,8	266,7	296,8	322,6	367,2	397,9	448,9	505,3
ebből iparüzési adó	186,8	226,5	252,6	272,0	310,5	334,1	380,2	427,1
ebből mezőgazdaság által fizetett	na	na	4,1	4,3	4,6	5,4	5,3	7,2
Helyi iparüzési adó a teljes bevétel arányában	84,2	84,9	85,1	84,3	84,6	84,0	84,7	84,5
A mg. által fizetett hipa a teljes hipa arányában	–	–	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4	1,7

* előzetes adat.

Forrás: PM, saját számítások

3.1.4. A beszedett adó- és adójellegű bevételek megoszlása az államháztartás alrendszerei között

Az eddig tárgyalt adó- és adójellegű befizetések az Államháztartás (ÁH) különböző alrendszereihez kerülnek (**16. táblázat, 16. ábra**). Az egyes alrendszerekből csak meghatározott feladatokra lehet kifizetéseket eszközölni. Az agrártámogatásokat (és általában a legtöbb támogatást) a központi költségvetés befizetéseiből nyújtják. Ide tartozik az általunk eddig sorra vett befizetések 60-70%-a.

Az egyes befizetéseket külön-külön már áttekintettük. Két tétel maradt csak ki, az egyik a *Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok saját bevételei (ez a kifejezés az EU társfinanszírozású támogatások EU-s lábát takarja)*, a másik az *Uniók elszámolások* jogcím. Az előbbiről a támogatások fejezetben beszélünk részletesebben, hiszen ez a tétel a mérleg mindkét oldalán szerepel. (Az egyszerűség kedvéért e jogcím tárgyalása során nem kívánunk belebonyolódni az átutalt, megelőlegezett, kötelezettségvállalással terhelt, stb. kifejezések tartalmi különbségeibe ezért a mérleg mindkét oldalán ugyanakkora összeggel szerepeltetjük ezt a sort.) Az utóbbiról nagysága miatt részletesen nem beszélünk, de annyit meg kívánunk jegyezni róla, hogy ezt a bevételt az ÁH közvetlenül az EU-tól kapja a vám és cukorilleték beszedése fejében (lásd tradicionális saját források).

**Az agrárszférától beszedett adó- és adójellegű bevételek
megoszlása az Államháztartás alrendszerei között**

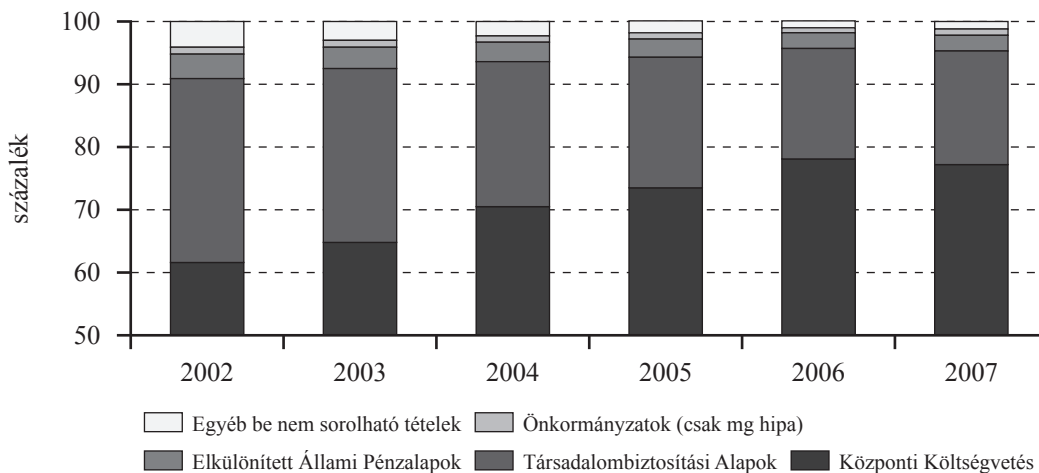
milliárd Ft

Államháztartás alrendszerei	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Központi Költségvetés	224,2	255,6	337,8	428,2	524,0	556,4
<i>Gazdálkodó szervezetek befizetései</i>	28,8	25,9	21,2	18,0	20,0	22,5
<i>Fogyasztáshoz kapcsolt adók</i>	129,3	171,1	252,7	262,6	348,1	392,4
<i>Lakosság befizetései</i>	66,1	57,5	56,5	55,7	58,0	62,3
<i>Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok saját bevételei</i>		1,1	7,1	91,1	97,4	78,8
<i>Uniós elszámolások (vám, cukor 25%-a)</i>	–	–	0,3	0,8	0,5	0,4
Társadalombiztosítási Alapok	106,8	109,1	111,0	117,2	118,2	130,7
Elkülönített Állami Pénzalapok	14,4	13,4	15,1	16,3	16,6	18,1
Önkormányzatok (csak mg hipa)	4,1	4,3	4,6	5,4	5,3	7,2
Egyéb, be nem sorolható tételek	14,7	11,7	11,2	11,0	7,3	8,3
Összesen	364,1	395,4	487,3	670,1	769,4	799,8

Forrás: Saját szerkesztés

16. ábra

Az államháztartás agrárbevételeinek megoszlása alrendszerenként

Forrás: Saját szerkesztés

3.2. A Központi költségvetés kiadásai

A köznyelvben állami támogatás alatt olyan **állami transzfereket** értünk, melyek természetes személyek **jövedelempótlását** szolgálják, vagy olyan szervezeteknek a **működéséhez, fejlesztéséhez** járulnak hozzá, amelyek közvetlenül nem címzettjei az állami költségvetésnek. Ez utóbbi körben a támogatások hasznélvezői tehát a magánszféra vállalkozásai, az önkormányzatok, illetve az egyházak, és a civil szféra szervezetei. **Azoknak a támogatásoknak, melyeket az állam közvetlenül nem gazdasági szervezeteknek juttat csak közvetett módon van a gazdasági folyamatokat, illetve gazdasági struktúrát befolyásoló hatása.** Az egyéni jövedelempótló támogatások a **fogyasztói kereslet** szerkezetére hatnak. [Berkényi et al., 2002]

Szűkebb gazdaságpolitikai értelemben állami támogatás minden olyan eszköz, mellyel az állam **kedvezőbb pozícióba** hoz egyes vállalkozásokat, mintha csupán a piac törvényei alapján működnének. Sokkal szélesebb eszköztár áll az állam rendelkezésére a piaci szereplők kedvező irányú befolyásolására, mint a köztudatban támogatásnak értelmezett közvetlen költségvetési transzferek. Ugyanilyen hatással vannak az **adórendszerben** érvényesített kedvezmények, vagy más pénzügyi szabályozó eszközök (pl. gyorsított amortizációs kulcs engedélyezése), a **konzolidációs programok, a kedvezményes hitelkonstrukciók, vagy az állami garanciavállalások (17. táblázat).**

Közvetett módon az állami gazdaságpolitika más eszközei is lehetnek „támogató” hatással. Az állam saját tulajdonú vállalatainak **tőkeemelésével** is befolyásolja a piacot. Az állam, mint nagy **megrendelő** kedvező helyzetbe hozhatja a preferált ágazatok vállalkozásait, a nagy állami **infrastruktúra fejlesztések**, vagy az államilag finanszírozott **képzés** pedig gyakorlatilag az érintett területen működő vállalkozások költségeit csökkentik. (Egy autópálya kiépítése csökkenti a környezetében lévő vállalkozások szállítási költségeit, bizonyos szakmák magas színvonalú állami szintű oktatása a munkaerő képzésének, továbbképzésének költségeit stb.)

17. táblázat

Központi költségvetés kiadásai

milliárd Ft

Kiadások	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok (agrártámogatás)	142,6	198,3	278,1	211,5	156,6	262,2	282,2	230,2
Jövedékiaadó-visszatérítés (gázolaj)	36,2	18,4	19,5	20,8	20,3	21,1	20,6	19,1
Östermelői adókedvezmény	0,5	0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
Központi költségvetés összesen	179,2	217,2	297,9	232,5	177,3	283,8	303,2	249,9

Forrás: VPOP, PM

3.2.1. Agrártámogatások

Tanulmányunk készítése során minduntalan szembesülnünk kellett azzal a ténnyel, hogy ma az **agrártámogatások** fogalma, mint ahogy azt a bevezetésben is említettük, nincs egységesen definiálva.

Agrárjellegű kifizetések nem csak a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (mint XII. fejezet) költségvetéséből, hanem más fejezeteken, valamint a helyi önkormányzatokon keresztül is történnek, ezért számításaink alapjául a magyar államháztartásban használatos funkcionális besorolást használtuk. Az államháztartásban a *Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás* jelölése az **F10**. Ide sorolódik az élelmiszeripar és 2004-től a vidékfejlesztés is (**18. táblázat**).

Az EU *társfinanszírozással* működő agrártámogatások nemzeti és EU-s forrásokból állnak és mindkettő *része az állami költségvetésnek*. A *közvetlen* EU-s kifizetések *nem képezik részét az államháztartás költségvetésének*.

18. táblázat

Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás (F10) részére történt kifizetések forrásonként

millió Ft

Forrás	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
FVM (XII fejezet)	192 708	263 262	301 562	311 611	252 028	345 931	388 380	393 310
Más fejezetek	2 181	2 092	60 397	262	459	19 862	5 084	1 146
Központi költségvetés összesen	194 890	265 354	361 960	311 874	252 488	365 794	393 464	394 456
Önkormányzatok	10 757	12 759	16 039	16 035	17 537	20 004	24 438	21 876
ÁH mindösszesen	205 648	278 113	377 999	327 910	270 025	385 798	417 902	416 333

Forrás: mindenkori zárszámadási törvények

A 2002-ben a *más fejezeti* soron szereplő több, mint 60 milliárd Ft a Pénzügyminisztériumnál jelentkező agrárhitelek törlesztési támogatását és az elemi kárenyhítés összegeit tartalmazza, a 2005-2006-os években az EU társfinanszírozású programok (AVOP és a többi Operatív Program) külön fejezetben (XIX. fejezet) szerepeltek a költségvetési törvényben.

Az önkormányzati kifizetések támogatásokat nem tartalmaznak, ezen a jogcímen az önkormányzatok pl. a parkosítási költségeiket számolják el.

A 2004. évi, majd 60 milliárd Ft-os csökkenés oka, hogy a csatlakozás évében az új támogatási programok késve kerültek meghirdetésre, valamint a területalapú támogatások kifizetéseire is döntően a 2005. évben került sor. (Az NVT eredeti kiadási előirányzata 21,4 milliárd Ft volt, de kifizetésre nem került sor, az AVOP még tervezet szintjén sem szerepelt a költségvetésben!)

A költségvetési törvény funkcionális mérlegében a funkció kategóriák nincsenek szétbontva támogatási és működési költségekre. Viszont az intézményfinanszírozás költségeit helytelen lenne támogatásként elszámolni, ezért a PM és az FVM által szolgáltatott adatok alapján kalkulált *működési összegeket* levontuk az államháztartás agrárkiadásaiából, továbbá a tisztább kép kialakításához szükségesnek tartottuk a kiadásokat további elemek összegeivel is csökkenteni. Így levonásra kerültek az árfolyam-különbözet és az agrárkárenyhítés, valamint a növény és állatkártalanítás költségei is⁵. Látható, hogy 2007-ben ezen összegek már igen jelentős tételt képviseltek, a teljes kiadás közel 40%-át tették ki.

⁵ Állandó vita tárgya, hogy az agrárkárenyhítés támogatás-e vagy sem. Véleményünk szerint nem az, mert egyrészt biztosítási elveken alapszik, másrészt pedig egy bekövetkezett káresemény (aszály, jégverés, stb.) miatt jelentkező, az elviselhetőtől nagyobb, bevétel csökkenést kompenzál. Nincs semmilyen piactorzító hatása, többlet bevétel nem keletkezik belőle.

Jól látszik (**19. táblázat, 17. ábra**), hogy az EU-s források megjelenésével (tényleges kifizetéseket tekintve 2005-ös évtől) ugrásszerűen megnőtt a támogatásokra kifizetett összeg, a 2004 előtti, legmagasabb mértékű összeget, – 2002-es év – majd másfélszeresen meghaladó mértékben.

A csatlakozás évében lassan jelentek meg az új támogatások pályázati kiírásai. 2004 őszén lehetett megkezdeni a pályázatok beadását, valamint a területalapú támogatások 2004. évre vonatkozó kifizetése is csak 2005-ben kezdődtek meg igazán. A 2007. év sem volt zökkenő mentes, az EU újabb 7 éves pénzügyi időszaka ebben az évben indult és jóval kisebb mértékben ugyan, de megismétlődtek a 2004-es év problémái.

19. táblázat

Agrártámogatások (F10) forrásonkénti összetétele

millió Ft

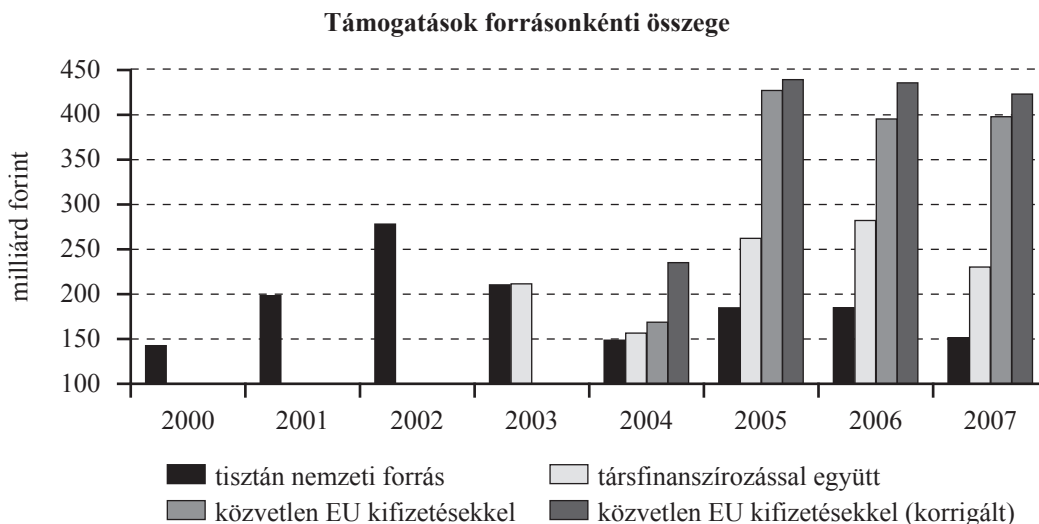
	Forrás (millió Ft)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	ÁH teljes agrárkiadása (F10)	205 648	278 114	377 999	327 910	270 026	385 799	417 903	416 333
	Ebből:								
2	<i>intézmény finanszírozás*</i>	<i>51 230</i>	<i>66 373</i>	<i>81 578</i>	<i>87 928</i>	<i>94 052</i>	<i>100 667</i>	<i>108 456</i>	<i>123 819</i>
3	<i>egyéb, támogatásnak nem minősülő tételek**</i>	<i>1 109</i>	<i>716</i>	<i>2 247</i>	<i>12 455</i>	<i>1 879</i>	<i>2 892</i>	<i>2 854</i>	<i>40 399</i>
4	<i>önkormányzatok</i>	<i>10 758</i>	<i>12 760</i>	<i>16 039</i>	<i>16 036</i>	<i>17 537</i>	<i>20 005</i>	<i>24 438</i>	<i>21 877</i>
5= 1-2-3-4	Agrártámogatásra fordított kiadás	142 552	198 265	278 135	211 491	156 558	262 235	282 154	230 239
6	<i>ebből közvetett EU támogatás</i>	–	–	–	<i>1 113</i>	<i>7 144</i>	<i>77 481</i>	<i>97 381</i>	<i>78 780</i>
7= 5-6	Agrárgazdaság nemzeti költségvetésből fizetett támogatása EU-s rész nélkül	142 552	198 265	278 135	210 378	149 414	184 755	184 773	151 459
8	<i>közvetlen EU finanszírozás</i>	–	–	–	–	<i>12 157</i>	<i>164 941</i>	<i>113 232</i>	<i>167 645</i>
9= 5+8	Agrárgazdaság nemzeti és közvetlen EU által fizetett támogatása	142 552	198 265	278 135	211 491	168 715	427 176	395 386	397 884
10	Korrekció összeg	–	–	–	–	66 433	12 092	40 302	25 276
11= 9+10	Agrárgazdaság nemzeti és közvetlen EU által fizetett támogatása korrigált	142 552	198 265	278 135	211 491	235 148	439 268	435 688	423 160

* saját számítás.

** kárenyhítések, árfolyam különbözet, stb.

Forrás: PM, FVM, saját számítások

Azért, hogy a programindítási évek (2004, 2007) csúszásaiból eredő anomáliákat valamelyest kiküszöböljük bizonyos esetekben korrigált adatokkal is számoltunk a **19. táblázat** utolsó sorában ezek a korrigált összegek láthatók. (A korrigáláshoz a mindenkorli zárszámadási törvény vonatkozó mellékleteit vettük alapul).

Forrás: Saját szerkesztés

A kifizetésekből az EU által finanszírozott tételeket levonva megállapítható, hogy a vizsgált időszakban, 2002-ben volt a legmagasabb a nemzeti támogatások összege. Azóta ez az összeg folyamatosan csökken és *elmondható, hogy a gazdák 2007-ben alig „kerültek többbe” a magyar államnak, mint 2000-ben, ugyanakkor a támogatásként kifizetett összeg 2,7-szeresére nőtt.*

A tisztán nemzeti forrásból juttatott agrártámogatások összege 2007-re a 2000. év körüli szintre csökkent. A társfinanszírozással együtt ingadozó módon, de enyhén emelkedik a támogatások mértéke. (Az ingadozások oka a már említett 2004-ben és 2007-ben új támogatási programok kései indulása).

A közvetlen EU kifizetések beindulásával 2004-ről 2005-re két és félszeresére nőtt a támogatásokra fordítható összegek nagysága.

20. táblázat

Az uniós források részesedése a teljes agrártámogatások összegéből

millió Ft

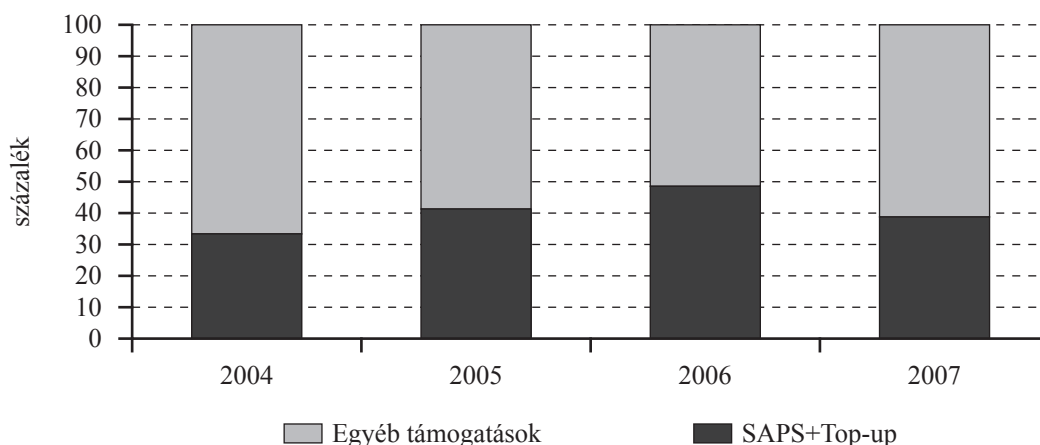
Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Agrárgazdaság teljes agrártámogatása	142 552	198 265	278 135	211 491	168 715	427 176	395 386	397 884
<i>ebből EU által finanszírozott</i>	–	–	–	1 113	20 063	242 421	210 613	246 425
A teljes összegből az EU-s rész aránya (%)	–	–	–	0,5	11,9	56,7	53,3	61,9

Forrás: PM, saját számítások

A támogatások EU által finanszírozott része 2005 után emelkedni kezdett és aránya a teljes támogatáson belül 2007-re már meghaladta a 60%-ot (**20. táblázat**), mely a területalapú kifizetések várhatóan 2013-ig tartó folyamatos emelkedésével még tovább nő majd. Az államháztartásból finanszírozott támogatások jelentős részét (majdnem a felét) is a területalapú támogatást kiegészítő top-up jelenti, mely várhatóan 2010-re éri el a maximumát (ekkor a top-up és a SAPS együtt már eléri az EU 100%-át).

A SAPS (terület alapú támogatások) aránya az összes támogatási jogcímből a vizsgált időszakban átlag 38%-ot ért el, mely lassú emelkedést mutat a fentebb vázolt okok miatt (**18. ábra**). (A számítást a zárszámadási törvény alapján korrigált összegekből végeztük).

18. ábra

A SAPS támogatás aránya a teljes agrártámogatásból

Forrás: Saját szerkesztés

21. táblázat

Agrártámogatások a GDP arányában

százalék

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Teljes agrártámogatás								
Agrár GDP	14,1	17,0	22,9	17,4	12,6	32,8	29,0	27,7
Nemzeti GDP	1,1	1,3	1,6	1,1	0,8	1,9	1,7	1,6
Közvetlen EU kifizetések nélkül								
Agrár GDP	14,1	17,0	22,9	17,4	11,7	20,2	20,7	16,1
Nemzeti GDP	1,1	1,3	1,6	1,1	0,8	1,2	1,2	0,9
Közvetlen és közvetett uniós források nélkül								
Agrár GDP	14,1	17,0	22,9	17,3	11,1	14,2	13,5	10,6
Nemzeti GDP	1,1	1,3	1,6	1,1	0,7	0,8	0,8	0,6

Forrás: saját számítások

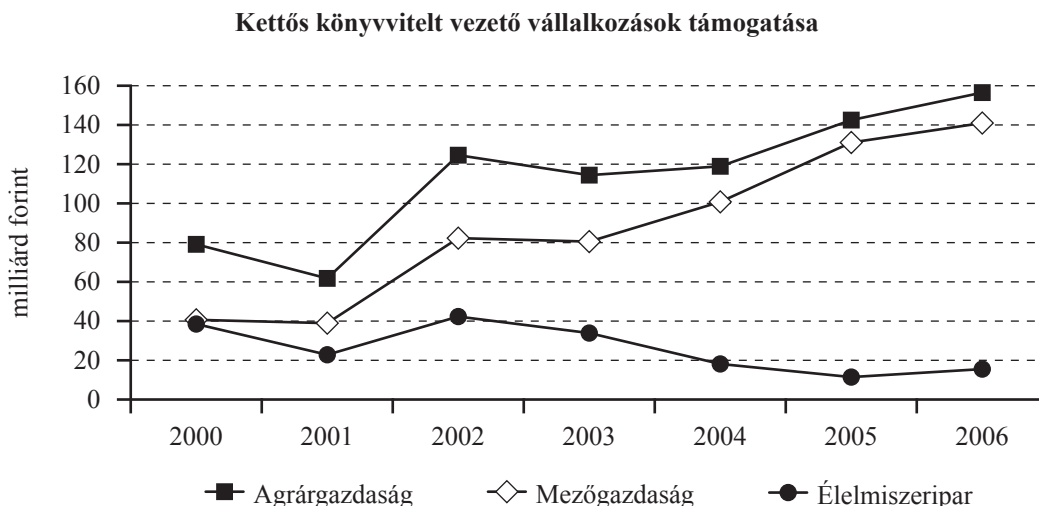
Sokszor és sokakban felmerül a kérdés: sok-e vagy kevés az az összeg, amit agrártámogatás címén a gazdáknak kifizetünk? Nos, csak a **költségvetésben megjelenő támogatásokat** („közvetlen EU kifizetések nélkül”) a megtermelt nemzeti GDP arányában vizsgálva kiderül, hogy ez az összeg a – támogatások szempontjából legjobb – 2001-2002-es években sem érte el a 2%-ot, és azóta folyamatosan csökken (**21. táblázat**). Bár az EU támogatások nagyot emelnek a kifizetések összegén, de ha pusztán csak a hazai költségvetés (*közvetlen és közvetett uniós források nélkül*) ráfordításait nézzük, akkor **2007-ben már csak a nemzeti GDP 0,7%-át költöttük agrártámogatásokra**.

Amennyiben a **közvetlen EU kifizetéseket is** figyelembe vesszük számításainkkor, megállapíthatjuk, hogy a támogatások nemzetgazdasági GDP-hez viszonyított aránya újra elérte a 2002. évi 1,6%-ot, az agrár GDP-nek pedig közel 30%-a. Annak oka, hogy az agrár GDP-hez képest a támogatásnövekedés ily nagy mértékűnek tűnik az, hogy az agrár GDP mértéke évről évre csökken, míg a támogatások összege folyamatosan emelkedik.

Kettős könyvvitelt vezető agrárvállalkozások támogatása

A kettős könyvvitelt vezető agrárvállalkozásokról részletesebb adatok is rendelkezésre állnak, így ezeket mind a támogatások, mind a költségvetési befizetések esetében kiemelten is vizsgáltuk. Ezen kör éves támogatási adatait vizsgálva (ez nem csak agrártámogatásokat, hanem különféle visszatérítés mentesen kapott juttatásokat is jelent) jelentős különbségeket tapasztalhatunk a mezőgazdasági és az élelmiszeripari vállalkozások között. 2000-ben még szinte azonos mértékű volt a két ágazat támogatása, 2003-ban azonban már több mint kétszeresére (2,4), 2006-ra pedig már 9-szeresére nőtt a különbség a mezőgazdaság javára (**19. ábra**).

19. ábra

Forrás: APEH adatbázis

Mi lehet a magyarázata ennek a jelentős eltérésnek? 2004-ben csatlakoztunk az EU-hoz és ezzel párhuzamosan beindultak az EU-s pályázatok, támogatások. Ennek hatására a föld/terület alapú támogatások összege a korábbiak többszörösére nőtt és ma a teljes támogatási összeg mintegy 40%-át teszi ki. Csak a támogatásokból fennmaradó 55-60% az, ami más jogcímenek kiosztható. Ez az összeg tovább csökken még kb. 15%-ponttal, ami agrárkörnyezetvédelem, vidék megtartó képessége, technikai segítségnyújtás címén kerül kifizetésre. Így a teljes támogatási jogcímenek csak körülbelül 40%-a az, amiből valamilyen formában az élelmiszeripar részesülhet.

2004-től pontosabban mérhető adatok állnak rendelkezésre az élelmiszeripar részére kiírt pályázatok számszaki adatairól, ezek alapján elmondható, hogy **a teljes agrártámogatás mindössze 2-3%-a fordítódik az élelmiszeriparra**. A 2004-2006-os időszakra meghirdetett támogatások már az első évben kimerültek, és két évnyi kényszerszünet után, már az új programozási időszakban, 2008-ban kerülhetett ismét sor élelmiszeripari pályázatok beadására.

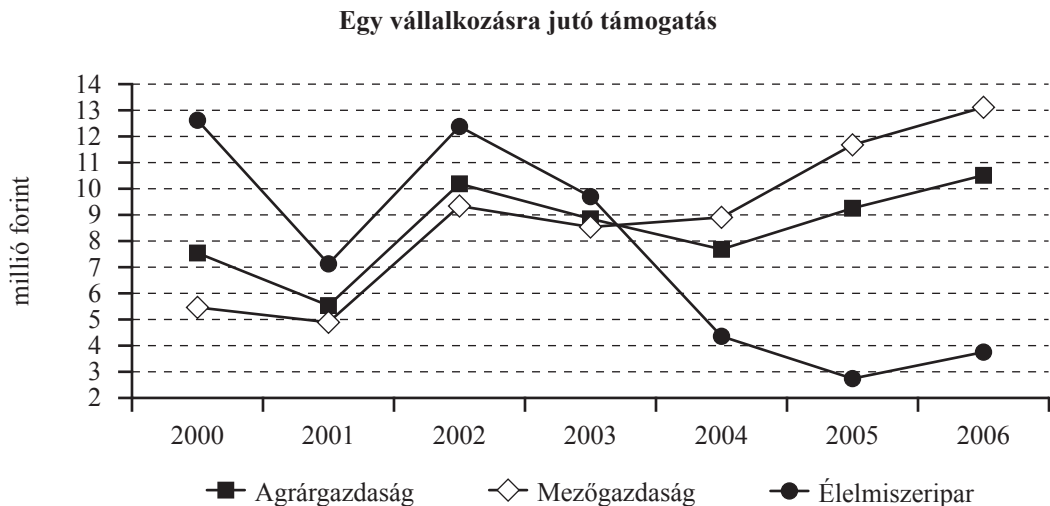
További magyarázat, hogy míg a mezőgazdasági vállalkozások részéről leginkább a nagy, 300 ha feletti területeken gazdálkodó szervezetek azok, melyek kettős könyvvitelt vezetnek, addig az élelmiszeripari vállalkozások a mezőgazdasági átlagot jóval (17,6 százalékponttal) meghaladó mértékben vannak jelen a kettős könyvvitelt vezető cégek között, így az átlagot lefelé módosító „kicsik” is nagyobb arányban képviseltetik magukat, rontva ezzel az egy vállalkozásra jutó támogatások arányát.

Azonban nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a támogatások jelentős hányadán (a területalapú támogatások kb. felén) cca. 200 ezer regisztrált egyéni gazdálkodó osztozik, mely értelemszerűen erősen csökkenti az egy vállalkozásra jutó támogatások összegét, de nem lévén kettős könyvvitelre kötelezettek, fenti kimutatásban nem jelennek meg.

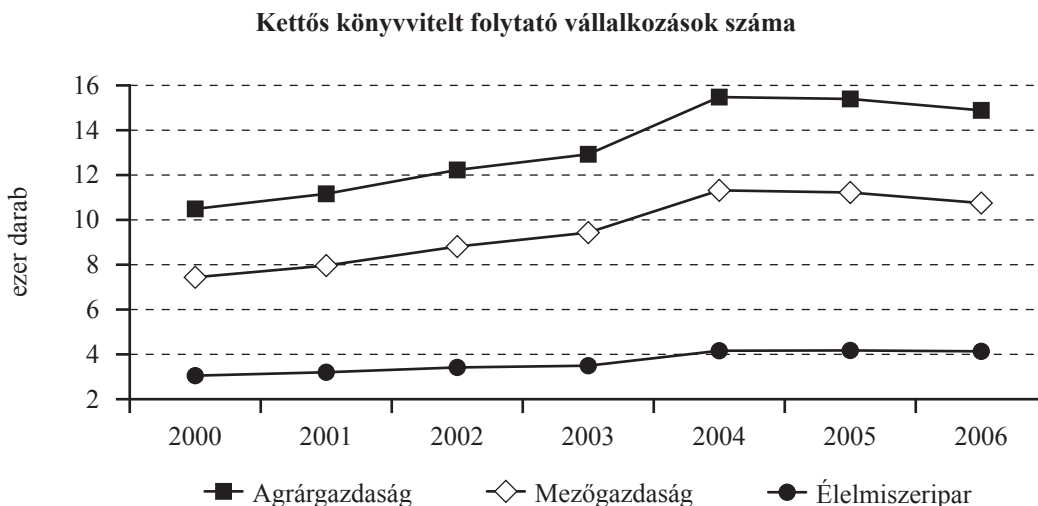
Míntogy a támogatások több fajta vissza nem térítendő juttatást tartalmaznak, megállapíthatjuk, hogy az élelmiszeripar az agrártámogatásokon belüli minimális pályázati lehetőségein túl, a csatlakozás után egyre kisebb mértékben talál más támogatási forrásokat.

Érdeemes megfigyelni a csatlakozás évében végbement jelentős változásokat, pl. az egy vállalkozásra jutó **támogatások** értéke az **élelmiszeriparban** a felére csökkent, a teljes vizsgált időszakot tekintve pedig **70%-os csökkenés** tapasztalható. A **mezőgazdasági** vállalkozások esetében pont fordított a helyzet, itt a támogatások a vizsgált időszak alatt a **2,4-szeresükre** nőttek (**20. ábra**). A kettős könyvvitelt vezető **vállalkozások száma** mindkét ágazatban 20%-kal nőtt 2003 és 2004 között, míg a teljes időszak tekintetében **40% körüli** volt az **emelkedés** (**21. ábra**).

20. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

Forrás: APEH adatbázis alapján Saját szerkesztés

3.2.2. Egyéb, közvetett támogatások

Jövedékiadó-visszatérítés

A mezőgazdaságban felhasznált gázolaj utáni jövedékiadó-visszatérítés feltételeiről és szabályairól kormányrendelet rendelkezik.

A rendelet hatálya arra a mezőgazdasági termelőre terjed ki, amelynek (akinek) használatában (tulajdonosként vagy más jogcímen)

- szántó, kert, gyümölcsös, szőlő és gyepek (rét, legelő) művelési águ földterület van, és ott mezőgazdasági termelőtevékenységet folytat,
- erdő művelési águ földterület van, és ott erdőgazdálkodási tevékenységet folytat,
- vízjogi üzemeltetési engedély szerinti halastó van, és halgazdálkodási tevékenységet folytat.

Jövedékiadó-visszatérítésre

- a szántó, kert, gyümölcsös, szőlő és gyepek (rét, legelő) művelési ágban a mezőgazdasági termelési célú földművelési munkákhoz, valamint a betakarításhoz kapcsolódó közvetlen szállításhoz,
- az erdőfelújítási munkálatok keretében végzett tuskózási, gyökérszagatási, talajművelési, ültetési, dugványozási, vetési és ápolási munkákhoz,
- a tóterület nettó üzemelő vízfelületét figyelembe véve - közvetlenül a halgazdálkodáshoz

felhasznált gázolajmennyiség után jogosult, beleértve a gépi bér munka-szolgáltatás során felhasznált, a gépi bér munka-szolgáltatást végző által kiállított számlán feltüntetett gázolajmennyiséget is.

A jövedékiadó-visszatérítésnél az gázolaj 1 hektárra jutó mennyisége éves szinten nem lehet több, mint a Jöt. 129. §-a (1) bekezdésének a) pontjában megjelölt, 1 hektárra meghatározott gázolajmennyiség.

2001-től a visszatérítések évenkénti összege érdemben nem változott (**22. táblázat**).

22. táblázat

Jövedékiadó-visszatérítés

milliárd Ft

Jogcím	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Jövedékiadó-visszatérítés	36,2	18,4	19,5	20,8	20,3	21,1	20,6	19,1

Forrás: VPOP

Östermelői adókedvezmény

Az östermelői adókedvezmény alapján: az *összevont adóalap adóját csökkenti* a tételes költségelszámolást, vagy a 10 százalékos költségnyadót alkalmazó mezőgazdasági östermelő e tevékenységből származó éves jövedelme adójának, valamint, ha tételes költségelszámolást alkalmaz, a könyvelői díjkedvezménynek az együttes összege, de legfeljebb **100 ezer forint (23. táblázat)**.

23. táblázat

Östermelői adókedvezmény

millió Ft

Jogcím	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Östermelői adókedvezmény	500	500	300	300	400	400	400	500

Forrás: mindenkorai zárszámadási törvények

Az összes kifizetéshez képest e jogcím kiadása elhanyagolható mértékű, ezért az adatokat nem elemezzük részletesebben. Az östermelők egyéb adókedvezményeinek meghatározásához nem állnak rendelkezésre adatok.

3.3. Államháztartás költségvetésében meg nem jelenő tételek

Mint már korábban utaltunk rá a kedvezményezettet közvetlenül megillető támogatásokat nem kell elszámolni a kormányzat számláin, ebből adódik, hogy az Unió költségvetéséből származó agrárpiaci támogatások és közvetlen termelői támogatások jogcímen nyújtott támogatások nem képezik a magyar Államháztartás mérlegének részét.

24. táblázat

Költségvetésen kívüli tételek

millió Ft

Költségvetésen kívüli tételek	2004	2005	2006	2007
Agrárpiaci támogatások*	125,0	16 917,9	19 826,5	47 653,2
Közvetlen termelői támogatások**	12 032,0	148 022,9	93 405,7	119 992,1
Összesen	12 887,0	164 940,8	113 232,2	167 645,3
Közvetlen termelői támogatások (korrigált)	78 464,7	93 726,6	121 640,8	104 896,8
Korrigált összesen	78 589,7	110 644,5	141 467,3	152 550,0

* Intervenció nélkül

** Az európai uniós és a hazai jogszabályok alapján tárgyév január 1. és december 31. között kifizetett támogatások.

Forrás: PM

A közvetlen termelői támogatások (SAPS) kifizetése tárgyév december 1-től tárgyévet követő év június 30-ig történhet, így értelem szerűen 2 költségvetési évet érint. A korrekciókkal a tárgyévre járó kifizetéseket a tárgyévben jelenítettük meg.

A korrigált adatokat elemezve megállapíthatjuk, hogy az emelkedés folyamatos, de egyre csökkenő mértékű (**24. táblázat**). A közvetlen kifizetésekkel a nemzeti agrártámogatásokkal egybe-kötve az előző fejezetben részletesen foglalkoztunk. Itt nem kívánunk bővebben kitérni rá.

Tanulmányunkban az intervenciók kifizetéseivel hely és idő hiányában nem foglalkozunk. (Az intervenció támogatástartalma csak hosszas számolás után lenne meghatározható, valamint támogatásként való elszámolása is erősen vitatott.)

4. Az agrárgazdaság „mérlege”

Az előző fejezetekben részletesen tárgyaltuk az agrárszféra ki- és befizetéseit, ebben a részben ezek egyenlegét vizsgáljuk. Az elemzések során külön vizsgáljuk a központi költségvetés egyenlegét és külön Magyarország pozícióját az Európai Unióval szemben.

4.1. A központi költségvetés bevételei, kiadásai

A 25. táblázat a központi költségvetés mérlegében megjelenő bevételi és kiadási tételeket foglalja egybe. Hangsúlyozva azt, hogy *az államháztartásban a globális fedezet elve* érvényesül, vagyis a bevételek nincsenek konkrét kiadásokhoz rendelve.

25. táblázat

Központi költségvetés agrártevékenységhez kötődő bevételei és kiadásai

millió Ft

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bevételek	218 775	224 163	255 629	337 945	417 690	524 072	556 300
Gazdálkodó szervezetek befizetései	23 944	28 781	25 938	21 244	18 033	20 027	22 481
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	134 496	129 300	171 096	252 748	262 591	348 118	392 405
Lakosság befizetései	60 335	66 082	57 481	56 503	55 712	58 000	62 264
Költségvetési szervek és fejezeti kezelési előirányzatok EU támogatása	–	–	1 113	7 144	77 480	97 381	78 780
Uniós elszámolások	–	–	–	305	874	545	370
Kiadások	217 189	297 919	232 542	185 043	294 769	313 819	260 472
Költségvetési szervek és fejezeti kezelési előirányzatok (agrártámogatás)	198 265	278 135	211 491	156 558	262 235	282 154	230 239
Jövedékiadó-visszatérítés (gázolaj)	18 424	19 484	20 751	20 336	21 127	20 607	19 148
Östermelői adókedvezmény	500	300	300	400	400	400	500
Uniós elszámolások	–	–	–	7 749	11 006	10 658	10 586
Egyenleg	1 586	-73 756	23 087	152 902	119 921	210 253	295 827

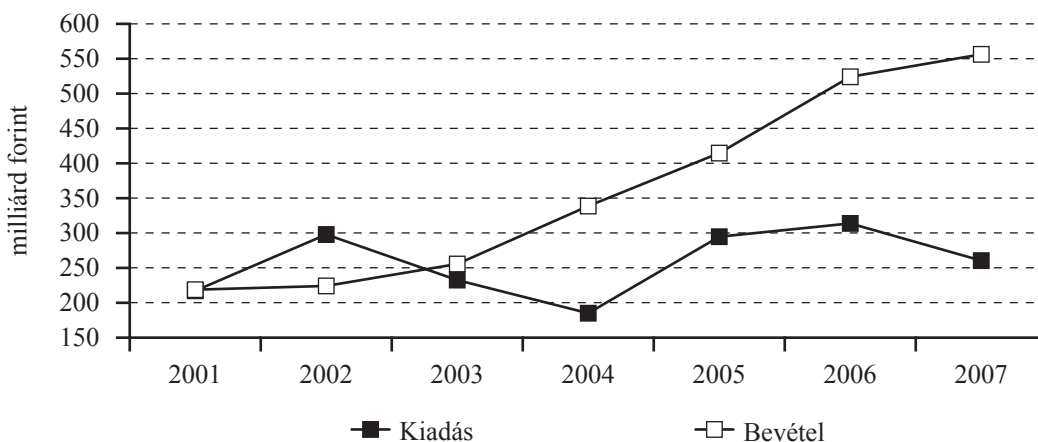
Forrás: A PM és a zárszámadási törvények alapján saját számítások

Az előcsatlakozási alap (SAPARD) 2003-ban jelent meg először a magyar költségvetésben, ekkor, még nem lévén EU-tagok, befizetési kötelezettség nem terhelte az országot. A társfinanszírozású támogatások első, komolyabb összegű kifizetéseire 2005-ben került sor.

2004 a csatlakozás éve volt, innentől kezdve a költségvetés már csak csökkenő mértékben tartalmaz *nemzeti támogatások* jogcím alatt futó kiadásokat, a nemzeti forrás leginkább a korábbi évek kötelezettségvállalásaira és a társfinanszírozott támogatások kötelező hazai önrészére fordítódik.

22. ábra

Központi költségvetés bevételei és kiadásai

Forrás: saját szerkesztés

Látható (22. ábra), hogy míg a kifizetések 2004 után egy viszonylag szűk sávban mozognak (250-300 milliárd Ft), addig a költségvetés bevételei folyamatosan és meredeken nőnek. A növekedés oka részben a fogyasztáshoz kapcsolt adók emelkedése, részben pedig az EU-s források megjelenése.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy a bevételek a vizsgált időszakban 154%-kal, a kiadások ellenben csak 20%-kal nőttek, ezért míg 2001-ben a kiadások a bevételek 99%-át tették ki, addig a 2007-ben már csak 47%-át.

Többek álláspontja az, hogy a fogyasztáshoz kapcsolt adókat nem volna szabad beszámítani a bevételek közé, mert azt a fogyasztók fizetik meg. Mi részben vitatkozunk ezzel az állásponttal, mert minden adót a végső fogyasztó fizet meg, hiszen egy termék eladási ára tartalmazza a vállalkozás minden felmerült költségét (társasági adót, SZJA-t, Tb, anyagköltséget, stb.), valamint a hasznot is, különben nem érné meg termelni. Másrésztől, mint már korábban említettük az általunk kimutatott értékek csak az agrárszféra által megtermelt hozzáadott érték utáni ÁFA, ill. jövedéki adó összegeit tartalmazza, tehát ez az érték az ágazat teljesítményét tükrözi, abból fakad.

4.2. A magyar államháztartás és az Európai Unió költségvetésének egyenlege

4.2.1. A nettó egyenleg számításának módszertana

Az Európai Bizottság egy tagállam uniós költségvetési kapcsolataiból eredő egyenlegének (nettó pozíciójának) meghatározásakor az adott tagállam számára az Unió költségvetéséből kifizetett összegeket állítja szembe az adott tagállamnak az Unió költségvetésébe befizetett összegeivel.⁶ Ez az egyenleg pénzforgalmi szemléletű.

Annak érdekében, hogy a tagállami nettó pozíciók összehasonlíthatóak legyenek, a nemzeti hozzájárulások összegét korrigálni kell, mivel azok olyan uniós kiadásokat is finanszíroznak, amelyek nem kerülnek a tagállamok részére kifizetésre (pl.: egyes adminisztratív kiadások, segélyek 3. országoknak). Hangsúlyozandó, hogy a tradicionális saját források (vámok, cukorágazati hozzájárulás) nem részei a tagállami hozzájárulásoknak, mivel azok tisztán közösségi bevételek.

Az Európai Bizottság által számításba vett tételek tehát a korrigált áfa és GNI alapú hozzájárulás, illetve az úgynevezett brit korrekció. Ezen korrigált hozzájárulás kerül szembeállításra a **tagállam részére útutalt** (tehát **nem a kedvezményezett részére kifizetett**) **forrásokkal (26. táblázat)**.

A **27. táblázat** alapján megállapíthatjuk, hogy a hazánkba érkező EU-források fele az agrárgazdaságra fordítódik. Ez az összeg, a teljes hazai agrártámogatás 60%-a. Hozzá kell tennünk e megállapításhoz, hogy más nemzetgazdasági ágakkal ellentétben az agrárszférában rejtett támogatásokról sokkal kisebb mértékben beszélhetünk, valamint azt, hogy az évi mintegy 400 milliárd forintnyi támogatáson cca. 200 000 gazda osztozik. Világosan kell látni azt is, hogy a mezőgazdaságot az egész világon támogatják így a mezőgazdaság az EU-ban is kiemelt ágazat.

A támogatásokon belül egyre nagyobb arányt képvisel a vidékfejlesztés, valamint az agrárkörnyezetvédelem (melyeknek nem csak az agrárszféra a haszonélvezője) és úgy tűnik az EU a tervezett agrárpolitikai reform után sem kíván változtatni támogatási elvein.

⁶ Az Európai Bizottság által használt számítási módszertan megtalálható a Költségvetési Főigazgatóság éves pénzügyi jelentéseiben. (pl.: European Commission, Budget Directorate General: EU budget 2007 – Financial Report).

Magyarország és az Európai Unió közötti transzferek

millió Ft

	2004	2005	2006	2007 ⁵
Költségvetésben megjelenő uniós támogatások¹				
Mezőgazdasági támogatások	15 151,1	33 834,0	61 588,1	103 324,5
Vidékfejlesztési támogatás (EMOGA Garancia)/(2007, EMVA)	15 151,1	33 834,0	61 588,1	103 324,5
Strukturális támogatások	51 116,2	83 865,7	182 674,0	344 459,6
<i>Strukturális alapok</i>	<i>51 116,2</i>	<i>64 468,2</i>	<i>146 387,1</i>	<i>251 413,1</i>
Operatív programok	50 361,2	62 111,7	144 732,8	243 863,2
Közösségi kezdeményezések	755,0	2 356,5	1 654,3	7 549,9
<i>Kohéziós Alap²</i>	<i>0,0</i>	<i>19 397,5</i>	<i>36 286,9</i>	<i>93 046,5</i>
Előcsatlakozási támogatás (SAPARD, ISPA, Phare)	43 465,1	54 546,2	35 288,0	15 473,6
Schengen Alap	13 738,7	13 540,6	14 889,0	
Egyéb uniós támogatások			3 345,7	6 108,3
Visszatérítés	43 289,0	7 714,4	8 440,8	
Összesen	166 760,2	193 500,8	302 879,8	463 257,7
Költségvetésen kívüli uniós támogatások				
Mezőgazdasági támogatások	125,8	127 770,6	160 639,2	119 854,4
Agrárpiazi támogatás	125,8	49 386,8	61 974,0	1 356,0
Közvetlen termelői támogatás	0,0	78 383,8	98 665,2	118 498,3
Belső politika címén elnyerhető támogatások³	9 453,8	11 757,6	19 960,3	20 853,0
Összesen	9 579,7	139 528,1	180 599,5	140 707,4
Támogatások mindösszesen	176 339,8	333 029,0	486 825,0	610 073,4
Befizetés az EU költségvetésébe				
Áfa-alapú befizetés	19 278,7	26 913,4	30 578,6	34 626,7
GNI-alapú befizetés	89 774,3	134 145,4	132 480,5	137 386,2
Brit korrekció finanszírozása	12 433,0	17 512,3	16 203,5	18 824,5
Befizetések összesen	121 485,9	178 571,2	179 264,9	190 837,4
Nettó pénzforgalmi egyenleg	54 853,9	154 457,8	307 560,1	419 236,0
Korrigált befizetés a Bizottság módszertana szerint kiszámítandó nettó egyenleghez ⁴	127 652,1	186 650,2	192 216,8	206 540,6
Bizottság módszertana szerinti nettó egyenleg	48 687,7	146 378,8	294 608,2	403 532,8

¹ 2007-ben az Európai Bizottság módszertana az EU költségvetésének pénzügyi alapjai szerinti bontást alkalmazza, amitől a hazai államháztartási prezentáció egyes esetekben eltérhet, ami az egyes támogatástípusok (pl. Ispa/Kohéziós Alap) közötti forrásmegosztást ill. ennek prezentációját befolyásolja.

² A Bizottság által 2003-ban megkezdett átutalás a 2004. évben került kimutatásra, viszont egyes tételek (az év végi átutalások) csak 2005-ben kerültek elszámolásra a fogadó szervezet számláin (úgynevezett „úton lévő pénz”). Ezen kívül a magyarországi programokra átutalt azon tételeket, melyek végül az Unió költségvetésébe folytak vissza, a Bizottság levonta az átutalt források összegéből.

³ 2006-2007. évben tartalmazza az adminisztrációs költségeket.

⁴ 2006-2007-ben az egyenlegszámítás során - bizonyos módszertani megfontolások miatt - egy korrekciós mechanizmust alkalmaz az Európai Bizottság, amelynek eredményeként hazánk esetében egy, a tényadatnál magasabb összeg szerepel a kalkuláció tagállami befizetés oldalán.

⁵ Az Európai Bizottság a tagállamok nettó egyenlegét euróban teszi közvé, aminek átváltásához a 2007. évi átlagos Ft/euró árfolyamot használtuk. A könyvelés/elszámolás év közben ettől különböző (aktuális) árfolyamon történik, ezért a forintban vezetett hazai nyilvántartások, illetve a befizetések esetében a 2007. évről szóló zárszámadási tv. javaslatban szereplő vonatkozó összegek a táblázatban szereplő Ft értékektől eltérnek.

Forrás: PM

Az Európai Unióból érkező agrártámogatások tényleges kifizetései

folyó áron, millió Ft-ban

Felhasználás	2003	2004	2005	2006	2007
Költségvetésben megjelenő uniós források					
SAPARD	1 113	7 906	21 440	7 603	0
AVOP	–	–	13 040	39 053	21 180
Vidékfejlesztés (ÚMVP)	–	–	–	–	4 156
Vidékfejlesztés (NVT)	–	0	43 000	50 725	53 444
Összesen	1 113	7 906	77 481	97 381	78 780
Költségvetésen kívüli források					
Agrárpiaci támogatás	–	125	16 918	19 827	47 653
Közvetlen jövedelemtámogatás /SAPS/	–	12 032	148 023	93 406	119 992
Összesen	–	12 157	164 941	113 232	167 645
Mindösszesen agrár	1 113	20 063	242 421	210 613	246 425
Összes felhasznált EU-forrás	27 923	114 283	522 663	443 269	475 895
A teljes EU-s forrásból a mezőgazdaság részesedése (%)	4,0	17,6	46,4	47,5	51,8

Forrás: PM

5. Összefoglalás

Tanulmányunkban bemutattuk a magyar Államháztartást működését, költségvetésének felépítését. Rámutattunk, hogy az *államháztartásunkat négy alrendszer alkotja*, melyből a *központi költségvetéssel* foglalkoztunk részletesebben, mert ez az államháztartás legfontosabb, a bevételek-kiadások méretét tekintve is legnagyobb alrendszere. Súlya meghatározó az államháztartáson belül, az összes *penzmozgás több mint fele* ebben az alrendszerben valósul meg és a támogatások döntő hányada is ebből az alrendszerből érkezik.

Megállapítottuk, hogy a *kormányzati funkciók mérésére* többféle rendszer létezik. A Nemzetközi Valutaalap és az Európai Közösség (és így Magyarország is) egyaránt a *COFOG szabványt* alkalmazza. Ez olyan módszertani eszköz, amely összehasonlíthatóvá és elemezhetővé teszi különböző országok kormányzati szektorának terjedelmét, céljai szerinti összetételét. Öt osztályt különböztet meg, melyből minket kiemelten a „*Gazdasági funkciók*”, és azon belül is az „*F10 Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás*” érdekelt részletesebben.

Az Államháztartás bevételi oldalának elemzésekor a közgazdasági jellegük alapján csoportosított bevételekből a „*Folyó bevételek*” és azon belül is az „*Adó- és adójellegű bevételekkel*” foglalkoztunk részletesebben.

A központi költségvetés bevételeihez tartoznak az *Unió költségvetéséből kapott támogatások* egy része is, melyek a „Gazdálkodó szervezetek bevételei” címszó alatt jelennek meg a AH mérlegében.

A kedvezményezetteket közvetlenül megillető támogatásokat nem kell a nemzeti költségvetésben megjeleníteni. E források ugyanakkor közvetlenül és egyre nagyobb mértékben befolyásolják a központi költségvetés kiadásait, mivel *a mezőgazdasági termelőknek juttatott támogatások finanszírozásában az Európai Unió költségvetése egyre nagyobb mértékben vesz részt.*

Meg kell jegyeznünk, hogy a *Magyarországra átutalt források sem jelentenek automatikusan költségvetési bevételt.* Az uniós források csak akkor számolhatóak el költségvetési bevételként, amikor ténylegesen felhasználásra kerülnek, vagyis a kedvezményezetteknek történő kifizetésekor. Ezért az éves zárszámadásokban az európai uniós támogatások felhasználására vonatkozó adatok eltérnek az Európai Bizottság által követett módszertan alapján számított pénzforgalmi, átutalási adatoktól.

A költségvetésben megjelenő európai uniós támogatások felhasználásukkor mind bevételként, mind kiadásként elszámolásra kerülnek, így *az államháztartás egyenlegét közvetlenül nem befolyásolják.*

Az Európai Unió költségvetésének bevételi oldalát adó saját források két formában jelennek meg a magyar költségvetésben. Míg az Európai Unió költségvetése számára teljesített *nemzeti hozzájárulás a kiadásokat növeli*, addig a *tradicionális saját forrásoknak* nevezett vám- és cukorilleték-bevételek beszedéséért *házákat illető összeg bevételként kerül elszámolásra.*

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar költségvetési kapcsolatainak elemzésekor az egyes bevételi és kiadási típusokat részletesen számba véve megállapítottuk, hogy a *2004. év*, amely a csatlakozás éve volt, *jelentős változásokat hozott mind az adózás, mind a támogatások tekintetében.*

Az adófizetési szabályok, valamint a támogatási rendszer módosításai szembeszökő változásokat idéztek elő az ÁFA, az SZJA valamint a Társasági Adó befizetések összegében. Különösen igaz ez az ÁFA befizetések esetében, ahol 2003-ról 2004-re 38,5 milliárd Ft emelkedés volt tapasztalható.

Az APEH által kezelt adó- és adójellegű befizetések a nemzetgazdasági befizetésekhez viszonyított arányát egy főre vetítve megállapíthatjuk, hogy **az agrárgazdaság 2004-től a nemzetgazdasági átlagot meghaladóan növelte befizetéseit.** Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az agrárgazdaság ezzel a mégoly erőteljes növekedéssel együtt sem éri el az egy főre eső nemzetgazdasági adóbefizetések felét.

A jövedékiadó-befizetés 8 év alatt a duplájára nőtt, melynek oka a legtöbb esetben az EU-s normákhoz való közelítés, de 2006-ban a kieső ÁFA bevételek ellentételezéseként végrehajtott emelés is jelentősen hatást gyakorolt ezen adóbevétel összegére.

Az agrárgazdaság befizetései a vizsgált 8 év alatt a két és félszeresükre nőttek.

Az EU-s források megjelenésével (tényleges kifizetéseket tekintve 2005-ös évtől) ugrásszerűen megnőtt az agrártámogatásokra kifizetett összegek nagysága is.

A kifizetésekből az EU által finanszírozott tételeket levonva megállapítható, hogy a vizsgált időszakban, 2002-ben volt a legmagasabb a nemzeti támogatások összege. Azóta ez az összeg folyamatosan csökken és **elmondható, hogy a gazdák 2007-ben alig „kerültek többbe” a magyar államnak, mint 2000-ben, ugyanakkor a támogatásként kifizetett összeg 2,7-szeresére nőtt.**

A támogatások EU által finanszírozott része 2005 után emelkedni kezdett és aránya a teljes támogatáson belül 2007-re már meghaladta a 60%-ot, mely a területalapú kifizetések várhatóan 2013-ig tartó folyamatos emelkedésével még tovább nő majd.

A hazai **költségvetésben megjelenő támogatásokat** (közvetlen EU kifizetések nélkül) a megtermelt nemzeti GDP arányában vizsgálva kiderül, hogy ez az összeg a támogatások szempontjából legjobb években **sem érte el a 2%-ot, és azóta folyamatosan csökken,** ha pusztán csak a hazai költségvetés (közvetlen és közvetett uniós források nélkül) ráfordításait nézzük, akkor **2007-ben már csak a GDP 0,7%-át költöttük agrártámogatásokra.**

Amennyiben a **közvetlen EU kifizetéseket is** figyelembe vesszük számításainkkor, megállapíthatjuk, hogy a támogatások nemzetgazdasági GDP-hez viszonyított aránya **elérte a 2002. évi 1,6%-ot.**

A kettős könyvvitelt vezető agrárvállalkozásokról részletesebb adatok is rendelkezésre álltak, így ezeket mind a támogatások, mind a költségvetési befizetések esetében kiemelten is vizsgáltuk. Éves támogatási adataikat vizsgálva jelentős különbségeket tapasztalhatunk a mezőgazdasági és az élelmiszeripari vállalkozások között. **2000-ben még szinte azonos mértékű volt a két ágazat támogatása, 2003-ban azonban már több mint kétszeresére (2,4), 2006-ra pedig már 9-szeresére nőtt a különbség a mezőgazdaság javára.**

Ennek részbeni okai, hogy **a teljes agrártámogatásnak mindössze 2-3%-a fordítódik az élelmiszeriparra, és a támogatási jogcímek idő előtt kimerülnek.** A 2004-2006-os időszakra meghirdetett támogatások már az első évben teljes egészében lekötésre kerültek, és két évnyi kényszerszünet után, már az új programozási időszakban, 2008-ban kerülhetett ismét sor élelmiszeripari pályázatok beadására.

Az eddig bemutatottak alapján a következő megállapításokat tehetjük:

- *A központi költségvetés agráriumból származó bevételei a vizsgált időszakban 154%-kal, a kiadásai ellenben csak 20%-kal nőttek.*
- *2001-ben a kiadások a bevételek 99%-át, 2007-ben pedig már csak 47%-át tették ki.*
- *A vizsgált időszakban a mezőgazdaságban 57,8%-kal,*
- *az élelmiszeriparban 38,2%-kal, nőtt az egy vállalkozásra jutó GDP értéke.*
- *Az agrárgazdaság, nem növeli a központi költségvetés terheit.*
- *Az agrárszféra vizsgált központi költségvetést illető befizetései a 2000-2007-es időszakban – a 2002. évet kivéve –, meghaladták a központi költségvetés és a közvetlen EU támogatások együttes összegét.*
- *Az agrárszféra összességében az EU csatlakozás haszonélvezője, azonban ezen belül a korábbi évekhez képest az élelmiszeripar és az állattenyésztés támogatottsága drasztikusan csökkent.*

Irodalomjegyzék

1. T/762. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetésének 2001. évi végrehajtásáról
2. 2003. évi XCV. törvény a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi Költségvetésének 2002. évi végrehajtásáról
3. T/11020. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2003. évi Költségvetésének végrehajtásáról
4. 2004. évi C. törvény a Magyar Köztársaság 2003. évi költségvetésének végrehajtásáról
5. T/17290. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről és az Államháztartás három éves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
6. 2005. évi CXVIII. törvény; a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről és az államháztartás hároméves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
7. T/881. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
8. 2006. évi XCIX. törvény; a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetésének végrehajtásáról
9. T/3578. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
10. 2007. évi CXXVIII. sz. törvény; a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetésének végrehajtásáról
11. T/6133. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
12. 2008. évi LXXVIII. törvény; a magyar Köztársaság 2007. évi költségvetésének végrehajtásáról
13. A Magyar Köztársaság 2000. évi költségvetésének végrehajtásáról szóló LXXV. számú törvény
14. A T/762. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetésének 2001. évi végrehajtásáról
15. 2003. évi XCV. törvény a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi Költségvetésének 2002. évi végrehajtásáról
16. T/11020. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2003. évi Költségvetésének végrehajtásáról
17. 2004. évi C. törvény a Magyar Köztársaság 2003. évi költségvetésének végrehajtásáról
18. T/17290. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2004. évi Költségvetéséről és az Államháztartás három éves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
19. 2005. évi CXVIII. törvény; a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről és az államháztartás hároméves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
20. T/881. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
21. 2006. évi XCIX. törvény; a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetésének végrehajtásáról

22. T/3578. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
23. 2007. évi CXXVIII. sz. törvény; a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetésének végrehajtásáról
24. T/6133. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
25. 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról
26. 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
27. Állami Számvevőszék: Jelentés a gazdaságfejlesztés állami eszközrendszere működésének ellenőrzéséről, ÁSZ, 2008. március, 0802. sz. jelentés, Budapest 206 p.
28. A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban, FVM kiadvány, 2007, 25 p
29. Agrárbeszámoló, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007
30. Bekényi et al: Gazdasági igazgatás, Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 2002.
31. Borszéki Éva – Mészáros Sándor – Varga Gyula (1986): Élelmiszer-gazdaságunk versenyképessége – Agrártermelés a világpiaci árak tükrében, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 2006, 284 p.
32. Bod Péter Ákos – Bende-Szabó Gábor: Pénzügyi és költségvetési igazgatás, Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 2007.
33. Fertő Imre – Lionel J. Hubbard (2005): Az agrárkereskedelem dinamikája – A csatlakozó országok esete, Közgazdasági Szemle, LII. Évfolyam, 2005. január, 24-38 pp.
34. Jankuné Kürthy Gyöngyi – Popp József – Potori Norbert (2001): Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2001. 6. szám, Budapest, 107 p.
35. Karácsony Péter: Az őszi búza ágazat versenyképességének javítási lehetőségei a nyugat-dunántúli régióban, Mosonmagyaróvár, 2008, doktori dolgozat
36. Kovács Gábor – Kovács Henrietta – Lámfalusi Ibolya (2007): A mezőgazdasági vállalkozások pénzgazdálkodásának változó feltételei, Agrárgazdasági Információk, 2007. 4. szám, Budapest, 70 p.
37. Kovács Gábor – Czárli Adrienn – Kürthy Gyöngyi – Varga Tibor (2008): Az agrártámogatások hasznosulása, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2008. 2. szám, Budapest, 82 p.
38. KSH – Agrárgazdasági statisztikai zsebkönyv 2006, Budapest, 2007
39. KSH – Az ipar és az építőipar 2005. évi tevékenysége
40. KSH – Élelmiszeripari ágazat 2005
41. KSH – Létszám és kereset a nemzetgazdaságban 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007
42. KSH – Gazdaságszerkezeti összeírás, 2005, 2007
43. KSH – Magyarország mezőgazdasága, Gazdaságtipológia, 2005
44. KSH – Mezőgazdaság 2006
45. KSH – Mezőgazdaság 2007
46. KSH – Mezőgazdasági termelés 2005

47. KSH – Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv – Az Európai Unió (2005), Budapest, 270 p.
48. Kürthy Gyöngyi – Popp József – Potori Norbert (2005): A magyar agrártámogatások alakulása nemzetközi kötelezettségvállalásaink (OECD, WTO) tükrében, Agrárgazdasági Információk, 2005. 5. szám, Budapest, 51 p.
49. Németh Péter – Tóth Zsuzsanna: Mezőgazdasági támogatás – birtokszerkezet – termelési szerkezet (Nemzetközi kitekintés), Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA), 2003. április 1-2, 9 p.
50. Popp József: Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében, AKII, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2003. 8. szám, Budapest
51. Szabó Gábor: Élelmiszergazdaságtan, DATE, Kaposvár-Debrecen, 2001
52. Szanyi Attila: Az árpolitikai beavatkozások hatásainak előrejelzése, Gödöllő, 2006 diplomamunka
53. Tóth G. Csaba: Állami bevételek és kiadások, 2000-2008, ECOSTAT Kormányzati Gazdaság- és Társadalom-stratégiai Kutató Intézet, Budapest, 2007 december
54. TVI információs füzetek 23. (2005), Pénzügyminisztérium, Támogatásokat vizsgáló Iroda, Budapest, 139 p.
55. TVI Információs füzetek 9. (2002), Pénzügyminisztérium, Támogatásokat vizsgáló Iroda, Budapest, 56 p.
56. Udovecz Gábor: Agrárgazdaság az Unióban 2005, FVM kiadvány, Budapest
57. Udovecz Gábor: Az agrárgazdaság nemzetgazdasági súlya és fejlesztése, Gazdálkodás, XLV évfolyam, 4. szám, Budapest, 1-8 pp
58. Udovecz et al: Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság, AKI, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2007. 7. szám, Budapest
59. <http://eca.europa.eu/portal/page/portal/publications/auditreportsandopinions>
60. http://ec.europa.eu/dgs/budget/budget_glance/what_for_hu.htm
61. http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html
62. http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=19
63. <http://www2.pm.gov.hu>
64. www.apeh.hu
65. www.ksh.hu
66. <http://www.gkm.hu>
67. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>
68. <http://www.ecostat.hu/tevekenysegek/gazdelem.html>
69. <http://www.gki.hu>
70. <http://www.asz.hu>
71. <http://eca.europa.eu/portal/page/portal/publications/auditreportsandopinions>
72. <http://faostat.fao.org>
73. <http://www.oecd.org>

Felkai Beáta Olga

**A MEZŐGAZDASÁG ÉS MÁS NEMZETGAZDASÁGI
SZEKTOROK TÁMOGATOTTSÁGÁNAK
ÖSSZEHASONLÍTÁSA**

Bevezetés

Széles körben elterjedt vélemény, hogy a mezőgazdaság a legtámogatottabb nemzetgazdasági szektor annak ellenére, hogy szerepe és jelentősége fokozatosan csökken. Kiindulási alapunk, hogy az Európai Unió költségvetéséből 43% körüli összeget fordítanak a mezőgazdaság támogatására, amit nemzeti forrásokkal egészítenek ki.

Más nemzetgazdasági szektorok támogatottságát nem szokták ennyire hangsúlyozni, így vizsgálataink ennek feltárására és az összehasonlítási lehetőségek feltérképezésére irányultak. Minden szektorba nemzeti és EU-s forrásból érkező támogatás, bár ezen összegek szektorális megközelítése sem könnyű, vagy egyértelmű.

Tapasztalható, hogy a nem termelő szférához tartozó szektorok leginkább közvetlen – tudatosan nekik címzett, ezáltal könnyebben követhető – támogatásokban részesülnek, míg a termelő szféra szektorai inkább indirekt módon jutnak forrásokhoz. Ilyen szempontból a mezőgazdaság – szemben azzal az általános véleménnyel, hogy támogatási rendszere bonyolult, nehezen áttekinthető – kivétel, hiszen termelő szektor – a többi termelő szektorhoz képest jóval áttekinthetőbb közvetlen vagy meghatározott jogcímelekhez kötődő támogatásokkal.

Az összehasonlításokat a 2004-2007 közötti időszakra végeztük el, az időintervallum meghatározásához fűződő döntésünket nagymértékben befolyásolta a rendelkezésre álló adatok köre.

Vizsgálatainkat több szakaszra osztottuk:

1. Európai Uniós szinten megvizsgáltuk a **nemzeti forrásból** származó (összes: indirekt és direkt) **„versenyjogi” szempontból támogatásnak minősülő forrásokat**. Az elemzéshez felhasznált adatokat az Európai Bizottság éves jelentései szolgáltatták (minden tagállam évente elküldi a kért adatokat, Magyarországon ez a PM-Támogatásokat Vizsgáló Iroda feladata¹). A jelentés adatai nem egyeznek a költségvetési számokkal, mert egyrészt a jelentés csak a versenyjogi szempontú támogatásokat gyűjti, másrészt a támogatásokat támogatástartalomban mutatja be. Emellett a több év alatt folyósítandó támogatások vonatkozásában a jelentés csak az odaítélés tényét tudja rögzíteni, a pénzügyi teljesítését nem minden esetben. Az adatok alapján elvégeztünk egy:
 - nemzetközi összehasonlítást politikánként (ágazati és horizontális bontásban);
 - nemzetközi összehasonlítást szektorokra vetítve;
 - Magyarország és néhány választott referencia tagállam összehasonlító értékelését a nemzeti támogatások alapján.
2. Külön elemeztük a mezőgazdaság támogatottságát EU tagállamok szintjén a **nemzeti és az EU-s források együttes értékével** is.
3. Magyarország tekintetében:
 - részletesen megvizsgáltuk a nemzeti támogatások nagyságát és összetételét, ezáltal képet kaptunk a nemzeti forrásból származó versenyjogi szempontú állami támogatások összegéről és alakulásáról;

¹ A mezőgazdasági támogatások bejelentéséért az FVM a felelős.

- EU-s források értékét is elemeztük, külön majd együtt is kezelve a
 - költségvetésen kívüli és a
 - költségvetésben megjelenő tételeket.

Ezen adatokra szektorális bontás nem állt rendelkezésünkre, így csak „mezőgazdaság” és „egyéb ágazatok” aggregálást tudtunk kialakítani, illetve funkciócsoportok szintjén határoztuk meg a támogatási összegeket.

- A nemzeti és Uniós források aggregálásával² következtetéseket vontunk le a különböző szektorok támogatottságáról.
- Az indirekt támogatási formák teljes körű vizsgálatára nem volt sem lehetőségünk, sem adatunk (az értékek a nemzeti támogatásokba integrálva megjelennek), de néhány általunk hangsúlyosnak tartott ilyen jellegű támogatásfajtát részletesen is megvizsgáltunk:
 - az APEH adatai alapján a kettős könyvvitelt vezető társas vállalkozások adómentességeinek és adókedvezményeinek alakulását a vizsgált években (természetesen a szektorokban nem csak kettős könyvvitelt vezető vállalkozások léteznek, ezt a kört vizsgálva például a mezőgazdasági őstermelők és kedvezményeik nem is jelennek meg);
 - a kedvezményes kamatozású hitelek állományának alakulását és összetételét. Ehhez a háttéradatokat az MFB éves jelentései és az FVM szolgáltatatták.
 - a garanciavállalások arányait, szerepét és jelentőségét.

Kutatásunk során több problémával is szembesültünk:

- a támogatási jogcímek, eszközök, lehetőségek körének a meghatározása is nehéz feladat, ezért mindennemű összehasonlítás vitára adhat okot;
- a költségvetés mérlegének funkcionális alapú bontása kutatásunk szempontjából nem elég részletes – sem feladatonként, sem ágazatonként nem mutat egyértelmű eredményt;
- pályázatokról, kedvezményes hitelekről szektoronként aggregált kimutatások nem állnak rendelkezésre;
- az indirekt támogatások körének és összegének egyértelmű meghatározása rendkívül nehéz, nincsenek egységes elvek mentén kialakított összesítések, összehasonlításra alkalmas adatok;
- különböző intézmények által kimutatott adatok csoportosítása különböző elvek alapján történik, ezért azok nem, vagy csak nehézkesen feleltethetőek meg egymásnak stb.

² A két adatbázis összevonása módszertani szempontból megkívánt némi nagyvonalúságot, mivel a nemzeti támogatásoknál szereplő összegekben a megítélés tényét rögzítik, az Uniós esetekben pedig a kifizetést.

1. Nemzeti támogatások az Európai Unióban

Az Európai Unióban a mezőgazdaság az egyetlen olyan gazdasági ágazata, mely a közös politika szintjére emelkedett. Ennek megfelelően a támogatása is jelentős mértékben az EU közös költségvetéséből származik. Ezzel szemben más gazdasági ágazatok támogatása alapvetően a nemzeti költségvetésekből történik,³ ezek alakulását vizsgáltuk elsőként.

Az EK Szerződés 87. cikk (1) bekezdése főszabályként megtilt minden olyan támogatást, amely a hatálya alá tartozik, annak érdekében, hogy a közös piacon a versenytorzítás lehetőségét csökkentse. **A tilalom azonban nem abszolút érvényű.** A főszabály alóli kivételek a közösség más politikáiban kitűzött célokkal (pl.: kohézió, környezetvédelem, foglalkoztatás stb.) összhangban – meghatározott feltételek betartása mellett – **engedélyezik állami támogatások nyújtását.**⁴

Akkor beszélhetünk az EK Szerződés 87. cikk (1) bekezdésének hatálya alá tartozó – versenyjogi szempontok szerinti – **állami támogatásról**, ha az alábbi feltételek **együttesen** teljesülnek:

- állami forrásból származik (az államháztartás bármelyik szervétől);
- olyan előnyt jelent az érintett vállalat(ok) számára, amelyet azonos finanszírozási viszonyok mellett a piacon egyébként nem érhet el;
- bizonyos vállalatot vagy ágazatot előnyben részesít, tehát **nem általános** szabályról van szó, hanem az intézkedés csupán a vállalatok vagy termékek egy meghatározó körét helyezi kedvezményezett helyzetbe;
- versenytorzító hatású;
- befolyásolja a tagállamok közötti kereskedelmet.

Az állami támogatásoknak számos formája van. Például a vissza nem térítendő és a visszatérítendő pénzeszközök nyújtása, kamatmentes kölcsön, kedvezményes kamatozású kölcsön, kamattámogatás, kedvezményes feltételű kezességvállalás, állami tőkejuttatás, adókedvezmény, adóalap-kedvezmény, ingyenesen és kedvezményes feltételek mellett nyújtott szolgáltatás, ingatlanjuttatás, követelésről való lemondás, tartozásátvállalás, kedvezményes bérlet, kedvezményes lízing.

Eljárási szempontból a támogatást nyújtókat terheli a támogatások bejelentési kötelezettsége. *Az Európai Közösséget létrehozó Szerződés 87. cikkének (1) bekezdése szerinti állami támogatásokkal kapcsolatos eljárásról és a regionális támogatási térképről* szóló 85/2004. (IV. 19.) Korm. rendelet szerint minden, az EK Szerződés 87. cikk (1) bekezdés hatálya alá tartozó támogatási tervezetet be kell jelenteni a Pénzügyminisztériumban működő Támogatásokat Vizsgáló Irodának. A TVI rendszeresen elküldi jelentését az Európai Bizottságnak.

Az Európai Bizottság minden évre vonatkozóan – visszamenőleg – megkapja a nemzeti támogatások értékét tartalmazó kimutatásokat a tagállamoktól. Nemzetközi szintű összehasonlításunk alapjait ez adja számunkra. Hangsúlyoznánk, hogy ezek az adatok csak a **nemzeti forrásból származó versenyjogi szempontú állami támogatásokat tartalmazzák**, az Európai Unió forrásokat nem.⁵ *Az 1. mellékletben található táblázat minden vizsgált évre vonatkoztatva bemutatja a nemzeti és Unió forrásból származó támogatási összeget tagállami szinten, az agrárágazat részesedését külön kiemelve.*

³ Tekintettel arra, hogy az EU közös költségvetése az összesített GDP-nek alig több, mint 1%-át teszi ki, ehhez mérten a mezőgazdaság részesedése jelentős mértékű (2007-ben 43,3%).

⁴ (EK Szerződés 87. cikk (1) - http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=19)

⁵ Vizsgálatainkban a hazai helyzet bemutatásakor az Európai Unióból származó forrásokra külön kitérünk.

Nemzeti forrásból nyújtott összes állami versenyjogi támogatás az Európai Unió tagállamaiban

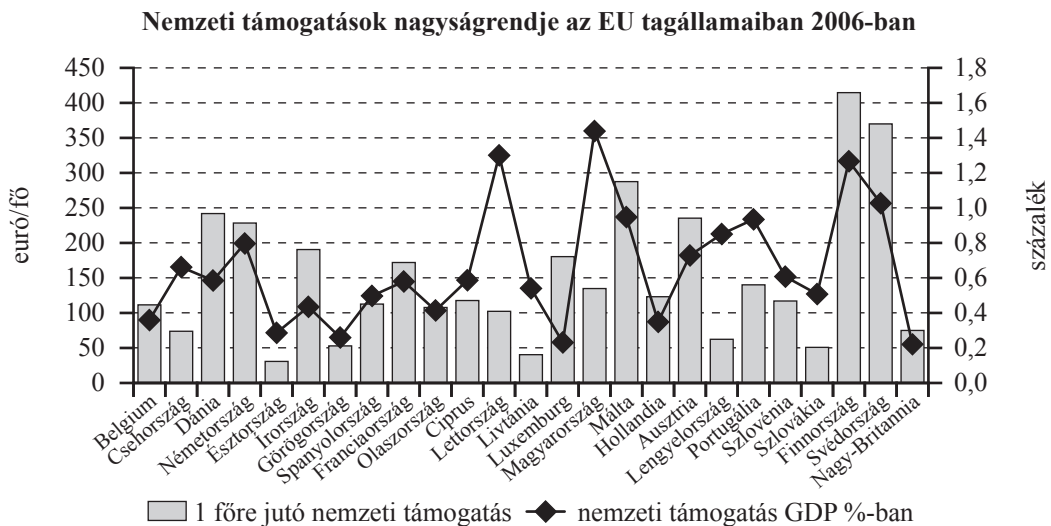
Tagállam	2004	2005	2006	2007
	(millió €)			
Belgium	967,4	1 148,9	1 162,1	1 077,2
<i>Bulgária</i>	<i>61,0</i>	<i>30,3</i>	<i>33,8</i>	<i>390,8</i>
Csehország	522,2	630,9	775,4	938,0
Dánia	1 431,2	1 356,0	1 306,5	1 405,2
Németország	18 089,5	17 837,0	18 848,5	16 228,5
Észtország	41,7	40,5	41,6	36,7
Írország	534,4	662,7	775,6	1 092,5
Görögország	728,1	584,0	585,3	729,5
Spanyolország	4 285,6	4 428,3	4 810,1	5 370,5
Franciaország	11 057,0	10 474,1	10 383,3	9 797,5
Olaszország	6 590,7	6 199,9	6 273,7	5 095,7
Ciprus	224,8	203,7	87,1	107,4
Lettország	88,9	176,3	236,4	203,6
Litvánia	128,1	127,0	139,0	177,3
Luxemburg	97,1	83,6	81,2	72,3
Magyarország	1 134,7	1 747,1	1 363,5	1 434,1
Málta	146,5	147,6	114,3	98,6
Hollandia	2 332,4	2 247,5	2 005,2	2 316,5
Ausztria	1 093,9	1 195,7	1 923,1	1 005,9
Lengyelország	3 129,5	1 958,9	2 381,9	1 849,2
Portugália	1 361,8	1 461,6	1 471,5	2 138,1
<i>Románia</i>	<i>1 800,0</i>	<i>543,9</i>	<i>697,9</i>	<i>1 426,1</i>
Szlovénia	260,8	219,8	234,2	188,1
Szlovákia	264,9	305,6	273,6	272,5
Finnország	2 044,7	2 198,0	2 168,6	2 079,0
Svédország	2 668,9	3 041,5	3 325,7	3 100,1
Nagy-Britannia	5 871,7	5 031,2	4 491,1	6 184,9
Európai Unió	66 957,7	64 081,6	65 990,3	64 815,8

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

A támogatások összetétele tagállami szinten erős eltéréseket mutat. Az összeg nagyságát (1. táblázat) vizsgálva a legnagyobb nemzeti támogatással az adott időszakban Németország rendelkezik (18 848,5 millió €), ezt Franciaország (11 057,0 millió €) és Olaszország (6 590,7 millió €) követi, legkisebb a nemzeti forrású támogatás Észtországban (36,7 millió €).

A táblázat alapján Magyarország értéke (1 134,7 – 1 747,1 €) **közel azonos Dániáéval**, Ausztriáéval vagy akár Portugáliáéval, de ezek az összegnagyságok nemcsak az ország gazdasági helyzetétől függenek, hanem a lakosság, a területnagyság, a fejlettség, vagy akár a gazdasági beállítottság is befolyásolhatja. Összehasonlításhoz megvizsgáltuk, mennyi az utolsó vizsgált évben az egy lakosra jutó nemzeti támogatás összege, illetve – a gazdasági fejlettséghez való viszonyítás érdekében – mennyi a **támogatás összege az adott országok GDP-jének %-ában kifejezve** (1. ábra).

1. ábra

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Az **egy főre jutó nemzeti támogatás** Finnország (415 €/fő) és Svédország (370 €/fő) esetében a legmagasabb, a legalacsonyabb pedig a velünk egy ütemben csatlakozó – balti államok közé sorolt – Litvániában (40 €/fő) és Észtországban (31 €/fő). A két szélső érték közötti eltérés jelentős, több mint tízszeres. Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el, az egy főre jutó 135 €/fő nemzeti támogatással a 12. helyen van.

GDP-hez viszonyítva azonban Magyarország fordítja a legtöbb pénzt nemzeti támogatásra (1,44%), hazánkat Lettország (1,30%) és Finnország (1,27%) követte 2006-ban. Az ellenkező oldalt Nagy-Britannia, Görögország és Luxemburg képviseli 0,30% alatti értékkel. Egyértelmű összefüggést a GDP arány és a támogatottság között nem lehet találni, hiszen az az elv, hogy a fejlett gazdaságú országok keveset fordítanak nemzeti támogatásra Görögország vagy akár Észtország miatt nem állja meg a helyét. Az viszont egyértelmű, hogy a régi tagállamoknál már „olajozottan” működik a belső támogatási rendszer és az Unióból származó források súlyozása és összehangolása – hiszen a tényleges támogatás meghatározásánál az Unió forrásokról sem szabad megfedkezni.

Az Európai Bizottság egyik megközelítése, hogy a nyilvántartott nemzeti támogatásokat szektorokra bontva csoportosítja⁶, illetve ágazati és horizontális megközelítés szerint is csoportosítja a nemzeti támogatásokat.

Horizontális támogatások

Azok a területek sorolandók ide, amelyek a Bizottság álláspontja szerint a gazdasági ágazatoktól és régióktól független problémák megoldásához nyújtandó támogatásokkal kapcsolatosak. A Bizottság megítélése szerint e támogatások kevésbé károsak a versenyre, mint az ágazati támogatások (TVI, 2005).

Ágazati támogatások

Az Európai Unión belül kiemelten kezelik azokat az ágazatokat, amelyek gazdasági nehézségekkel küzdenek, vagy szociális szempontból vannak hátrányos helyzetben, vagy az adott ágazat a tagállam vagy az egész Közösség számára stratégiai jelentőséggel bír. Az Európai Unióban a speciális támogatási szabályok hatálya alá tartozó ágazatok jelenleg a gépjárműipar⁷, szintetikus szálipar, hajóépítő ipar, szállítás, szén- és acélipar, illetve **külön szabályozás alá eső politikákhoz kapcsolódóan a mezőgazdaság és a halászat** (TVI, 2005).

1.1. Horizontális és ágazati nemzeti forrású támogatások az Európai Unióban

Az Európai Bizottság kimutatásai alapján először az Európai Unió egészére jellemző értékeket (2. táblázat) és a támogatások összetételét vizsgáltuk meg.⁸

⁶ Az ipar ekkor magába foglalja a különleges szabályozások alá eső iparágak közül az acélipart és a hajóépítést, ezen kívül az egyéb ipari tevékenységeket, általános gazdasági fejlesztéseket, valamint a horizontális támogatásokból a kutatás és fejlesztést, a KKV-k támogatását, a környezetvédelmet, az energiával kapcsolatos összegeket, a foglalkoztatás valamint a képzés támogatását is. http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html.

⁷ 2007 óta a gépjárműipar már nem számít érzékeny ágazatnak (ma már látjuk, hogy mégis az).

⁸ Logikai szempontok szerint az ágazati támogatás közé kellene besorolni a mezőgazdaság és a halászat összegét is, de mivel kiemelt politikák, ezért külön soron szerepelnek.

2. táblázat

 Az Európai Unió tagállamainak nemzeti támogatásai a vizsgált években⁹

Európai Unió	2004		2005		2006		2007	
	millió €	%	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Mezőgazdaság	13 558,30	20,25	11 521,60	17,98	11 439,30	17,33	12 793,7	19,74
Halászat	539,7	0,81	372	0,58	293,2	0,44	418,3	0,65
Horizontális támogatás, amelyből	37 694,80	56,3	40 481,40	63,17	42 790,20	64,84	39 269,9	60,59
Kereskedelem, export, nemzetközi segély	500	0,75	638,4	1	675,3	1,02	569,1	0,88
Kultúra és örökségvédelem	884,8	1,32	1 279,70	2	1 197,20	1,81	1 398,2	2,16
Foglalkoztatás	1 857,40	2,77	2 927,40	4,57	3 217,50	4,88	2 459,9	3,80
Energia	2 910,50	4,35	1 225,00	1,91	1 249,30	1,89	806,2	1,24
Környezetvédelem	9 628,10	14,38	12 445,10	19,42	13 522,50	20,49	11 320,1	17,47
Innováció	0,7	0	43	0,07	41,7	0,06	76,7	0,12
Természeti katasztrófák	45,6	0,07	10,4	0,02	5,8	0,01	2,6	0,00
Egyéb	236,3	0,35	188,1	0,29	219,1	0,33	139,3	0,21
Regionális támogatás	9 010,60	13,46	8 985,10	14,02	9 671,20	14,66	9 869,3	15,23
Kutatás és fejlesztés	5 654,80	8,45	6 081,20	9,49	6 799,50	10,3	7 201,6	11,11
Kockázati tőke	179,4	0,27	198,5	0,31	302,3	0,46	489,3	0,75
KKV	5 755,70	8,6	5 657,80	8,83	5 102,20	7,73	4 276,2	6,60
Szociális támogatás egyéni fogyasztóknak	2	0	2,4	0	2,4	0		0,00
Képzés	1 028,70	1,54	799,5	1,25	784,2	1,19	661,4	1,02
Ágazati támogatás, amelyből	15 164,90	22,65	11 706,70	18,27	11 467,60	17,38	12 334,30	19,03
Szénbányászat	6 074,40	9,07	4 371,90	6,82	3 556,10	5,39	3 428,7	5,29
Pénzügyi szolgáltatás	1 088,90	1,63	1 320,90	2,06	2 074,90	3,14	4 185,0	6,46
Feldolgozó ipar	5 173,20	7,73	2 108,70	3,29	1 338,90	2,03	1 370,5	2,11
Egyéb, nem-feldolgozó ipari szektor	225,6	0,34	831,5	1,3	1 533,50	2,32	572,4	0,88
Egyéb szolgáltatás	497,7	0,74	557,5	0,87	446,7	0,68	387,2	0,60
Szállítás, amelyből	2 105,10	3,14	2 516,20	3,93	2 517,50	3,82	2 390,5	3,69
<i>földi és csővezetékes szállítás</i>	<i>191,8</i>	<i>0,29</i>	<i>178,7</i>	<i>0,28</i>	<i>204</i>	<i>0,31</i>	<i>133,7</i>	<i>0,21</i>
<i>tengeri szállítás</i>	<i>1 368,50</i>	<i>2,04</i>	<i>1 613,20</i>	<i>2,52</i>	<i>1 641,70</i>	<i>2,49</i>	<i>1 553,5</i>	<i>2,40</i>
<i>belföldi vízi szállítás</i>	<i>13,8</i>	<i>0,02</i>	<i>18,3</i>	<i>0,03</i>	<i>10,3</i>	<i>0,02</i>	<i>9,0</i>	<i>0,01</i>
<i>légi szállítás</i>	<i>374,9</i>	<i>0,56</i>	<i>198</i>	<i>0,31</i>	<i>87,3</i>	<i>0,13</i>	<i>76,9</i>	<i>0,12</i>
<i>egyéb szállítás</i>	<i>156,1</i>	<i>0,23</i>	<i>508</i>	<i>0,79</i>	<i>574,1</i>	<i>0,87</i>	<i>617,4</i>	<i>0,95</i>
ÖSSZESEN (EU 27):	66 957,70	100	64 081,60	100	65 990,30	100	64 816,0	100

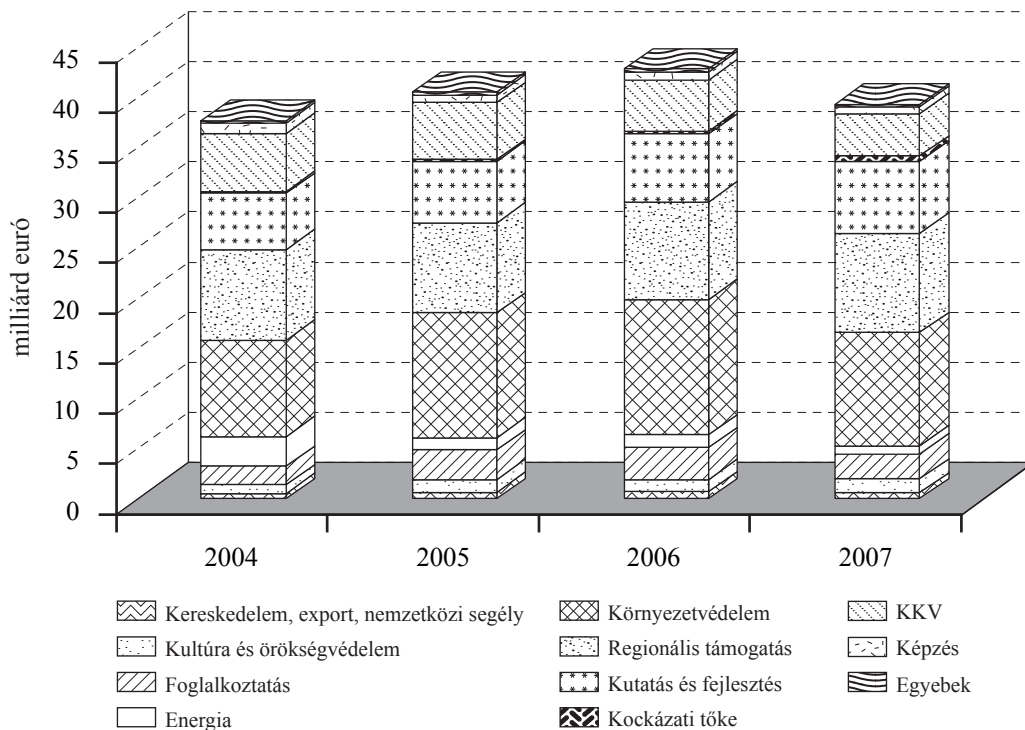
 Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

⁹ Az országok adatai millió euróban kerültek megadásra, forintra történő átszámításukat az esetleges árfolyameltérések és egyéb torzítási lehetőségek miatt nem végeztük el.

A tagállamok adatait aggregáló 2. táblázat alapján megállapítható, hogy a vizsgált években az összes nemzeti támogatás alig 1/5-ét fordították az Unió egészében a mezőgazdaságra, a halászat jelentősége a kiemelt státusza ellenére sem meghatározó. A horizontális támogatások azok, amelyek jelentős nagyságrendet képviselnek az Unióban (2. ábra), néhány tagállamnál pedig (Belgium, Dánia, Luxemburg vagy Hollandia) kiemelkedően magas az értékük.

2. ábra

Nemzeti forrású horizontális támogatások az Európai Unióban a vizsgált években¹⁰

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

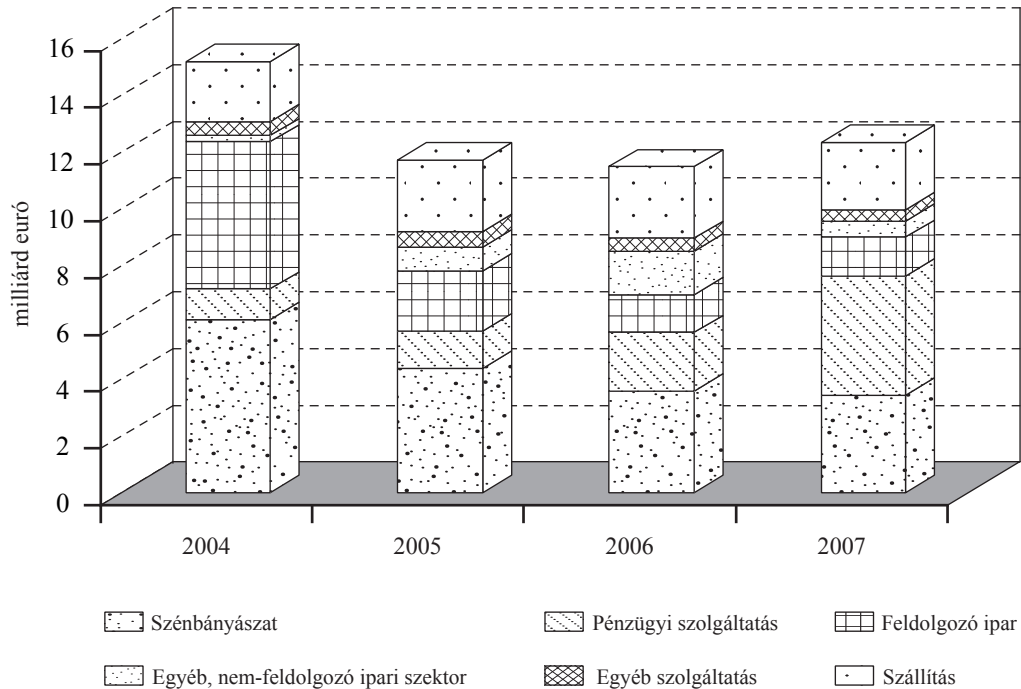
A támogatások 56-65%-át a horizontális támogatások jelentik. Ebben a támogatáscsoportban az EU-25 átlagában a tagállamok a legtöbbet a környezetvédelemre fordították, ezt követi a regionális támogatások összege és közel azonos nagyságrenddel a KKV-k támogatása és a K+F (2. ábra). Az utóbbi kettő esetében azonban a változás iránya eltérő, egyre kevesebbet költenek a tagállamok a KKV-k támogatására és egyre többet kutatásra és fejlesztésre.

Az ágazati bontás elemzésénél (3. ábra) a mezőgazdaság és a halászat adatait – kiemelt szerepük miatt – nem vontuk be a vizsgálati körbe.¹¹

¹⁰ A diagramm nem tartalmazza az „Innováció”, a „Szociális támogatás egyéni fogyasztóknak”, az „Egyéb” és a „Természeti katasztrófák” kategóriákat az ezekhez kapcsolódó összegek nagyságának elhanyagolható mértéke miatt.

¹¹ A 2. fejezet kiemelten a mezőgazdaság támogatottságával foglalkozik.

**Nemzeti forrású, mezőgazdaságon kívüli ágazati támogatások
az Európai Unióban a vizsgált években**

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

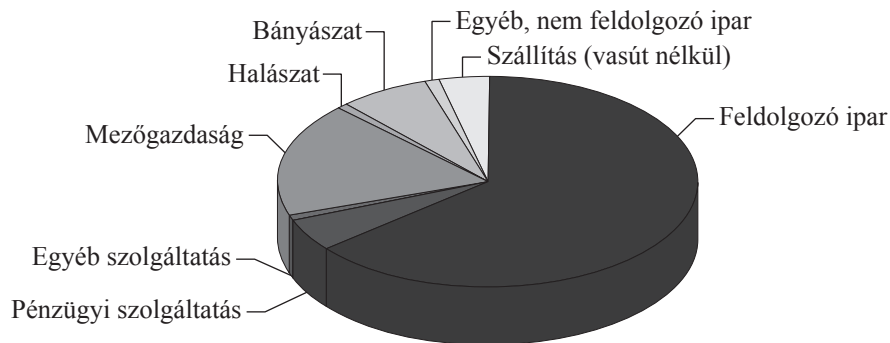
Jelentős (bár csökkenő mértékű) a szénbányászat és a feldolgozóipar támogatottsága, valamint meghatározó még a természeti erőforrásokat nem igénylő pénzügyi szolgáltatásoké (növekedése 2007-re kiemelkedő mértékű, elsősorban Portugália és Nagy-Britannia értékei hatására), és a – gazdaság és kereskedelem létezéséhez, fejlődéséhez elengedhetetlen – szállításához kapcsolódó támogatásoké.

1.2. Nemzeti forrású támogatások szektorális bontása

A szektoronkénti arány a vizsgált években hasonló, a 2004-2007 közötti időszak átlagát a 4. ábrával szemléltetjük.

Ez alapján az EU egészére vonatkoztatva a **nemzeti támogatások mértéke az ipari szektorban** volt a legjelentősebb (57%-át adta az összes támogatásnak), ezt követte a mezőgazdaság 20%-kal, míg a többi érintett ágazat csak 0 és 7% közötti értéket képviselt.

Szektorok nemzeti támogatásainak megoszlása az Európai Unióban (2004-2007 átlagában, %-ban)

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Az EU átlagos értékeitől természetesen az egyes tagállamok értékei eltérnek (3. táblázat). Az országok túlnyomó többségében a feldolgozóipar a hangsúlyos, a második leginkább preferált terület a mezőgazdaság, kiemelten Észtország, Finnország és Lettország esetében – ez utóbbinál a szállításra is jelentős összeget, a nemzeti forrású állami támogatások mintegy negyedét költik. Portugáliában a nemzeti támogatások több mint 80%-át pénzügyi szolgáltatásokra fordítják, Spanyolország és Németország esetében pedig a bányászat is hangsúlyos.

A viszonylag alacsony GDP-jű országok esetében támogatottabb a mezőgazdaság, bár Finnországban is erős a szektor preferáltsága. Ennek oka, hogy a **mezőgazdaságban az erdőgazdálkodás is benne van**, és esetében ennek szerepe a meghatározó.

A bányászat az ipari országoknál támogatott, kivéve Lengyelországot, ahol a feldolgozóiparra és a mezőgazdaságra azonos nagyságrendű összegeket fordítanak.

Nemzeti támogatások szektorális megoszlása az EU tagállamaiban 2007-ben

Tagállamok	Ipar	Pü-i szolgál- tatás	Egyéb szolgál- tatás	Mg	Halászat	Bányá- szat	Egyéb nem- ipari szektor	Szállítás vasút nélkül
	%							
Belgium	77,42		4,42	11,86	0,01		0,09	6,20
Csehország	78,96		2,77	17,48	0,34			0,46
Dánia	77,29		5,51	8,43	2,34		0,19	6,24
Németország	67,17	3,88	1,63	12,03	0,04	14,43	0,07	0,76
Észtország	19,21		9,11	64,56	6,80			0,32
Írország	34,85		20,32	41,03	3,42			0,39
Görögország	72,83	1,44	0,88	20,13	4,30		0,40	0,03
Spanyolország	57,54		7,68	12,87	3,42	15,09	0,43	2,97
Franciaország	58,68		11,47	24,81	0,15		0,16	4,73
Olaszország	64,46	1,13	5,37	15,45	1,61		4,79	7,19
Ciprus	21,84		36,37	23,43			0,02	18,34
Lettország	20,84		0,00	30,02	1,45			47,69
Litvánia	23,62		3,64	69,18	0,42		1,19	1,95
Luxemburg	48,21		15,94	35,71				0,14
Magyarország	58,47		0,06	20,23	0,02	2,79		18,42
Málta	73,25		1,89	18,23	0,01			6,62
Hollandia	54,00	0,13	3,97	34,42	0,19		0,38	6,91
Ausztria	44,31		11,60	17,67	0,12		25,15	1,14
Lengyelország	62,44		0,03	31,32		5,71		0,50
Portugália	9,02	88,68	1,40	0,72	0,10			0,08
Szlovénia	35,92		5,57	38,73	0,20	9,00	10,57	
Szlovákia	78,62	0,04	1,78	10,54		1,29		7,73
Finnország	28,38		1,53	65,66	0,01		0,33	4,09
Svédország	87,98		5,39	5,33	0,08		1,22	
Nagy-Britannia	42,03	31,77	3,24	11,25	0,14		5,01	6,55
Európai Unió	57,22	7,04	4,89	19,74	0,65	5,29	1,48	3,69

 Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

Megfigyelhető, hogy az országok túlnyomó többségénél –természetesen az Európai Unió egészében is – az ipar és a mezőgazdaság együttes támogatottsági értéke adja a nemzeti forrású támogatások több mint 80%-át.

1.3. Magyarország és néhány EU tagállam nemzeti forrású támogatásai az Európai Bizottság adatai alapján

Minden egyes EU tagállam vizsgálatára részletesen nem térünk ki – nem is volt cél –, Magyarország kapcsolódó értékeinek elemzése okán Németország, Franciaország és a velünk együtt csatlakozók közül Lengyelország és Csehország támogatottságát vizsgáltuk meg.¹²

1.3.1. Szektorális összehasonlítás a kiemelt tagállamokban

Az általunk összehasonlítási alapként tekintett országoknál is eltérően alakulnak a nemzeti támogatások összegei és azok összetétele (4. táblázat).

4. táblázat

Vizsgált országok szektoronkénti nemzeti támogatása 2007-ben

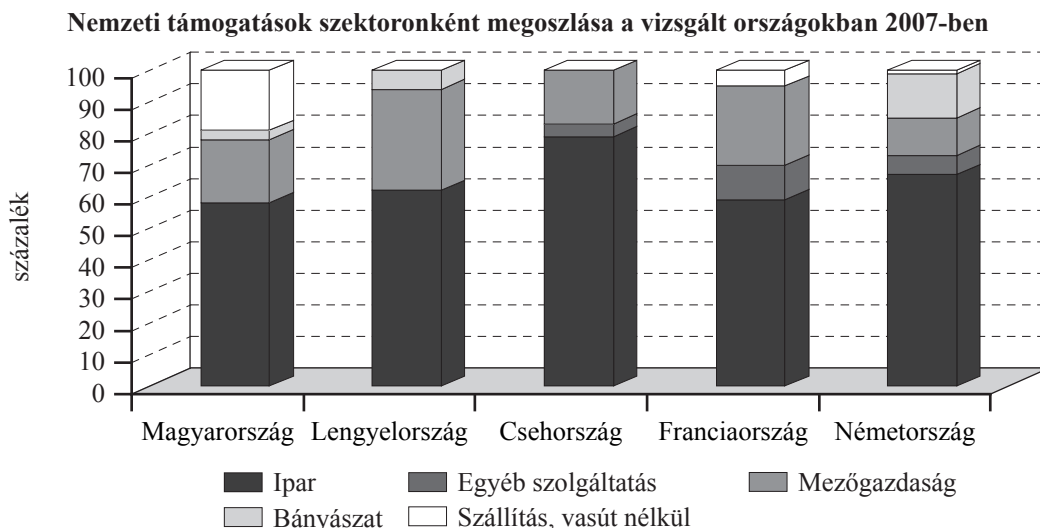
Megnevezés	Magyarország (millió €)	Lengyelország (millió €)	Csehország (millió €)	Franciaország (millió €)	Németország (millió €)
Ipar	838,55	1 154,71	740,62	5 749,38	10 900,00
Pénzügyi szolgáltatás					630,00
Egyéb szolgáltatás	0,89	0,48	25,97	1 123,70	264,47
Mezőgazdaság	290,19	579,22	163,94	2 430,83	1 951,87
Halászat	0,34		3,15	15,17	6,03
Bányászat	39,99	105,61			2 341,00
Egyéb nem-ipari szektor		0,02		15,50	12,11
Szállítás vasút nélkül	264,16	9,18	4,34	462,97	123,05
Összesen	1 434,13	1 849,22	938,02	9 797,55	16 228,54
<i>1 lakosra jutó (€/fő)</i>	<i>134,87</i>	<i>62,39</i>	<i>73,86</i>	<i>172,06</i>	<i>228,41</i>

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Mindegyik vizsgált országnál az ipari és a mezőgazdasági szektor támogatásának összegéből tevődött ki a teljes nemzeti támogatás mértékének döntő többsége. Az ipari támogatás a régi tagállamoknál jelentős: Németország és Franciaország esetében is 60% körüli. Amennyiben Magyarországot a hasonló gazdasági fejlettségű országokhoz hasonlítjuk, nagy az ingadozás: Csehországban közel 80% az iparhoz kapcsolódó érték, Magyarországnál 58%, Lengyelországnál pedig a 2006-os 46%-hoz képest 2007-re meghaladta a 62%-ot (5. ábra).

A mezőgazdaság támogatottságánál természetesen pont fordított a sorrend, Lengyelországnál – míg az előző évben az ipar és a mezőgazdaság azonos mértékben, 46-46%-ban részesült a nemzeti forrásból, 2007-re – 31%-os értéket mutattak ki, Magyarországnál már csak 20%, a másik három országnál pedig 12-25%. A többi összetevő mértéke nem jelentős, egyedül Németország esetében kell megemlíteni a szénbányászatot, ahol a nemzeti forrású támogatás 14%-át költik erre a szektorra.

¹² A velünk együtt csatlakozott országok közötti választáskor az egyik szempont az volt, hogy hazánkkal közel azonos gazdasági fejlettségű államokat jelöljünk ki. Ehhez az egy főre jutó GDP PPS-ben kifejezett értékét vizsgáltuk (KSH, 2005), ez alapján a hazánkkal legnagyobb párhuzamot mutató országok **Lengyelország** és **Csehország**. Ezeken kívül bevontuk a vizsgálati körbe **Franciaországot** is – lévén jellemzően agrár ország, a kutatás egyik kiindulási alapja pedig az agrárium támogatottsága; és **Németországot** – mint az Európai Unió egyik legmeghatározóbb államát.

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

1.3.2. Horizontális és ágazati összehasonlítás a kiemelt tagállamokban

A régi tagállamok és Csehország esetében az **agrárszektorra** fordított nemzeti támogatások mérsékelt csökkenése, illetve stagnálása a jellemző. A mértékek és a csökkenés egybeesik az Unió egészére jellemző – 17 és 20% közötti – értékekkel és azok változásaival (5. táblázat).

5. táblázat

Vizsgált tagállamok mezőgazdaságra fordított nemzeti forrású támogatásai

Mezőgazdaság	2004		2005		2006		2007	
	millió €	%*	millió €	%*	millió €	%*	millió €	%*
Európai Unió	13 558,3	17,3	11 521,6	17,9	11 439,3	17,3	12 793,7	19,7
Csehország	169,7	32,5	157,9	25,0	167,0	21,5	163,9	17,5
Franciaország	3 158,1	28,6	2 474,0	23,6	2 469,9	23,8	2 430,8	24,8
Lengyelország	869,5	27,8	997,9	50,9	1 110,9	46,6	579,2	31,3
Magyarország	391,6	34,5	601,7	34,4	281,6	20,7	290,2	20,2
Németország	2 325,4	12,9	2 034,0	11,4	1 918,2	10,2	1 951,9	12,0

* a %-ban kifejezett értékek az adott tagállamban kifizetett összes nemzeti támogatásból való mezőgazdasági részesedést mutatják.

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

Magyarország minden vizsgált évben az Unióra jellemző érték feletti mértékben támogatta a mezőgazdaságot. 2004-ben hazánk és az Unió értékei között még jelentős eltérés volt tapasztalható, 2007-re a különbség minimálisra csökkent – a nemzeti támogatásokat (a csatlakozási szerződésben foglaltaknak megfelelően) fokozatosan kiváltják az Unióból érkezők.

Lengyelország értékei erős ingadozást mutatnak. 2004-ben még 28%-os támogatottság kapcsolódott a mezőgazdasághoz, 2005-re viszont jelentősen megugrott a részarány, a teljes nemzeti támogatásoknak több mint a felét fordították erre a célra. 2006-tól indult meg a csökkenés, 2007-re jelentősen csökkent a nemzeti forrásból fizetett támogatás.

Összehasonlításra alkalmas képet az egy hektárnyi mezőgazdasági területre jutó nemzeti támogatások mértéke ad (6. táblázat).

6. táblázat

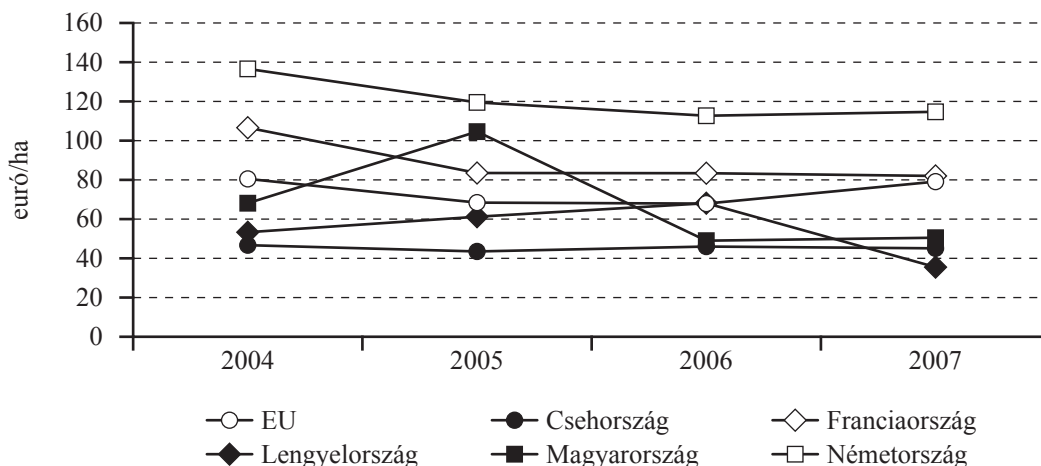
Egy hektár mezőgazdasági területre jutó nemzeti forrásból származó mezőgazdasági támogatások alakulása a vizsgált tagállamokban

Mezőgazdaság	2004	2005	2006	2007
	€/ha			
Európai Unió	80,5	68,4	67,9	79,1
Csehország	46,7	43,5	46,0	45,1
Franciaország	106,6	83,5	83,4	82,0
Lengyelország	53,3	61,2	68,1	35,5
Magyarország	68,1	104,6	49,0	50,5
Németország	136,6	119,5	112,7	114,7

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

A 6. táblázat alapján az egy hektárra jutó támogatási értékek teljesen más eredményt mutatnak, mint ha csak arányaiban vizsgáljuk a mezőgazdaság nemzeti forrású támogatottságát. Lengyelország annak ellenére, hogy relatíve sokat költ a mezőgazdaságra, általában az Unióra jellemző érték alatt maradt és Magyarország is csak 2005-ben haladta meg azt (6. ábra). Franciaország támogatottsága minden vizsgált évben meghaladja az Uniós értékeket. Németország esetében elmondható volt, hogy a nemzeti támogatásoknak kicsivel több mint 10%-át költik az agrár szektorra, mégis az egy hektárra jutó összeg alapján magasan az élen állnak vizsgálatainkban. Csehországban az érték alacsony és nem mutat jelentős ingadozást, esetében a csatlakozás nem befolyásolta a nemzeti forrású támogatások mezőgazdaságra fordított összegét jelentősen.

Egy hektárra jutó nemzeti támogatás alakulása a vizsgált időszakban

Forrás: saját szerkesztés

Az összehasonlítás alapján a mezőgazdaság támogatottsága hazánk esetében nem kiemelkedő, akár a támogatás arányának %-os, akár 1 hektár termőterületre vetített értékeit vesszük alapul.

Horizontális támogatások közé sorolt célra nemzeti forrásból (7. táblázat) a legtöbb Németország és Csehország fordította – ez utóbbi kiemelkedően sokat – a vizsgált időszakban, bár 2005-től Franciaország is felzárkózott, sőt meg is előzte Németországot, ha a teljes nemzeti támogatáson belüli arányokat vizsgáljuk. Egy lakosra vetített értéket nézve Csehország a magas aránya ellenére is EU átlag alatt van. Az Unióban átlagosan egy lakosra 80-90 €/fő horizontális támogatás jut, ezzel szemben Csehországban 25-55 €/fő ez az érték, a legmagasabb pedig Németországban (140-165 €/fő). Hazánkban 35-47 €/fő a jellemző, értéke ingadozó.

7. táblázat

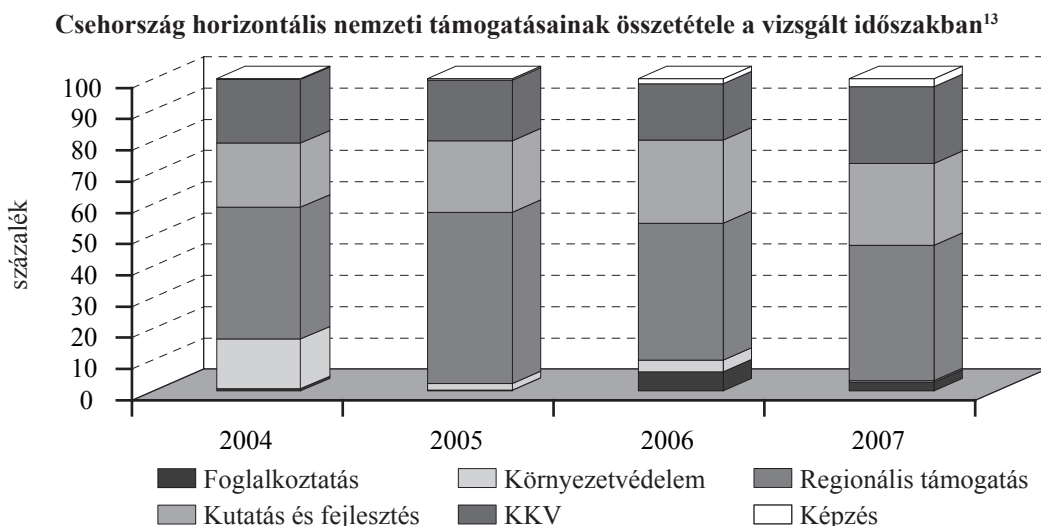
Horizontális nemzeti forrású támogatások alakulása a vizsgált tagállamokban

Horizontális	2004		2005		2006		2007	
	millió €	%	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Európai Unió	37 694,8	56,3	40 481,4	63,2	42 790,2	64,8	39 269,9	60,6
Csehország	278,7	53,4	465,2	73,7	598,7	77,2	765,4	81,6
Franciaország	4 814,1	43,5	6 762,1	64,6	7 022,2	67,3	6 575,8	67,1
Lengyelország	546,7	17,5	668,7	34,1	1 076,5	45,2	1 125,1	60,8
Magyarország	382,2	33,7	502,1	28,7	418,0	30,6	469,8	32,8
Németország	12 052,9	66,7	12 537,6	70,3	14 124,0	74,9	11 123,8	68,5

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

Csehország horizontális nemzeti támogatásaiból a legtöbbet regionális, KKV-t fejlesztő és K+F-et preferáló témákra fordítja, célja a területi felzárkóztatás, a kisebb súlyú piaci szereplők favorizálása és a technológiai fejlődés, a tudomány termelésbe vonása.

7. ábra

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Lengyelország esetében a nemzeti támogatásai belül nemcsak az agrártámogatások aránya nőtt, de jelentős mértékben a horizontális támogatások aránya is, a 2004. évi 17%-ról 2007-re 60%-ra. Ez leginkább a kiemelt horizontális célok: a foglalkoztatás és a regionális támogatás növekvő összegei miatt alakult így.

Németországban a hangsúly kimagaslóan a környezetvédelem támogatásán van, ezen kívül a regionális támogatásokra és a kutatás és fejlesztés témakörére fordítanak még jelentős összegeket.

Az **ágazati támogatásokat** vizsgálva (8. táblázat) Franciaországnál, Csehországnál és Lengyelországnál visszaesés tapasztalható – ez utóbbinál drasztikus mértékben: kompenzálja a megemelt agrár- és horizontális támogatásokat.

8. táblázat

Ágazati nemzeti támogatások¹⁴ alakulása a vizsgált tagállamokban

Ágazati	2004		2005		2006		2007	
	millió €	%	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Európai Unió	15 165,0	22,6	11 706,6	18,3	11 467,6	17,4	12 334,2	19,0
Csehország	52,1	9,9	5,2	0,8	7,1	0,9	5,5	0,6
Franciaország	3 027,6	27,4	1 196,7	11,4	847,1	8,2	775,7	7,9
Lengyelország	1 712,9	54,7	292,3	14,9	194,6	8,2	144,9	7,8
Magyarország	359,3	31,7	643,3	36,8	662,8	48,6	673,7	47,0
Németország	3 700,4	20,5	3 254,7	18,5	2 796,6	14,8	3 146,8	19,4

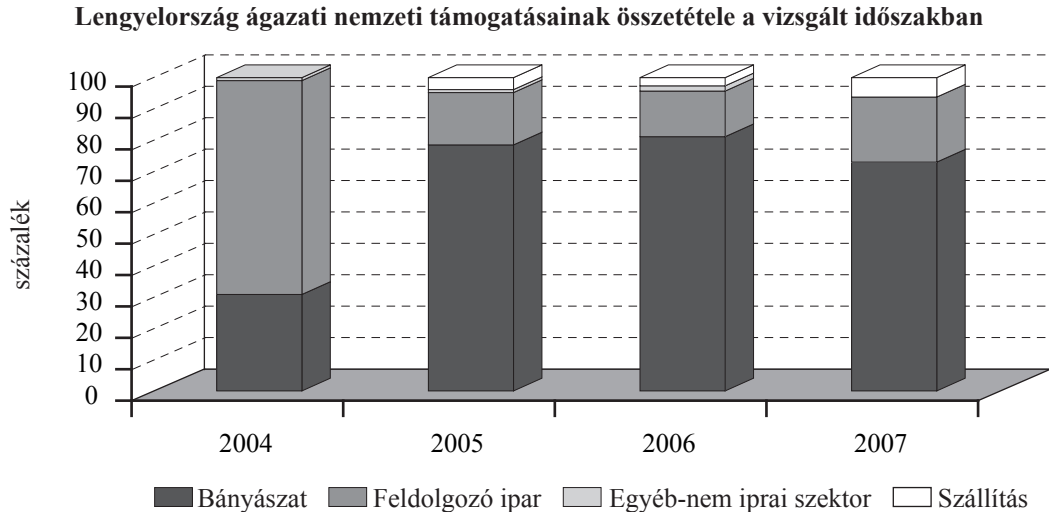
Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

¹³ Túl alacsony értéke miatt nem került ábrázolásra a „Kockázati tőke”, a „Természeti katasztrófák”, az „Innováció”, a „Foglalkoztatás”, a „Kultúra és örökségvédelem” és a „Kereskedelem, export, nemzetközi segítség” kategória.

¹⁴ 2007-től az EU a Szállítást külön címként kezeli. Az anyagban (mivel a kutatás jelentős része a 2007 előtti időszakot érinti, amikor még az ágazati támogatások részeként szerepelt) a szállítást az ágazati támogatások között tartjuk nyilván.

Lengyelország esetében (8. ábra) az ágazati támogatásokra szánt összeg csökkenését leginkább a feldolgozóipar érezte meg, de a bányászathoz kapcsolódó nemzeti forrású támogatási összeg is mérséklődött. A többi – ebbe a kategóriába tartozó – szektor nemzeti támogatásokkal való ellátása egyik vizsgált évben sem volt jelentős.

8. ábra

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Az ágazati támogatásoknál az EU egészében, illetve Franciaország és Németország esetében is a szállítás támogatása a jelentősebb, ezzel szemben Magyarországon és Csehországban a feldolgozóipar a hangsúlyos, Lengyelországban pedig 2004 után a bányászat kapott fontos szerepet az arányokat tekintve.

Míg az ágazati támogatások aránya minden vizsgált országban számottevően csökkent, **Magyarországon nőtt.** Ennek oka, hogy a vizsgált években egyre nagyobb összegeket fordított hazánk a feldolgozóipar és a szállítás támogatására. A feldolgozóipar támogatottsága leginkább a közvetlen beruházási támogatásokon keresztül valósult meg, a **beruházási célú adókedvezmények** jelentős nagyságrendet képviselnek. Hazánk ezt a támogatási kategóriát a regionális támogatások közé sorolja, de a bizottság az ágazati támogatások között szerepelteti.

2. Mezőgazdaság támogatottsága az Európai Unióban

A vizsgált években több országnál is drasztikus csökkenés tapasztalható a mezőgazdaságra fordított nemzeti támogatás összegében (9. táblázat)¹⁵, az EU egészét nézve is redukálódott az érték.

9. táblázat

Mezőgazdaság nemzeti forrású támogatása a vizsgált időszakban

millió €

Tagállamok	2004	2005	2006	2007
Belgium	176,8	154,4	168,8	127,7
Csehország	169,7	157,9	167,0	163,9
Dánia	128,9	134,6	128,4	118,4
Németország	2 325,4	2 034,0	1 918,2	1 951,9
Észtország	30,8	23,9	29,3	23,7
Írország	143,4	154,9	147,3	448,2
Görögország	113,3	85,1	143,8	146,8
Spanyolország	460,5	538,0	931,8	691,1
Franciaország	3 158,1	2 474,0	2 469,9	2 430,8
Olaszország	1 066,0	455,5	424,7	787,1
Ciprus	57,3	22,7	11,1	25,2
Lettország	35,8	74,3	123,5	61,1
Litvánia	93,1	90,4	80,4	122,6
Luxemburg	49,0	36,3	34,6	25,8
Magyarország	391,6	601,7	281,6	290,2
Málta	17,5	21,2	21,2	18,0
Hollandia	1 065,6	789,5	417,9	797,3
Ausztria	197,3	154,2	173,3	177,8
Lengyelország	869,5	997,9	1 110,9	579,2
Portugália	42,8	18,1	15,6	15,4
Szlovénia	107,4	82,8	81,5	72,8
Szlovákia	16,2	30,9	43,6	28,7
Finnország	1 396,0	1 511,8	1 458,9	1 365,0
Svédország	80,0	84,2	197,0	165,2
Nagy-Britannia	1 366,3	793,2	859,2	696,1
Európai Unió (EU 25)	13 558,3	11 521,6	11 439,3	11 330,2

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

¹⁵ A táblázat adataiból csak a változásokat fontos kiemelni, az országok közötti összehasonlításhoz viszonyszámokat képeztünk.

Németország esetében tartós, de nem kiemelkedően magas a visszaesés mértéke, Franciaországnál és Nagy-Britanniánál jelentősebb, Hollandiánál pedig 2006-ig kiemelkedő a csökkenés. Vannak olyan vizsgált országok is, ahol a mezőgazdaságra fordított nemzeti támogatás nőtt, legjelentősebb mértékben Spanyolországban, de érdemes kiemelni Svédországot is – a változás iránya mindkettő esetében 2006-ban fordult meg. Magyarország esetében a vizsgált időszakban ingadozás volt tapasztalható, 2004-ről 2005-re közel **70%-kal nőtt a támogatási összeg**, 2006-ra a 2004-es szintre csökkent (ezt a 2004. évi finanszírozás nagy részének 2005-re való **áthúzóda**s okozta).

A **nemzeti támogatásokból** arányaiban a **legtöbbet** (70-80%-ot) mezőgazdasági célra **Észtország, Lettország, Litvánia és Finnország** fordította, a **legkevesebbet**, 1-3%-ot **Portugália, Dánia és Szlovákia**.

10. táblázat

Mezőgazdaság egy hektárra jutó – versenyjogi szempontú – nemzeti támogatása

€/ha

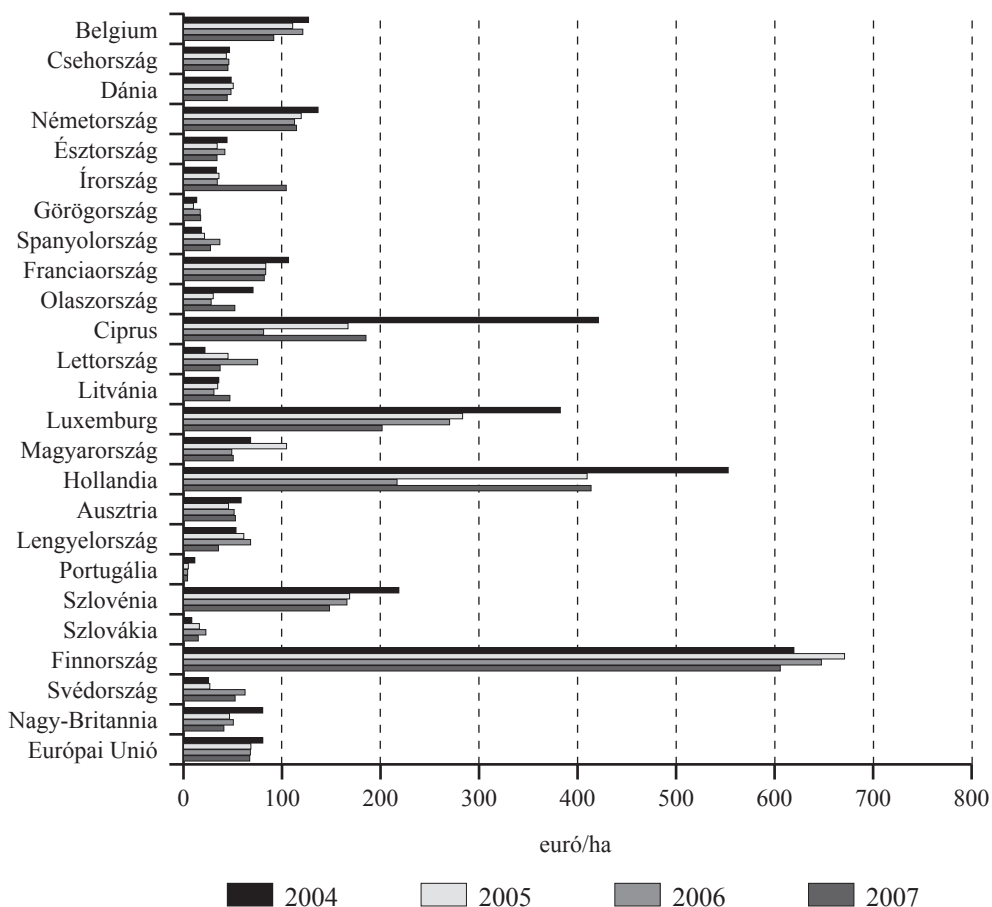
Tagállamok	2004	2005	2006	2007
Belgium	126,9	110,8	121,1	91,6
Csehország	46,7	43,5	46,0	45,1
Dánia	48,4	50,5	48,2	44,4
Németország	136,6	119,5	112,7	114,7
Észtország	44,2	34,2	42,0	34,0
Írország	33,4	36,0	34,3	104,3
Görögország	13,4	10,1	17,0	17,4
Spanyolország	18,2	21,3	36,9	27,4
Franciaország	106,6	83,5	83,4	82,0
Olaszország	70,6	30,2	28,1	52,1
Ciprus	421,2	167,0	81,3	185,2
Lettország	21,8	45,2	75,2	37,2
Litvánia	35,8	34,7	30,9	47,1
Luxemburg	382,5	283,3	270,1	201,6
Magyarország	68,1	104,6	49,0	50,5
Málta	1 591,7	1 930,6	1 936,7	1 640,8
Hollandia	552,9	409,7	216,8	413,7
Ausztria	58,5	45,7	51,4	52,7
Lengyelország	53,3	61,2	68,1	35,5
Portugália	11,5	4,9	4,2	4,1
Szlovénia	218,6	168,6	165,9	148,2
Szlovákia	8,4	16,1	22,7	15,0
Finnország	619,6	671,0	647,5	605,8
Svédország	25,4	26,7	62,5	52,4
Nagy-Britannia	80,4	46,7	50,6	41,0
Európai Unió	80,5	68,4	67,9	67,2

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Az országok összehasonlításához az egy hektár mezőgazdasági területre jutó támogatások nagyságát és annak alakulását vettük alapul (9. ábra).

9. ábra

Egy hektár mezőgazdasági területre jutó nemzeti forrású versenyjogi mezőgazdasági támogatások alakulása a vizsgált időszakban az Európai Unióban

Megjegyzés: Málta adatait nem vettük bele a diagramba, mert kiemelkedően magas értéke torzítja a diagram értelmezhetőségét.
 Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

Kiemelkedően magas értékeket tapasztaltunk (10. táblázat) majdnem minden vizsgált évben Finnország és Hollandia esetében, míg a legalacsonyabb nemzeti forrásra vitett értékek Portugáliához, Görögországhoz és Szlovákiához kapcsolódtak. Magyarország nem tartozik a legjelentősebben támogatott Európai Unió tagállamok közé. Értékünk átlagos, a 12-15. hely környékére elég.

Az Európai Számvevőszék Éves Jelentései alapján megvizsgáltuk a tagállamok számára folyósított kifizetések összegét¹⁶, külön kiemelve az ebből **agrarcélra** kifizetett támogatások nagyságát is.

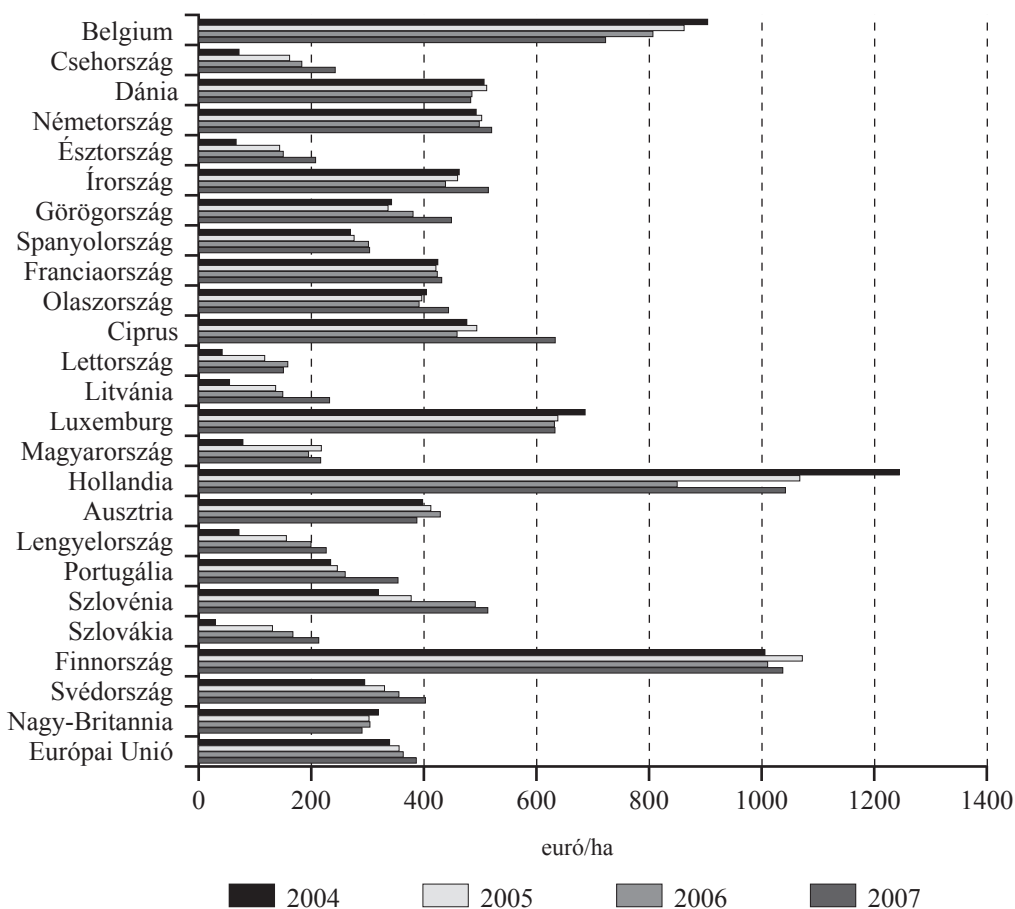
¹⁶ Az összegeket az 1. melléklet tartalmazza.

Összességében a legmagasabb összegeket Franciaország, Spanyolország, Németország és Olaszország kapta. A kifizetett pénzösszegekből a vizsgált időszakra jellemzően arányaiban a legtöbbet (70-80%) Dánia, Írország, Franciaország és Ausztria fordította a mezőgazdaságra, a legkevesebbet (3-6%) Ciprus és Málta. *Az újonnan csatlakozók az Európai Uniótól származó pénzekből viszonylag keveset (20-30%) költenek mezőgazdaságra a „phasing in” hatására.*

Az Európai Unió forrással kibővítve is elemeztük az egy hektár mezőgazdasági területre jutó támogatások nagyságát a vizsgált években (10. ábra).

10. ábra

Egy hektár mezőgazdasági területre jutó agrártámogatások alakulása (nemzeti és EU-s források együttesen)

Megjegyzés: Málta adatait nem vettük bele a diagramba, mert kiemelkedően magas értéke torzíja a diagram értelmezhetőségét.
 Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html alapján saját szerkesztés

A forrás bővülésével némiképp a támogatottsági sorrend is átalakult (pl. az előzőek alapján utolsó Portugália az Unió átlagot megközelítő értéket ért el). A legalacsonyabb összesített egy hektárra vetített értékek általánosságban a 2004-ben csatlakozott tagállamokat jellemzik (11. táblázat). Málta még mindig az élen áll, annak ellenére, hogy nemzeti és Unió forrásból is keveset fordít mezőgazdaságra. Ennek oka, hogy az EU tagállamok közül a legkevesebb, csak 11 ezer ha mezőgazdasági területtel rendelkezik, ez területének 35%-a.¹⁷

11. táblázat

Mezőgazdaság egy hektárra jutó nemzeti és uniós támogatása

€/ha

Tagállam	2004	2005	2006	2007
Belgium	904,1	862,3	806,9	722,8
Csehország	71,7	161,5	183,2	242,6
Dánia	507,0	511,6	485,4	483,2
Németország	493,0	502,7	498,5	520,4
Észtország	66,6	143,8	150,3	207,7
Írország	462,9	459,9	438,4	514,5
Görögország	342,6	336,4	380,8	449,0
Spanyolország	269,6	276,1	301,6	303,6
Franciaország	424,8	421,4	423,9	431,7
Olaszország	404,5	396,3	391,5	443,8
Ciprus	476,3	494,0	459,0	633,4
Lettország	41,8	117,3	158,3	150,5
Litvánia	54,8	136,7	149,4	232,5
Luxemburg	686,5	638,0	631,9	632,9
Magyarország	78,6	217,9	195,2	216,7
Málta	1 837,8	2 751,0	2 793,5	2 433,9
Hollandia	1 244,6	1 067,8	850,0	1 042,3
Ausztria	397,8	412,4	429,2	387,6
Lengyelország	71,6	155,8	199,5	226,6
Portugália	234,4	246,3	260,3	354,1
Szlovénia	319,2	377,5	491,4	513,6
Szlovákia	29,9	131,1	167,4	213,3
Finnország	1 005,9	1 072,3	1 010,7	1 037,6
Svédország	294,9	330,1	355,7	402,7
Nagy-Britannia	319,2	302,6	304,2	290,2
Európai Unió	339,1	356,0	363,4	386,6

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html és Európai Számvevő-szék Éves Jelentései alapján saját szerkesztés

¹⁷ Magyarországnál a földhasznosítási arány 62%, míg az EU átlag 45%. (Merkel, 2008)

3. Nemzetgazdaság támogatottsága

3.1. Magyarország nemzeti forrású támogatásai

A Támogatásokat Vizsgáló Iroda éves jelentései alapján hazánkra vonatkoztatva is összeállította az Európai Bizottság a nemzeti forrású állami támogatások megoszlását (12. táblázat).

12. táblázat

Magyarország nemzeti forrású támogatásai a vizsgált időszakban

Magyarország Megnevezés	2004		2005		2006		2007	
	millió €	%	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Mezőgazdaság	391,6	34,5	601,7	34,4	281,6	20,7	290,2	20,2
Halászat	1,7	0,1	0,0	0,0	1,1	0,1	0,3	0,0
Horizontális támogatás, amelyből	382,2	33,7	502,1	28,7	418,0	30,7	469,8	32,8
Kultúra és örökségvédelem	77,1	6,8	83,2	4,8	53,9	4,0	47,9	3,3
Foglalkoztatás	20,0	1,8	10,0	0,6	55,9	4,1	115,5	8,1
Környezetvédelem	1,8	0,2	9,2	0,5	13,4	1,0	3,6	0,2
Regionális támogatás	211,1	18,6	294,3	16,8	179,0	13,1	235,6	16,4
Kutatás és fejlesztés	14,7	1,3	48,1	2,8	64,6	4,7	7,2	0,5
Kockázati tőke	8,3	0,7	11,9	0,7	8,0	0,6	5,8	0,4
KKV	41,6	3,7	40,9	2,3	31,4	2,3	27,0	1,9
Képzés	7,6	0,7	4,5	0,3	11,7	0,9	26,4	1,8
Ágazati támogatás, amelyből	359,2	31,7	643,3	36,8	662,8	48,6	673,8	47,0
Szénbányászat	107,2	9,5	41,5	2,4	43,5	3,2	40,0	2,8
Pénzügyi szolgáltatás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Feldolgozó ipar	211,6	18,6	492,6	28,2	408,9	30,0	369,6	25,8
Egyéb szolgáltatások	4,3	0,4	2,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Szállítás*, amelyből	36,1	3,2	106,6	6,1	210,4	15,4	264,2	18,4
tengeri szállítás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,6	0,0
belföldi vízi szállítás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
légi szállítás	13,3	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
egyéb szállítás	22,8	2,0	106,6	6,1	209,8	15,4	263,6	18,4
Összesen	1 134,7	100,0	1 747,1	100,0	1 363,5	100,0	1 434,1	100,0

* 2007 után a Szállítás elkülönült az ágazati támogatásoktól, kutatásunkban mi még a részeként kezeltük.

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

Magyarországon a nemzeti támogatások teljes összege folyó áron vizsgálva 2005-ben érte el a legmagasabb szintet, megközelítette az **1800 millió €**-t. Ez 2004-hez viszonyítva több mint 50%-os növekedést jelentett, viszont 2006-ra visszaesett az összeg, 1363,5 millió €-ra, és 2007-ben sem bővült jelentősen.

Hazánkban 2004-ben és 2005-ben még a nemzeti támogatások közel 35%-át fordították a mezőgazdaságra, ez az elvárásoknak megfelelően csökkenő értéket vett fel, 2006-ra és 2007-re már csak 20% körüli volt az ilyen irányú támogatás. Ezzel párhuzamosan az ágazati támogatások mértéke nőtt, 2005-től meghaladva a mezőgazdasági támogatás értékét.

A főbb csoportokat részletesen is vizsgálva, a horizontális támogatások aránya a vizsgált időszakban ingadozó volt, a 2004-es közel 33,7%-os arány 2005-re lecsökkent 28,7%-ra, majd 2006-ra megközelítve a két évvel korábbi mértéket, ismét 30% fölé emelkedett és utána is tartotta ezt a szintet. A horizontális támogatások megközelítőleg fele regionális fejlesztésre fordítódik, de a kulturális célok is hangsúlyosak, 2007-re pedig a foglalkoztatás is fontos szerepet kapott. A környezetvédelemre és a kutatás-fejlesztésre szánt összeg a nemzeti támogatásokon belül folyamatos növekedést mutat. A cél a nemzetközi előírásoknak való megfelelés és a tudományos, technológiai fejlődés.

Az ágazati támogatásokon belül (a már említett beruházási célú adókedvezmények miatt) a feldolgozóipar részesedése a meghatározó, a teljes nemzeti támogatási összeg mintegy ¼-e ezé a szektoré. A szállítási ágazat támogatása is jelentős összegeket emészt fel (az EU-25-nél is tapasztalható volt), és az összeg folyamatos növekedést mutat. Az ország földrajzi adottságaiból adódóan az „egyéb szállítás” névvel illetett belföldi szállítás a meghatározó.

A nemzeti támogatások az EU által alkalmazott **szektorális megoszlásban** is bemutatjuk a két utolsó vizsgált évre vonatkozóan (13. táblázat).

13. táblázat

Magyarország nemzeti forrású támogatásai szektoronként

Ágazatok	Nemzeti támogatás (millió €)		Nemzeti támogatás (%)	
	2006	2007	2006	2007
Ipar	747,93	838,55	54,85	58,47
Mezőgazdaság	459,43	290,19	33,69	20,24
Halászat	1,06	0,34	0,08	0,02
Szállítás (vasút nélkül)	96,09	264,16	7,05	18,42
Bányászat	43,56	39,99	3,19	2,79
Egyéb	15,29	0,89	1,12	0,06
Pénzügyi szolgáltatás	0,15	0,00	0,01	0,00
Egyéb, nem ipari szektor	0,00	0,00	0,00	0,00
ÖSSZESEN	1 363,50	1 434,12	100,00	100,00

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html

A nemzeti forrású támogatások jelentős része az iparba áramlik, ez leginkább az indirekt támogatási formáknak, azon belül is az adómentességek – adókedvezmények körének köszönhető¹⁸. Emellett a mezőgazdaság támogatottsága alacsonynak tűnik, de **teljes képet nem alkothatunk az Unióból érkező források nélkül**.

Első pillantásra a szállításhoz kapcsolódó érték is alacsonynak tűnik, de figyelembe kell venni, hogy az infrastrukturális fejlesztésekhez kapcsolódó összegeket ez a kimutatás nem tartalmazza, és így már érthetővé válik az eredmény a rengeteg útépítés, felújítás, közlekedésfejlesztés ellenére is, amihez jelentős forrást biztosít az Unió, például a Kohéziós Alapon keresztül.

¹⁸ A 4.1.-es fejezet részletesen foglalkozik ezzel.

3.2. Magyarország Európai Uniói forrásból származó támogatásai

Eddig a nemzeti forrásokat vizsgáltuk. Ezen felül az Európai Uniótól is érkeznek összegek, ezek jelentős része megjelenik a költségvetésben. Vannak költségvetésen kívüli tételek is¹⁹, ezek túlnyomó részt a mezőgazdasághoz kapcsolódnak.

14. táblázat

Európai Uniói költségvetési kapcsolatok

millió Ft

	2004	2005	2006	2007
<i>Költségvetésben megjelenő összegek</i>				
Támogatások összesen	49 128,8	195 291,2	302 302,3	287 396,2
Strukturális Alapok	3 604,1	85 633,8	166 115,6	-
Operatív Programok	3 604,1	85 573,2	161 389,0	-
Közösségi Kezdeményezések	0,0	60,6	4 726,6	-
Kohéziós Alap	10 469,8	23 425,0	46 995,6	56 034,0
Schengen Alap	0,0	2 509,6	7 906,9	32 058,8
Nemzeti Vidékfejlesztési Terv	0,0	43 000,0	50 724,7	53 444,2
SAPARD	7 906,3	21 440,0	7 602,7	0,0
PHARE/Átmeneti támogatások programjai	27 148,6	19 068,2	21 770,1	2 324,4
Egyéb európai uniói támogatások	-	214,9	1 186,7	1 940,0
2007-ben I. Nemzeti Fejlesztési Terv				130 474,5
2007-ben: Új Mo Fejlesztési Terv				0,0
2007-ben: Egyéb strukturális támogatások				6 964,2
2007-ben: Új Mo Vidékfejlesztési Program				4 156,1
Visszatérítés	43 813,4	8 457,7	7 773,9	n.a.
Költségvetésben megjelenő források összesen	91 942,2	203 749,6	310 076,2	287 396,6
<i>Költségvetésen kívüli tételek</i>				
Agrárpiaci támogatások	855,0	159 133,3	19 826,5	47 653,2
Közvetlen termelői támogatások*	77 647,0	148 022,9	93 405,7	119 992,1
„Meglévő politikák” jogcímen nyújtott támogatás	11 803,5	n.a.	n.a.	n.a.
Költségvetésen kívüli tételek összesen	90 305,5	307 156,2	113 232,2	167 645,3
Kifizetett, illetve megelőlegezett EU források:	182 247,7	510 905,8	423 308,4	455 041,5

* 2004-ben Egységes területalapú támogatás címen

Forrás: Zárszámadási Tv-ek alapján

A költségvetésen kívüli tételek esetében a „Meglévő politikák” jogcímen szereplő összegek más-más ágazathoz kapcsolódnak, szétosztásukhoz nem áll rendelkezésre elegendő adat. 2005-től az „Agrárpiaci támogatások” soron belül szerepeltek az intervenciókhoz kapcsolódó kiadások is, ezek nem minősülnek támogatásnak, így az összehasonlítás során értékét nem vettük figyelembe.

¹⁹ Elosztásukban, odaítélésükben a Kormánynak nincs szerepe, így ezen támogatások nem jelennek meg a költségvetésben.

A költségvetésben megjelenő összegekhez ágazonkénti bontás nem áll rendelkezésre. Szerettük volna legalább az Operatív Programok kifizetéseit szektorokra vetítve értékelni, de az NFÜ tájékoztatása alapján ilyen jellegű adatokat nem tudnak biztosítani. Így funkciókód alapján soroltuk be a forrásokat, az eredményt a 15. táblázat szemlélteti.

15. táblázat

Európai Unióból érkező, költségvetésben megjelenő források funkcionális besorolásban

Funkciók	2004	2005	2006	2007
	millió Ft			
F01 – Általános közösségi szolgáltatások	1 230,9	5 211,7	14 012,5	14 297,1
F02 – Védelem	0,0	0,0	0,0	0,0
F03 – Rendvédelem és közbiztonság	1 532,7	4 687,6	7 415,6	27 997,1
F04 – Oktatási tevékenység és szolgáltatás	3 753,8	8 885,1	24 677,0	14 088,1
F05 – Egészségügy	317,4	1 331,6	16,4	30,0
F06 – TB és jóléti szolgáltatás	0,0	438,5	191,4	246,9
F07 – Lakásügyek, települési és közösségi tevékenység	0,0	0,0	0,0	120,3
F08 – Szórakoztató, kulturális és vallási tevékenység	586,2	711,8	708,1	0,0
F09 – Tüzelő-, üzemanyag, és energiaellátási feladatok	506,4	110,1	0,0	0,0
F10 – Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás	12 488,6	80 208,1	98 248,7	74 708,2
F11 – Bányászat és ipar	0,0	0,0	0,0	0,0
F12 – Közlekedési és távközlési tevékenységek	5 659,4	33 546,3	37 289,8	37 545,0
F13 – Egyéb gazdasági tevékenység	17 080,2	48 543,3	93 224,4	73 685,7
F14 – Környezetvédelem	5 973,2	11 617,8	26 518,4	44 677,8
F15 – Államadósság kezelés, államháztartás	0,0	0,0	0,0	0,0
F16 – Funkcióba nem sorolható tételek	42 813,4	8 457,7	7 773,9	0,0
ÖSSZESEN	91 942,2	203 749,6	310 076,2	287 396,2

Forrás: Zárszámadási Tv-ek alapján

Ebből számunkra az állami működési [F01-F03] és a jóléti [F04-F08] funkció nem meghatározó²⁰, hanem a gazdasági funkció [F09-F14] összetevőit elemezzük.²¹ Az Uniós források tekintetében is ennek van hangsúlyos szerepe, hiszen a gazdasági funkcióhoz kapcsolódik (a funkcióba nem sorolható tételeket [F16] figyelmen kívül hagyva) a támogatások több mint 80%-a.

²⁰ Az állami működési funkcióra a teljes államháztartási kiadásokból jelentős összegeket költ az ország, más, vizsgált tag-államokhoz képest is, ezt a 2. melléklet részletesen bemutatja.

²¹ Az egyéb „Funkcióba nem sorolható tételek” a Visszatérítés miatt kerültek kiemelésre, az ide tartozó összegek 2004-2006 közötti időszakot érintik, egy egyösszegű pénzforgalmi transzfert takarnak a lassan beinduló és többnyire utófinanszírozással megvalósuló Uniós projektek működése érdekében.

16. táblázat

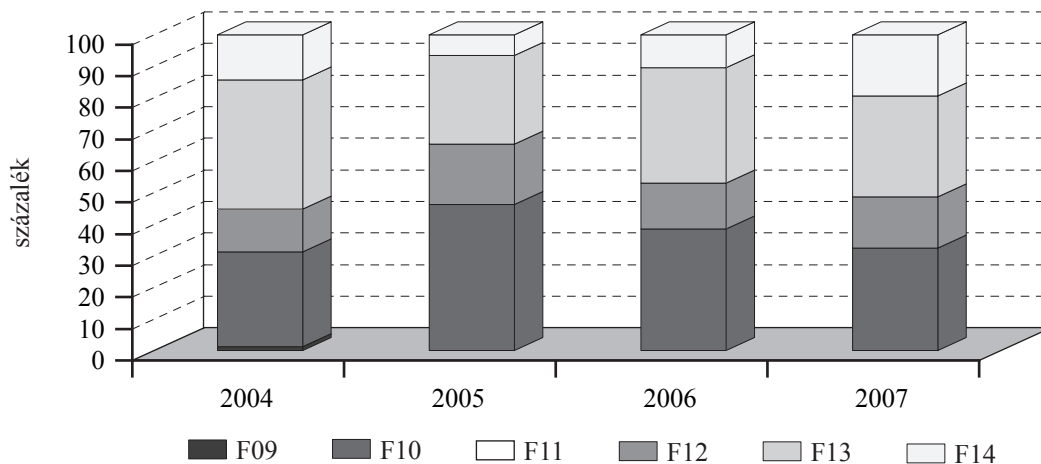
Az EU-ból érkező, költségvetésben szereplő források funkciócsoportonkénti megoszlása

<i>Európai Unió</i>	2004		2005		2006		2007	
<i>költségvetésen belüli forrásai</i>	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%
Állami működési funkció (F01-F03)	2 763,6	3,01	9 899,3	4,86	21 428,1	6,91	42 294,2	14,72
Jóléti funkció (F04-F08)	4 657,4	5,07	11 367,0	5,58	25 592,9	8,25	14 485,3	5,04
Gazdasági funkció (F09-F14)	41 707,8	45,36	174 025,6	85,41	255 281,3	82,33	230 616,7	80,24
Államadósság kezelés (F15)	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
Funkcióba nem sorolható tétel (F16)	42 813,4	46,57	8 457,7	4,15	7 773,9	2,51	0,0	0,00
ÖSSZESEN	91 942,2	100,00	203 749,6	100,00	310 076,2	100,00	287 396,2	100,00

Forrás: Zárszámadási Tv-ek alapján

A gazdasági funkció összetevőin belül a két leginkább támogatott funkció a mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás, valamint az egyéb gazdasági tevékenységek (ide tartozik például a gazdaság- és területfejlesztés, idegenforgalom, pénzügyi szolgáltatás stb.). Ez a két terület váltva áll az élen, értékük közel azonos, kivéve a 2005. évet – feltehetően az áthúzó agrárkifizetéseknek köszönhetően.

11. ábra

A gazdasági funkcióhoz tartozó csoportok EU-s forrásainak megoszlása a vizsgált időszakban

Forrás: Zárszámadási Tv-ek alapján

3.3. Szektorok támogatottsága hazai és Európai Unió forrásból

A mezőgazdaság és a többi nemzetgazdasági szektor támogatottságát (nemzeti és EU-s források aggregálva) állítottuk szembe egymással²² (17. táblázat).

17. táblázat

A mezőgazdaság és a többi gazdasági szektor támogatottsága

millió Ft

Támogatások	2004	2005	2006	2007
Nemzeti forrás				
Mezőgazdaság	96 300,3	152 074,3	71 053,1	73 522,2
Többi szektor	182 747,1	289 473,4	272 965,0	289 807,1
EU-s forrás				
Mezőgazdaság	90 990,6	245 148,9	211 480,9	213 963,6
<i>Ebből: költségvetésben</i>	<i>12 488,6</i>	<i>80 208,1</i>	<i>98 248,7</i>	<i>74 708,2</i>
<i>Ebből: költségvetésen kívül</i>	<i>78 502,0</i>	<i>164 940,8</i>	<i>113 232,2</i>	<i>139 255,4</i>
Többi szektor	41 022,7	93 817,5	157 032,6	155 908,5
<i>Ebből: költségvetésben</i>	<i>29 219,2</i>	<i>n.a.</i>	<i>n.a.</i>	<i>n.a.</i>
<i>Ebből: költségvetésen kívül</i>	<i>11 803,5</i>	<i>n.a.</i>	<i>n.a.</i>	<i>n.a.</i>
Együtt				
Mezőgazdaság	187 290,9	397 223,2	282 534,0	287 485,8
Többi szektor	223 769,8	383 290,9	429 997,6	445 715,6

Forrás: Zárszámadási Tv-ek és Európai Bizottság jelentései

Nemzeti forrás tekintetében a mezőgazdaságra fordított összeg jelentősen ingadozott, de 2006-tól erősen visszaesett. Ezzel együtt a többi gazdasági szektor támogatottsága nőtt, a jelentős ugrás 2004 és 2005 között következett be.

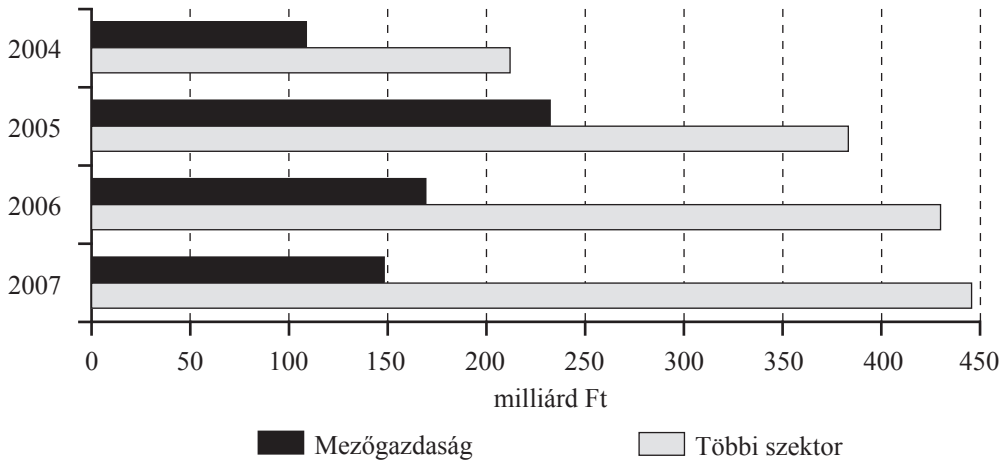
Az Unióból származó összegek a költségvetésen kívüli tételek miatt egyértelműen a mezőgazdaságnak kedveznek, de 2006-ra csökkent a különbség a mezőgazdaság és a többi szektor között (12. ábra).

Az összesített értékeket nézve a 2005-ös év – 2004-ről történt áthúzóadás miatt – egyértelműen a mezőgazdaságnak kedvezett. Azt követően a mezőgazdaság támogatása 280 milliárd körüli összegre csökkent (ami így is jelentősen, mintegy 100 milliárd Ft-tal haladja meg a 2004. évit) és stagnál, míg a többi szektoré meghaladta a 400 milliárdot, és növekedést is mutat (13. ábra).

²² A gazdasági funkciót vettük alapul, az EU-s összegek is csak a gazdasági funkcióhoz tartozó értékeket tartalmazzák. A nemzeti forrású támogatások Bizottságtól származó értékeit a vizsgált évek végén aktuális MNB árfolyamot használva átszámoltuk euróból forintra, majd ehhez adtuk az EU forrásból származó összegeket. A „Meglévő politikák” jogcímen szereplő összegek, illetve 2005-től az „Agrárpiaci támogatások” soron belül szereplő intervenciókhoz kapcsolódó kiadások nem minősülnek támogatásnak, így az összehasonlítás során értékeiket nem vettük figyelembe.

12. ábra

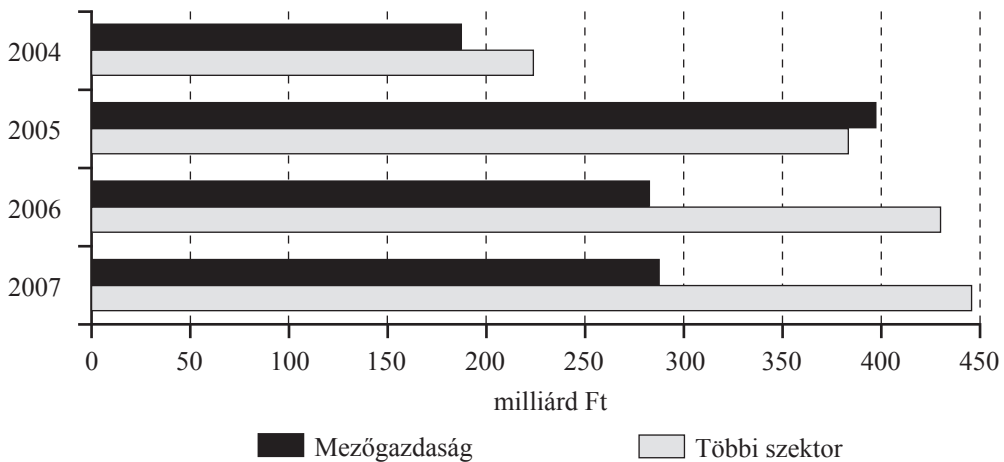
**A mezőgazdaság és a többi gazdasági szektor támogatottsága
(kölségvetésen kívüli tételek nélkül)**

Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztés

13. ábra

**A mezőgazdaság és a többi gazdasági szektor támogatottsága
(kölségvetésen kívüli tételekkel együtt)**

Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztés

A „többi gazdasági szektor” elnevezés magába foglal sok szektort, így **az utolsó két vizsgált évre (2006 és 2007)** vonatkozóan szektorálisan is megvizsgáltuk a támogatások mértékét. A nemzeti támogatásokban szereplő szektorokat besoroltuk a gazdasági funkció csoportjaihoz²³ (18. táblázat).

²³ A kompromisszumoktól most sem tekinthetünk el, mert például míg a költségvetési törvény a környezetvédelmet a gazdasági funkció részeként tekinti, addig az EU szektorális bontásnál nem szerepelteti.

Funkciócsoportok támogatottsága 2006-ban

millió Ft

Funkciócsoport	Nemzeti	EU-s	Összesen
F09 – Tüzelő-, üzemanyag, és energiaellátási feladatok	0,0	0,0	0,0
F10 – Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás	116 181,6	98 248,7	214 430,3
F11 – Bányászat és ipar	199 692,9	0,0	199 692,9
F12 – Közlekedési és távközlési tevékenységek	24 243,5	37 289,9	61 533,4
F13 – Egyéb gazdasági tevékenység	3 895,5	93 224,4	97 119,9
F14 – Környezetvédelem	0,0	26 518,4	26 518,4
Gazdasági funkció összesen*:	344 013,6	255 281,4	599 295,0

* A kompromisszumoktól most sem tekinthetünk el, mert például míg a költségvetési törvény a környezetvédelmet a gazdasági funkció részeként tekinti, addig az EU szektorális bontásnál nem szerepelteti.

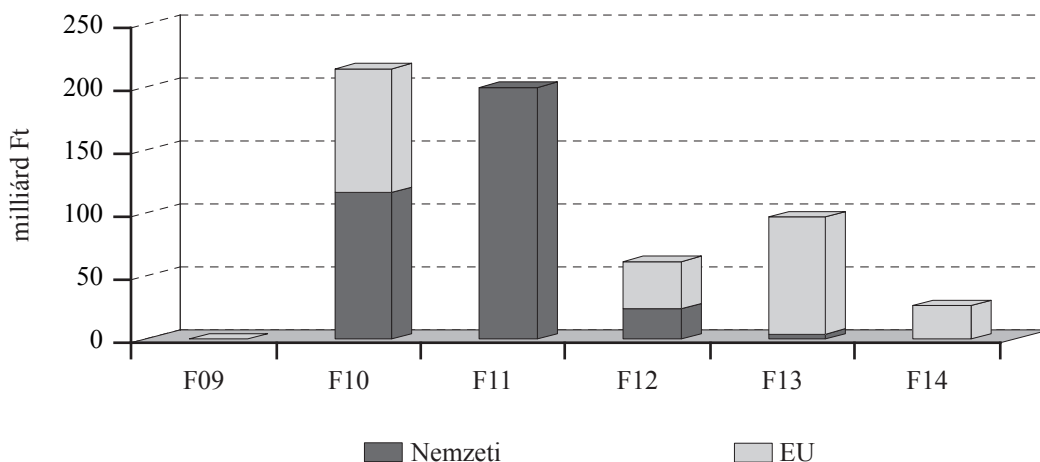
Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját számítások

A támogatási rendszer működése az átmeneti időszak után 2006 környékére állt be. Nemzeti támogatáshoz és költségvetéshez kapcsolódó értékek alapján a leg támogatottabb a mezőgazdaság – a gazdasági funkcióhoz kapcsolható összegből mintegy 36%-kal részesedve. Ezt az ipar követi 33%-os részesedéssel, majd az egyéb gazdasági tevékenység következik 16%-kal.

Ha számításba vesszük a közvetlen kifizetéseket is, a hangsúly még inkább a mezőgazdaság irányába tolik. A szektor támogatottsága viszont egyértelműen az Európai Unióból származó forrásokból vezethető le – visszavezethetően a közös politika sajátosságaira (14. ábra).

14. ábra

Nemzeti és a költségvetésben szereplő EU-s támogatások együttes megoszlása a gazdasági funkciókban (2006)

Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztés

2007-re már változik a helyzet (19. táblázat), az ipar és bányászat együttesének támogatottsága a legjelentősebb, ezt követi a mezőgazdaság, valamint a közlekedés, távközlés tevékenysége.

19. táblázat

Funkciócsoportok támogatottsága 2007-ban

millió Ft

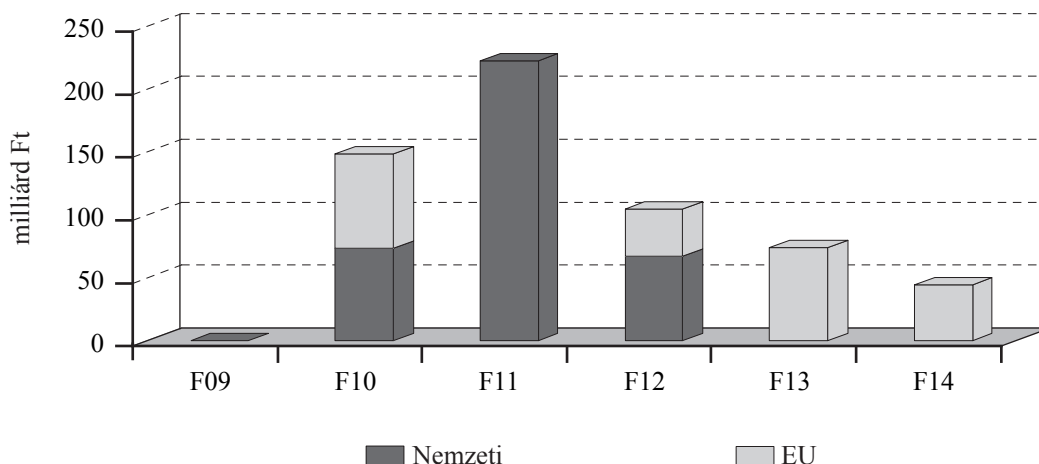
Funkciócsoport	Nemzeti	EU-s	Összesen
F09 – Tüzelő-, üzemanyag, és energiaellátási feladatok	0,0	0,0	0,0
F10 – Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás	73 605,8	74 708,2	148 314,0
F11 – Bányászat és ipar	222 578,1	0,0	222 578,1
F12 – Közlekedési és távközlési tevékenységek	66 924,9	37 545,0	104 469,9
F13 – Egyéb gazdasági tevékenység	225,5	73 685,7	73 911,2
F14 – Környezetvédelem	0,0	44 677,8	44 677,8
Gazdasági funkció összesen ³ :	363 334,3	230 616,7	593 951,0

Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját számítások

A 15. ábra alapján is látható, az ipar támogatottságát a nemzeti forrású támogatások biztosítják, míg a mezőgazdaságét inkább az EU-s kifizetések.

15. ábra

Nemzeti és a költségvetésben szereplő EU-s támogatások együttes megoszlása a gazdasági funkción belül (2007)

Forrás: PM és Európai Bizottság adatai alapján saját szerkesztés

4. Néhány kiemelt indirekt támogatási forma szerepe és jelentősége

A nemzetközi összehasonlításhoz az EU által használt támogatási fogalmat vettük alapul. Hazai viszonylatban abból indultunk ki, hogy támogatás minden olyan juttatás, ami az adott szektort, az érintett vállalatokat és foglalkoztatottakat kedvezőbb helyzetbe juttatja. Közvetlen és közvetett elemekből tevődik össze. Egyértelműen támogatásnak minősül a célzottan juttatott összeg, de támogatás az adómentesség vagy az adókedvezmény is. Ezen kívül még számtalan elem sorolható ebbe a kategóriába – például a kedvezményes kamatozású hitelek kamatkedvezményei, állami kezességvállalások –, ezek teljes körű és minden ágazatra megbízható bemutatásához nem állt rendelkezésünkre megfelelő adat.

Az állami támogatás leggyakoribb formái:

- vissza nem térítendő támogatás;
- kedvezményes kamatú vagy kamatmentes kölcsön;
- adókedvezmény, adómentesség, adóhitel, adóalap-csökkentés;
- állami kezességvállalás;
- állami követelésről való teljes vagy részleges lemondás;
- veszteség átvállalása stb.

A magyar támogatási rendszer fő vázát a társasági adókedvezmények és a központi költségvetés támogatásai adják. A nem adókedvezmények formájában megvalósuló támogatások a minisztériumok által kezelt célleírányzatok keretében kiírt pályázatok alapján kerültek felosztásra (TVI, 2002). Az EU csatlakozás hatására ezek helyett önálló fejezetként az Operatív Programok jelentek meg a költségvetésben.

A bevezetőben már említettük, hogy gyakran az indirekt, nehezebben követhető és számszerűsíthető támogatások jelentős összegei is befolyásolják, növelik egy-egy gazdasági szektor sikeres működését, eredményességét. A következőkben néhány fontos indirekt támogatási forma rendelkezésre álló adatait rendszereztük és értékeltük. Általános, a szektorokra igaz következtetéseket ezekből az adatokból nem vontunk le, révéen teljes körűen nem álltak rendelkezésünkre.

4.1. Adómentességek, adókedvezmények

Az APEH által összesített adóbevallások alapján²⁴ megvizsgáltuk a nemzetgazdasági szektorokban a **kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adóbevallásaiból** számított adómentességek és adókedvezmények nagyságát és megoszlását az ágazatok között (20. táblázat).²⁵ A felsorolás ágazati szinten nem teljes. Mivel csak a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adataival rendelkezünk minden szektorra, így nem szerepel például a mezőgazdasági őstermelők kedvezménye, a jövedéki adó visszatérítés stb.

²⁴ Az adóbevallások alapján lehetőségünk volt az egyéb bevételek között elszámolt visszafizetési kötelezettség nélkül kapott támogatások, juttatások értékének alakulását is megvizsgálni, de a rendelkezésre álló adatok köre nem volt teljes.

²⁵ Az adómentesség lényege az adóalany felmentése az adófizetési kötelezettség alól, olyan kedvezmény, mely valamely adófizetési kötelezettség általánossága alól bizonyos csoportokat teljes egészében kivon. Az adómentességgel szemben az adókedvezmény esetén fennáll a tényleges adófizetési kötelezettség, de az a valóságostól kisebb összegre vonatkozik.

Nemzetgazdaság adómentességei és adókedvezményei a vizsgált években

millió Ft

Megnevezés	2004	2005	2006	2007
Adómentesség	1 011,6	853,4	1 139,8	850,9
Igénybe vett adókedvezmény	50 091,3	119 746,8	110 630,1	98 915,5
ÖSSZESEN	51 102,9	120 600,2	111 769,9	99 766,4

Forrás: APEH adatok

Az igénybevett adókedvezményekhez kapcsolódó összegek a meghatározó jelentőségűek, az adómentesség csak 1-2%-kal van jelen. Ebben a csoportban a vizsgált időszakban 2004-ről 2005-re figyelhető meg egy jelentős emelkedés²⁶, több mint a kétszeresére nőtt az adókedvezmények összege a nemzetgazdaságban. A csatlakozás is éreztette hatását, illetve az adókedvezménnyel rendelkező meghatározó vállalatok közül sokan zárták kedvező eredménnyel az évet, így az eredményeikből következő magasabb fizetendő adóhoz kapcsolódó adókedvezmény is jelentős mértékű. 2006-tól az érték némiképp csökkent.

Az adófizetéshez kapcsolódó előnyök tekintetében minden esetben a feldolgozóipar van a legkedvezőbb helyzetben, minden vizsgált évben az összes adóból származó támogatások több mint 90%-át kapta (16. ábra). Legkisebb a támogatottság a bányászati szektorban (0,007-0,013% között), ezt az oktatás, a szálláshely–szolgáltatás–vendéglátás, illetve a villamosenergia–gáz–gőz–vízellátás követi, vizsgált évektől függően eltérő sorrendben.

A mezőgazdaság ilyen jellegű támogatottsága nem jelentős, a teljes nemzetgazdaságot érintő összegből:

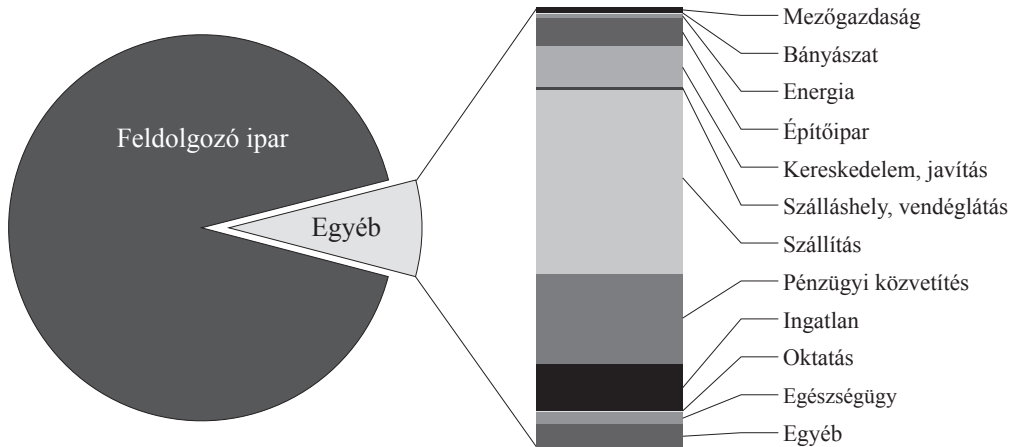
- 2004-ben 140 millió Ft-tal részesedik, ez 0,27%-ot jelent,
- 2005-ben enyhe emelkedés tapasztalható az összeg nagyságában, az érték 145,6 millió Ft, de arányaiban ez a nemzetgazdaság egészén belül csak 0,12%;
- 2006-ban lecsökkent az összeg 114,5 millió Ft-ra, 0,102%-os részesedésre,
- 2007-re pedig tovább csökkent 99,6 millió Ft-ra, ez 0,09%-os részesedést jelentett.

A feldolgozóipart – meghatározó szerepe miatt – alágazati szinten is vizsgáltuk. Minden évben a legmagasabb támogatás a **villamos-gép és műszergyártáshoz** kapcsolódik, 2004-ben ezt a vegyianyag és -termék gyártás, majd a járműgyártás követi, a legminimálisabb támogatás pedig a kocsz-kőolaj-nukleáris fűtőanyag gyártás ágazathoz tartozik. 2005-re változott a helyzet, az élen továbbra is a villamos-gép és műszergyártás áll, de az előző év legkedvezőtlenebb helyzetben lévő iparága (kocsz-kőolaj-nukleáris fűtőanyag gyártás) a második legtámogatottabb iparágként szerepel.²⁷

²⁶ Kiugró értéknek a 2004-es év számít, mert 2003-ban is 120 milliárd Ft felett mutattak ki a nemzetgazdaságban adókedvezményeket és adómentességeket.

²⁷ A 2004-ről 2005-re történő (vissza)emelkedés a nemzetgazdaságon belül adóból származó kedvezmények terén leginkább két (feldolgozóiparon belüli) szektor értékeinek köszönhető, ezek pedig a kocsz-kőolaj-nukleáris fűtőanyag gyártás illetve a villamos-gép és műszergyártás.

Adózással kapcsolatos támogatások alakulása a nemzetgazdaságban a vizsgált időszakban (%-ban)

Forrás: APEH alapján saját szerkesztés

2005-ben még a vegyipar is az erősen támogatott iparágak közé tartozott, a legkevesebb támogatás pedig feldolgozóiparon belül a bőrtermék és lábbelik gyártásához kapcsolódott. 2006-ra az első két helyezett helyet cserélt, a sereghajtó pedig maradt a bőrtermék és lábbelik gyártás. 2007-re a kokszt, kőolajt, nukleáris fűtőanyag gyártás támogatottsága háttérbe szorult, a leginkább támogatottak közé a villamos, gép és műszergyártás, a járműgyártás és a vegyi anyag gyártás tartozott.

Az abszolút értékek alapján egyértelmű következtetéseket nem lehet levonni, így viszonyszámokat képeztünk és ezeket értékeltük. Számoltunk *egy foglalkoztatottra* és vállalkozásra jutó értékeket is, mivel azonban a vállalkozások számát nagymértékben befolyásolják az ágazati sajátosságok – tevékenység jellegétől függően sok kisvállalkozás vagy néhány nagyvállalkozás –, így az összehasonlító értékelésnél az egy foglalkoztatottra jutó értékeket vettük alapul. Ezt a képet is árnyalhatja egy adott ágazat gépesítettsége vagy – épp ellenkezőleg – nagy kézimunkaigénye, de így kisebb a torzítás mértéke.

Ezek alapján az egy foglalkoztatottra jutó **kibocsátás** jellemzően a vizsgált években a feldolgozóiparban volt a legmagasabb, ezt a villamosenergia-gáz-gőz-vízellátás követte, majd a bányászat. A sor végén – 13 szektorról beszélünk összesen – minden esetben az egészségügy állt. A mezőgazdaság – évtől függően – a 7. vagy 8. helyen szerepelt, nem érve el a nemzetgazdasági átlagot.

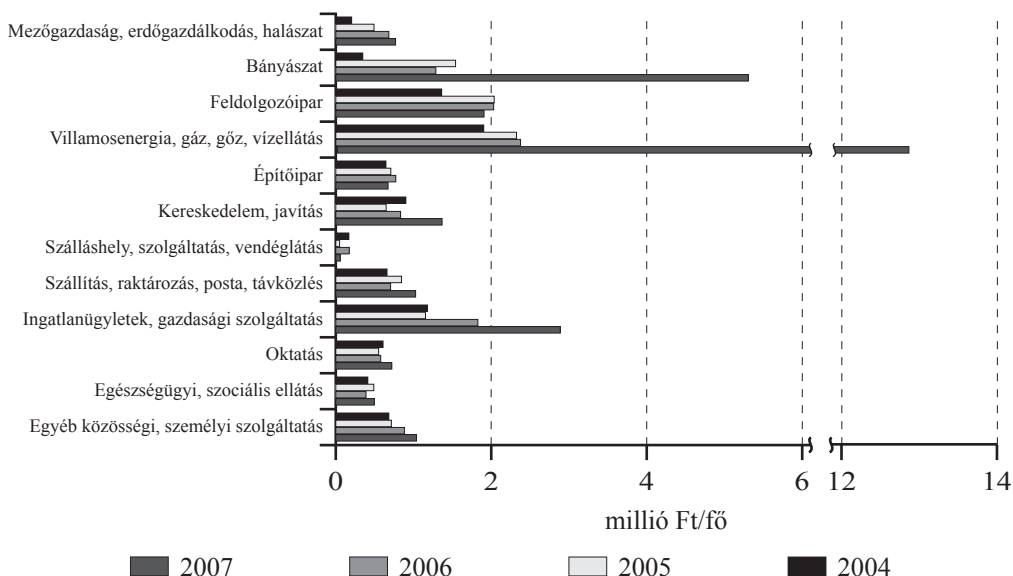
A kibocsátást folyó felhasználással csökkentve kapjuk a szektorok teljesítményét jobban szemléltető **bruttó hozzáadott értéket**. Ez alapján más a sorrend, általánosságban a villamosenergia-gáz-gőz-vízellátás szektor áll az élen, ezt a bányászat követi és csak utánuk szerepel a feldolgozóipar. A legalacsonyabb érték a szálláshely-szolgáltatás-vendéglátás szektorra jellemző. A mezőgazdaság 2 millió Ft-ot meghaladó egy főre jutó értékével a 9. hely környékén áll a szektorok között.

Adókkal kapcsolatos támogatottság tekintetében a feldolgozóipar egy főre vetített értékei magasan kiemelkednek (kibocsátás szempontjából is kiemelkedett az ágazat, de nem ilyen mértékben). Ezt követően már nem olyan éles a határ a többi szektor értékei között. A feldolgozóipart 2004-ben az oktatás, majd az egészségügy követi, 2005-ben a szállítás–raktározás–posta–távközlés és utána az oktatás, 2006-ban pedig a szállítás után az egyéb közösségi, személyi szolgáltatások szektora következik. 2007-ben a szállítás–raktározás–posta–távközlés és a villamosenergia–gáz–gőz–vízellátás a meghatározó. A legkisebb támogatottság az első két vizsgált évben a villamosenergia–gáz–gőz–vízellátás szektoré, 2006-ban és 2007-ben pedig a szálláshely–szolgáltatás–vendéglátásé. A mezőgazdaság ilyen szempontú támogatottsága alacsony, 2005 után csak az utolsó előtti volt a szektorok listáján.

Fontos szempontnak tartottuk a támogatottság és az eredményesség viszonyának alakulását is. Ehhez az adózás előtti eredmény értékeit vettük figyelembe szektoronként²⁸ (17. ábra).

17. ábra

Szektorok egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye a vizsgált időszakban

Forrás: APEH alapján saját szerkesztés

Az adózás előtti eredmény alapján a legeredményesebb szektornak minden vizsgált évben a villamosenergia–gáz–gőz–vízellátás és bányászat számít, 2007-re értékük kimagaslóvá vált – ez köszönhető a foglalkoztatotti létszám csökkenésének és ezzel párhuzamosan az adózás előtti eredmény jelentős növekedésének. A feldolgozóipar értékei is jelentősek, és egyben kiegyensúlyozottak is. 2006-tól az ingatlanügyletek–gazdasági szolgáltatások szektor egy alkalmazottra jutó adózás előtti nyeresége jelentősen megnőtt, a növekvő foglalkoztatotti létszám ellenére is.

²⁸ Ebben a szokásos üzemi tevékenység eredménye mellett a pénzügyi műveletek eredményei és a rendkívüli műveletek eredményei is megjelennek, amelyek meghatározóak lehetnek az eredményesség szempontjából is.

A legkevésbé eredményesek közé a szálláshely–szolgáltatás–vendéglátás (egyre több foglalkoztatott), az egészségügy és az oktatás tartozik. Az első két vizsgált év tekintetében a **mezőgazdaság** is ehhez a kategóriához sorolható, viszont az **eredményessége folyamatosan nő**. Az alacsony eredményesség a szálláshely–szolgáltatás–vendéglátás szektor szempontjából a legkedvezőtlenebb, hiszen az ezzel hasonló szinten álló másik két szektor (egészségügy és oktatás) nem a termelő szférához tartozik.

Az eredményesség értékét összevetettük az adóval kapcsolatos támogatottság nagyságával. A feldolgozóipar kiemelkedően magas támogatottsága nem lenne feltétlenül szükséges, hiszen eredményessége így is nagyon kedvező, ráadásul a beruházás-ösztönzési kedvezmények címzettjei is leginkább az ehhez a szektorhoz tartozó vállalatok, ahol egyéb ösztönzések – például közvetlen kifizetések – is szerepet kapnak. **A mezőgazdasági ágazat támogatottsága az alacsony eredménytartalom ellenére is minimális a többi szektorhoz képest.**

4.2. Kedvezményes kamatozású hitelek

Előny a kedvezményes kamatozású hitelek igénybevételéből is származik. Kedvezményes – állam által támogatott – hitelek meghirdetéséhez jogszabályi háttér szükséges. Kedvezményes kamatozású hitelek nyújtására EU tagságunk óta csak kötöttségekkel van lehetőség, hiszen a Bizottság álláspontja szerint versenyt torzító hatása lehet. Leginkább valamilyen gazdaságélénkítési programban fedezhető fel ilyen lehetőség (Sikeres Magyarországért, Széchenyi Terv stb.). Ezek alapján hirdetik meg a hitelkonstrukciókat, amelyeket a pénzügyintézetek közvetlenül biztosítanak a piaci szereplőknek.²⁹

A jelenleg aktuális kedvezményes kamatozású hitelek:

- 2004 előttről megmaradt kötelezettségvállalások – az agrárszférához még jelentős összegek kapcsolódnak ily módon;
- Európai Bizottság által engedélyezett konstrukciókhoz tartoznak;
- „de minimis” rendelet hatálya alá esnek;
- piaci alapú hitelnek minősülnek
- egyéb csoportmentességhez kapcsolódnak.

Kedvezményes kamatozású hitelek több pénzügyintézet is nyújt, de a legnagyobb állománnyal a Magyar Fejlesztési Bank Zrt. rendelkezik, így ennek az adatait vizsgáltuk meg részletesen is Éves Beszámolóji felhasználásával.

Általánosságban az MFB hitelezési tevékenységére 2004-től jellemző, hogy elkülönülten folyik az agrár, az önkormányzati és a nagyvállalati projekt, valamint a kisvállalkozási kockázatvállalási döntések előkészítése. A Bank az EU csatlakozást követően 2 hitelprogramnál (Családi Agrárvállalkozások Hitele, Európa Terv Agrár Hitelprogram) megszüntette a kérelmek további befogadását.

²⁹ A kedvezményes kamatozású hitelek nem feltétlenül közvetlen állami támogatást jelentenek, de a konstrukciókat meghirdető hitelintézetek állami érdekeltségűek.

2005-ben meghirdetésre kerültek a „Sikerés Magyarországért” elnevezésű Vállalkozásfejlesztési, Agrárfejlesztési és Önkormányzati Infrastruktúrafejlesztési Hitelprogramok. A többi, meglévő hitelprogramot (pl.: Regionális Vállalkozásfejlesztési Hitelprogram, Európa Projekt-kiegészítő Hitelprogram stb.) az MFB beillesztette a „Sikerés Magyarországért” programrendszerbe, vagy lezártak tekintette (pl.: ECONOVA Hitelprogram). 2005 szeptembere óta a programszerű kihelyezés kizárólag a három hitelprogramon belül történik.

2006-ban a „Sikerés Magyarországért” Hitelprogramok köre kibővült, illetve lehetővé vált, hogy a „Vállalkozásfejlesztési Hitelprogram” keretében a kis és középvállalkozásnak nem minősülő vállalkozások is igényelhessenek kedvezményes kamatozású forinthitelt (Mikrohitel Plusz Program).

2007-ben a vállalkozások már méretkorlátozások nélkül igényelhettek forrásokat beruházásaik megvalósítására a – Sikerés Magyarországért Program folytatásaként jelentkező – Új Magyarország Vidékfejlesztési Hitelprogram keretében.

A kedvezményes hitelállomány eltérő mértékben érinti a gazdasági szektorokat (21. táblázat).

21. táblázat

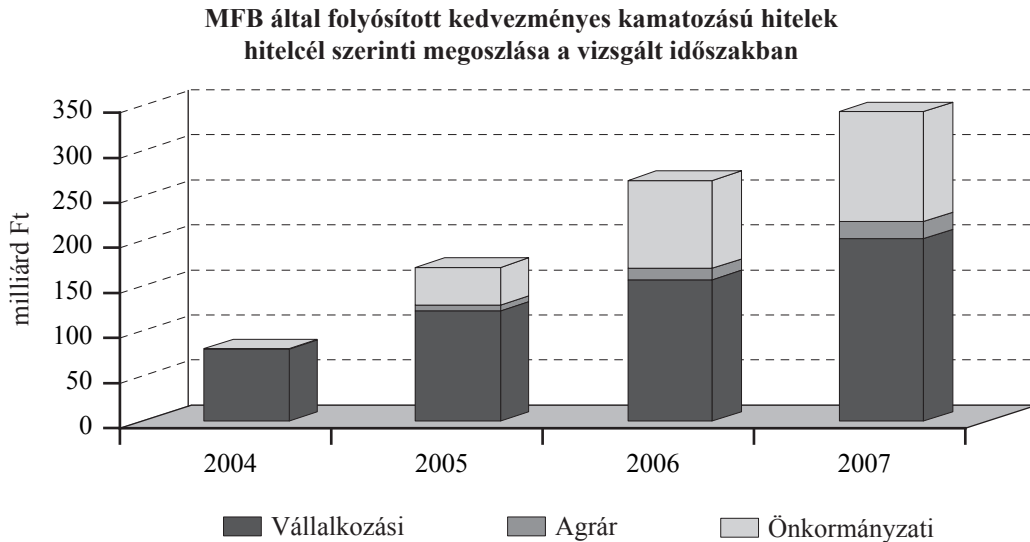
Kedvezményes hitelállomány megoszlása a gazdasági szektorokban (2004-2007)

Gazdasági szektorok	2004	2005	2006*	2007
	százalék			
Mezőgazdaság	16,0	16,0	5,4	5,3
Szolgáltatás	28,0	25,0	43,4	46,4
Infrastruktúra	33,0	32,0	6,6	9,9
Kereskedelem	6,0	8,0	21,9	19,5
Ipar	17,0	19,0	22,7	18,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

* 2006-tól más bontásban szerepelnek az adatok.

Forrás: MFB – Éves jelentés 2004, 2005, 2006, 2007

Az MFB Zrt. tájékoztatása alapján a „Sikerés Magyarországért” Hitelprogram három programjáról állnak rendelkezésünkre adatok. A kihelyezett hitelek összege folyamatos növekedést mutat (nemcsak a vizsgált években, de a Bank tevékenységét vizsgálva 2003 és 2008 között folyamatosan, a növekedési ütem átlagosan **90%/év**). 2004-ről 2005-re megháromszorozódott, 2005-ről 2006-ra pedig több mint a duplájára emelkedett a hitelösszeg, de a növekedés utána sem torpant meg. Ennek oka leginkább az önkormányzatok számára megnyitott lehetőség kihasználási ütemének emelkedése és a vállalkozásfejlesztéshez igénybe vehető hitelek növekvő népszerűsége volt (18. ábra).

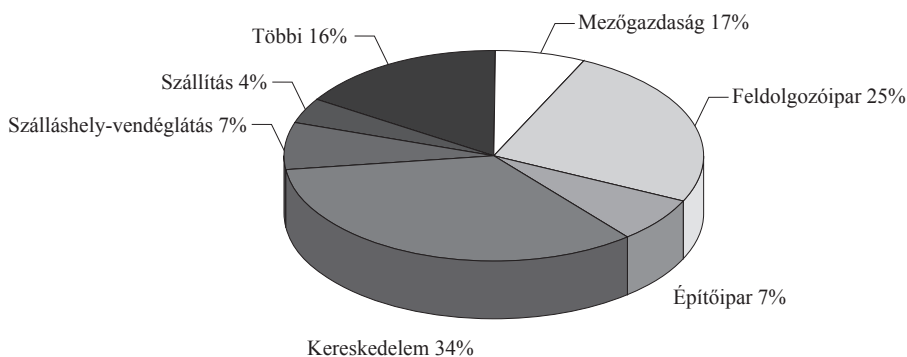
Forrás: MFB alapján saját szerkesztés

Az ágazati megoszlásban hitelprogramtól függetlenül mindhárom esetben több szakágazat is. Az agrárhiteleknél természetesen a mezőgazdaság a legérintettebb szakágazat, ezen kívül a kereskedelem és a szállítás az a szektor, amely ebből a hitelkonstrukcióból említésre méltó előnyökhöz juthat. Az önkormányzatoknál viszonylag egyszerű a helyzet, a közigazgatás az érintett szektor. A vállalkozásokat érintő kedvezményes kamatozású hiteleknél a kereskedelem és a feldolgozóipar érintettsége kiemelkedő, de 5% feletti az építőipar és a szálláshely-szolgáltatás szektorokhoz kapcsolódó részesedés is, ami nem elhanyagolható összeg, figyelembe véve, hogy a teljes kihelyezett hitelállomány 80-150 milliárd Ft közötti a vizsgált évektől függően. Ehhez viszonyítva az Agrár hitelprogramból 80% feletti részesedéssel rendelkező mezőgazdaság felvett hitelösszege alig haladja meg a szálláshely-szolgáltatás 5%-os részesedéshez kapcsolódó értékét.

Megvizsgáltuk *összevontan* is a hitelprogramokból való részesedés arányát szakágazatonként az Agrár- és a Vállalkozásfejlesztési program adatainak függvényében³⁰ (19. ábra). Így vizsgálva a hitelprogramokat megállapítható, hogy a legtöbb kedvezményes kamatozású hitelt – a teljes kapcsolódó állomány 35,2%-át – a kereskedelem igényelte, ezt pedig a feldolgozóipar követi 24,6%-os részesedésével. A mezőgazdaság kicsit több mint 7%-kal érintett, és hasonló szinten van az építőipar és a szálláshely-vendéglátás szektor is, valamint a szállítás részesedése is megközelíti az 5%-ot.

³⁰ Az önkormányzatokat érintő kedvezményeket sajátos jellegük miatt a továbbiakban nem érintjük.

MFB által folyósított kedvezményes kamatozású hitelek ágazati megoszlása az agrár és a vállalkozásfejlesztési program keretében (2006)

Forrás: MFB adatok alapján saját szerkesztés

A teljes kedvezményes kamatozású hitelállomány természetesen *nem minősül támogatásnak*. Az igénybe vett kedvezményes kamatozású hiteleknél a kedvezmény mértékét az MNB által közölt piaci hitelkamatláb és a vizsgált években aktuális jegybanki alapkamat különbözete segítségével határozható meg a legegyszerűbben, ez vizsgált évektől függően a *felvett hitelösszeg 2-3%-át* jelenti³¹.

A vizsgált hitelprogramokból a kamattámogatás a *mezőgazdaságnak 170-240 millió Ft, a feldolgozóiparnak 580-830 millió Ft*, vagy például a *kereskedelemnek 840-1200 millió Ft indirekt támogatást jelentett* a vizsgált évektől függően.

4.3. Kezességvállalás

A kedvezményes kamatozású hitelekhez hasonlóan az Európai Unió támogatásként kezeli a kedvezményes feltételű kezességvállalást is. Ennek ellenére lehetőség van ilyen jellegű kedvezmények igénybevételére, és az állam szerepe is meghatározó, hiszen a garanciavállaló intézmények tulajdonosi szerkezetét nézve kiderül állami kötődésük.

Kutatásunkban az Agrár Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHA) és a Garantiqua Hitelgarancia Zrt. tevékenységét vizsgáltuk meg.³² Mindkettő tevékenysége több szektort is érint.

³¹ Pontos és részletes számítások esetén a TVI honlapján közölt referencia ráta segít a támogatástartalom kiszámításában.

³² Az Eximbank adatait is szeretnénk volna elemezni, de éves beszámolóit szerint a garancianyújtás tevékenységének csak kis hányadát jelenti, beváltott garanciára szektorális bontásban nem közölt adatokat, és az árfolyam-ingadozás miatt az értékek statikus elemzésnél nem mutatnak valós képet.

4.3.1. Agrár Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány

Az Agrár Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány nem csak agrár célú hitelekhez nyújt garanciát. A vizsgált időszak elején a legjelentősebb mértékben az Agrár Európa Hitellel kapcsolatos garanciák szerepeltek garanciavállalásaik között. Az AVHA tevékenységének legfőbb paramétereit a 22. táblázat mutatja be.

22. táblázat

AVHA garanciavállalásainak meghatározó jellemzői

Paraméterek	2004	2005	2006	2007
Garanciavállalás száma (db)	3 947	741	771	1 489
Garantált hitelösszeg (m Ft)	93 700	15 900	20 600	39 100
Garantált átlagos hitelösszeg (m Ft)	23,7	21,5	26,8	26,2
Beváltott garantált hitelállomány (m Ft)	1 800	1 672	2 200	613,3
Beváltott garancia összege (m Ft)	699	790	989	10,4

Forrás: AVHA éves jelentései alapján

2004 a változó körülmények miatt rekord számú szerződéskötést eredményezett, az előző évhez képest a növekedés mértéke 29% volt. A legtöbb garancia jellemzően a szántóföldi növénytermeléshez és az állattenyésztéshez kapcsolódott, de a garanciakötések mintegy 20%-ánál a vidékfejlesztésen keresztül a kereskedelem is érintetté vált.

2005-re az Alapítvány alkalmazkodott az Európai Unió követelményekhez, bővítette a lehetőségek körét, egyszerűsített az eljárások egy részén stb. A garanciavállalások száma és az átlagos összeg csökkent, ennek oka többek között a támogatott hitelek megszűnése és az előző évek magas számú szerződéskötései miatti jelentős meglévő hitelállomány, valamint a közvetlen támogatásokból származó pótlólagos források hiteligényt mérséklő hatása. A garantált hitelösszegekből már **40% kapcsolódott a vidékfejlesztéshez** (az előző évi 20%-hoz képest) és a mezőgazdasági szektoron belül is a mezőgazdasági szolgáltatás lett hangsúlyosabb. A legtöbb hitel építmény- és épületberuházás, valamint gépvásárlás célokhoz kapcsolódott. A beváltott garanciák összege a csökkenések ellenére nőtt közel 100 millió Ft-tal.

2006-ra új garanciatermékek megjelenésének lehetünk tanúi és az alapítvány tevékenységi palettáján helyet kapott a közvetlen pénzügyi tanácsadás is. A kezességvállalások száma, így a garantált hitelösszeg is jelentősen nőtt, az átlagos hitelösszeg alakulásánál viszont nem szabad szem elől téveszteni, hogy nőtt a nagy összegű garantálási igény. A mezőgazdaság fokozatosan visszaszorult, a vidékfejlesztés a garantált hitelállományból a vizsgált három év alatt 20%-ról 50%-ra emelte a részesedését. Ebben az évben szektoronként részletes adatok is rendelkezésünkre állnak (23. táblázat).

Hitelgaranciák megoszlása a nemzetgazdasági ágak között (2006)

Nemzetgazdasági ág	Garancia	Garantált hitelösszeg	Megoszlás	Garancia összeg	Megoszlás
	db	millió Ft	%	millió Ft	%
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás	352	6 756	32,71	3 971	33,96
Halgazdálkodás	8	205	0,99	121	1,03
Bányászat	1	38	0,18	30	0,26
Feldolgozóipar	114	5 693	27,56	2 994	25,61
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás	1	238	1,15	119	1,02
Építőipar	56	920	4,45	556	4,75
Kereskedelem, javítás	138	4 071	19,71	2 358	20,17
Szálláshely-szolgáltatás	20	804	3,89	413	3,53
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	34	541	2,62	365	3,12
Pénzügyi közvetítés	3	187	0,91	84	0,72
Ingatlanügylek, gazdaági szolgáltatás	33	875	4,24	499	4,27
Oktatás	2	81	0,39	41	0,35
Egészségügy, szociális ellátás	6	191	0,92	113	0,97
Egyéb közösség kezdeményezés	3	55	0,27	29	0,25
ÖSSZESEN:	771	20 655	100,00	11 693	100,00

Forrás: AVHA 2006. évi éves jelentése alapján

Megállapítható, hogy mind a garantált hitelösszegekből, mind a garancia összegekből a mezőgazdaság 30% körüli értékkel rendelkezik, ezt az értéket pedig a feldolgozóipar és a kereskedelem is megközelíti. A mezőgazdaság vitathatatlan vezető szerepe csak a garanciavállalás darabszámában mutatható ki, ez viszont az alacsonyabb hitelösszegű garanciavállalásokra enged következtetni.

A 2007-es év Éves Beszámolója szerint abban az évben az AVHA tevékenysége és profilja változáson ment keresztül. A garantált hitelösszeg nagysága ismét megnőtt. Az alapítványi kezességet igénylő **vállalkozások** főtevékenységének **nemzetgazdasági ágak** szerinti megoszlásának fontosabb jellemzői a következők:

- a mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás nemzetgazdasági ágban tevékenykedő vállalkozások részére 764 db kezességet bíráltak el 12,9 milliárd hitelösszeggel,
- a feldolgozóipar egyes jellemző nemzetgazdasági ágaiban az élelmiszeripari tevékenységhez 57db kezességet bíráltak el 2,9 milliárd forint hitelösszeggel,
- míg a különböző iparágakhoz tartozó vállalkozások számára 160 db-ot, 7,0 milliárd forint hitelösszeggel,
- a kereskedelmi, elsősorban a nagykereskedelmi vállalkozások hiteleihez igényelt 242 db kezességi kérelem, 9,2 milliárd forint hitelhez is jelentős.

A kezességi kérelmek **tevékenység** szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy folytatódik a **mezőgazdasági** és a közvetlen mezőgazdasági termékfeldolgozáshoz kapcsolódó élelmiszeripari célú hitelek kezességi igényeinek **mérséklődése**, ezzel együtt a **vidékfejlesztési** tevékenységek **növekedése**. 2007-ben az agrárkezességek a kérelmek száma szerint ugyan 58%-ot képviseltek, de a kezességgel biztosított összegnek már csak a 40%-át tették ki. Az előző évben ez az arány még 50-50% volt.

Az Alapítvány 2007-ben a korábbi éveknél megfelelően három kezességi kategóriát alkalmazott. Az uniós szabályozás értelmében állami támogatásként az agrár és az általános vállalkozói, nem állami támogatásként a piaci típusú kategóriában nyújtott kezességet. Állami támogatásként a teljes 2007-ben garantált portfólió 84%-a került kiadásra darabszám alapján, a fennmaradó kezességek esetén piaci kategóriát alkalmaztak.

A teljes portfólióból a darabszámok arányában a bázis évi 57%-kal szemben 47% az **agrár támogatási kategóriában** kiadott kezességek aránya. A garantált hitelösszeghez viszonyítva azonban a bázis 50%-os arányáról 27,2%-ra mérséklődött a kiadott kezességek összege. Az átlagos támogatástartalom az agrárcélú kezességek esetén az előző évi 347 600 forintról 153 422 forintra, az átlagos támogatási arány (támogatástartalom/garantált hitelösszeg) 1,5%-ról 1%-ra mérséklődött az e támogatási kategóriában kezességgel biztosított hitelek átlagának jelentős csökkenése miatt.

2007. május 1-jéig az agrárcélra nyújtott alapítványi kezesség a közösségi jogszabályok szerint létező támogatásnak minősült, utána azonban új jogalap létrehozására volt szükség. A megoldást az 50/2007. (VI. 27.) FVM rendelet jelentette, mely alapján az alapítványi kezesség agrár de minimis támogatásként nyújtható. A rendelet megjelenése és a derogációs időszak vége között eltelt csaknem két hónapban az agrárcélú kezességeket kizárólag piaci kategóriában nyújthatta az Alapítvány.

2007-ben a beváltások mind összegben, mind darabszámban lényegesen elmaradtak a korábbi években tapasztaltaktól. Ezzel párhuzamosan viszont az új garanciák összege jelentősen emelkedett, így a beváltási arány csökkent. A beváltások átlagos összege ugyanakkor nőtt. Míg 2006 előtt a kisebb összegű hitelek bukása volt a jellemző, 2006-2007-ben a beváltások között egyre több a nagyobb összegű beváltás. Bizonyos hitelintézetek csak a nagyobb összegű kihelyezéseikhez kérnek alapítványi garanciát.

4.3.2. Hitelgarancia Rt. (Garantiqua)

A Hitelgarancia Zrt. esetében a garanciavállalások számában jelentős nagyságrendű eltérések nem tapasztalhatók a vizsgált időszakban, ebben az is szerepet játszhatott, hogy 2004-re jelentős, 60%-os emelkedés volt a jellemző. Közel 50%-kal nőtt a vállalt garanciák összege, és ezzel együtt két és félszeresére emelkedett a beváltott garanciák értéke (24. táblázat).

24. táblázat

Garanciavállalás jellemzői

Paraméterek	2004	2005	2006	2007
Garanciavállalás száma (db) – meglévő állomány	21 700	24 400	24 205	28 774
Garancia összege (millió Ft)	157 000	172 000	228 300	328 600
Beváltott garancia összege (millió Ft)	3 400	4 400	8 400	9 800

Forrás: Hitelgarancia Zrt. éves jelentései

Ágazati szinten vizsgálva a garanciákat, az éves jelentések adatai alapján elmondható, hogy a vállalt garanciák összetételében a kereskedelem 40%-os részesedése volt a meghatározó. Ezt a szolgáltatás követte 19%-kal, majd az élelmiszeripar és a mezőgazdaság együttesen 14%-kal. Kiemelendő még az építőipar 13%-os részesedése 2004-ben. Erre az évre pedig a legtöbb beváltás a kereskedelem, a szolgáltatás és a gépipar szektoraiban volt a jellemző.

2005-re a kereskedelem meghatározó szerepe megmaradt, de súlya 4 százalékponttal csökkent, az ipar és az építőipar együttes részesedése 30%-ot tett ki, a szolgáltatás (ezalatt leginkább az idegenforgalom és az ingatlanügyek értendő) súlya 4 százalékponttal emelkedett, az élelmiszeripar és az mezőgazdaság pedig 4 százalékpontot veszített. A legtöbb beváltott garancia ezúttal a kereskedelemhez, a szolgáltatáshoz és az építőiparhoz kapcsolódott.

2006-ra a kereskedelem, az élelmiszeripar és mezőgazdaság, valamint az ipar súlya nem változott, a szolgáltatásé viszont minimális mértékben ugyan, de nőtt. A legtöbb beváltott garancia ezúttal is a kereskedelem, szolgáltatás és építőipar eredményeinek köszönhető.

2007-re a kezességvállalások ágazati összetételét tekintve jelentős változások nem következtek be. A legtöbb kezességvállalás a kereskedelemhez (37% - a 110 milliárd Ft), a szolgáltatáshoz (24% - 70 milliárd Ft) és az építőiparhoz (14% - 41 milliárd Ft) kapcsolódik. A Hitelgarancia Zrt. 2007. év során jelentősen bővítette garanciavállalásait és portfólióját. Nőtt a nagyobb összegű ügyletekhez és az éven belüli hitelekhez tartozó kezességvállalások súlya.

Indirekt támogatás ebben az esetben lehet:

- ***az a tény, hogy az érintett kérelmező olcsóbban jut a hitelhez,***
- ***lehet az a tény, hogy a garanciavállalás nélkül nem is kapott volna hitelt,***
- ***illetve lehet a beváltott garancia összege.***

A beváltott garanciákat évente a garanciát biztosító intézmények éves beszámolójában közölt szektorok közötti megoszlási arány alapján vizsgáltuk meg. Megállapítottuk, hogy a vizsgált időszakban például ***a mezőgazdaság 440-840 millió Ft, a feldolgozóipar 476-1 428 millió Ft vagy a kereskedelem 1 360-3 024 millió Ft indirekt támogatásban részesült a beváltott garanciák révén.***

Következtetések, javaslatok

Kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy a támogatás fogalmának körülhatárolása összetett feladat, többféle megközelítés is elfogadott a gyakorlatban.

Nemzetközi összehasonlításunkhoz az EU gyakorlatában használt támogatási fogalmat vetjük alapul. Ennek keretében a **nemzeti forrásból** származó állami támogatások elosztásának két összehasonlítási módját elemeztük:

1. Szektorális csoportosítás:

Megfigyelhető, hogy jellemzően az EU egészében az ipar támogatottsága a legmeghatározóbb – 55-60% körüli –, a mezőgazdaság a maga 20%-ával korántsem számít dominánsnak. Hazánk esetében is jellemző, hogy az ipar a nemzeti forrású állami támogatások több mint felére jogosult, a mezőgazdaság ezzel szemben 20-30% körüli aránnyal részesedik. A kiemelten vizsgált EU tagállamoknál is hasonló a helyzet, sőt Németország és Franciaország tekintetében az ipari támogatottság az erősen meghatározó.

2. Ágazati és horizontális bontás:

A nemzeti forrású támogatások „politikánkénti” tagolása esetében a mezőgazdaság (és a halászat) az EU megítélés alapján kiemelt szektornak számít stratégiai jelentősége miatt, így értékei egyértelműen kimutathatók. A teljes nemzeti támogatásokból az EU tagállamai mintegy 20%-ot fordítanak a mezőgazdaságra. Az összes többi ágazat együttes támogatottsága is hasonló mértékű, de ezeknek az ágazatoknak lehetősége van a horizontális támogatásokra fordított – közel 60%-nyi – összegből is részesülnie. Megvizsgáltuk a mezőgazdasági támogatások egy hektárnyi mezőgazdasági területre vetített értékét is, és azt tapasztaltuk, hogy hazánk értéke az EU egészére jellemző átlagos értéket csak 2005-ben haladta meg, amúgy egy hektár mezőgazdasági területre fordított mezőgazdasági nemzeti forrású támogatásunk nem érte el az EU tagállamaira jellemző átlagos szintet.

3. Kiválasztottunk – vagy hasonló gazdasági helyzete, vagy Unión belüli meghatározó szerepe miatt – néhány EU tagállamot, melyek értékeit részletesen is megvizsgáltuk és viszonyítottuk a magyarországihoz. Megállapítottuk, hogy támogatási szerkezetünk és alakulása egyik vizsgált országgal sem mutat párhuzamot. Csak hazánkra jellemző például, hogy az ágazati támogatásokat részesíti előnyben – mint azt már említettük, nem saját, hanem Bizottsági döntés alapján –, míg a többi esetében a horizontális a hangsúlyos. A mezőgazdaság terén arányaiban és változásaiban Franciaországgal tartozunk egy csoportba. Szektorokat vizsgálva csak Lengyelország „lóg ki a sorból”, ott közel azonos mértékben támogatják nemzeti forrásból a mezőgazdaságot és az ipart, még az összes többi tagállam esetében az ipar támogatottsága a kiemelkedő.

A nemzeti forrású állami támogatásokat az agrár szektorban az Európai Unióból származó forrásokkal is kiegészítettük. Ebben a változatban kiegyenlítettebbek az összegek és az országok sorrendje is átrendeződött. Magyarország értékei alapján a tagállamok között inkább a sor második felében található, Ausztria kivételével minden régi tagállam megelőzi, és az újonnan csatlakozók közt is több, például Szlovákia, Lengyelország, vagy Ciprus és Málta is.

A nemzeti forrásokat az Unióból származó értékekkel bővítettük, a költségvetés funkcionális besorolásának felhasználásával. A **két forrás összevonása** után a mezőgazdaság vette át a leg támogatottabb szektor helyét az ipartól. A 2007-es évet vizsgálva az ipar támogatottsága – a költségvetésen kívüli tételek figyelmen kívül hagyása esetében – már meghaladta a mezőgazdaságét.

A gazdasági funkció szektorait vizsgálva az ipar támogatottsága (a nemzeti és a költségvetésben megjelenő EU források tekintetében) kicsit lemaradva ugyan, de közel azonos a mezőgazdasággal, ezeket az egyéb gazdasági tevékenységek (például a pénzügyi szolgáltatások, ingatlanügyek stb. tartozik ide) követi.

A nemzeti támogatások tartalmaznak kedvezményeket is. Ezek közül néhányat részletesen is megvizsgáltunk, de a rendelkezésre álló adatok hiányossága miatt csak részleges következtetéseket tudtunk levonni.

Kedvezményes kamatozású hiteleket vizsgálva az MFB „Sikeres Magyarországért” hitelprogramjának adatait elemeztük³³. A kedvezményes kamatozású hitelek több mint harmadát a kereskedelemhez tartozó vállalkozások igényelték, és a feldolgozóipar is a hitelállomány negyedével rendelkezik. A mezőgazdaság részesedése alig 7% (annak ellenére, hogy egyetlen ágazatként saját programja van), közel azonos mértékű az építőiparával.

Az Unió csatlakozás után indult programok jellemzése mellett meg kell említeni, hogy a 2004 előtti időből jelentős áthozott hitelállományt halmoztak fel az ágazatok, a mezőgazdaság a legnagyobb mértékben.

Támogatás az **állami garanciavállalás** is, annak ellenére, hogy az állam ezt közvetlenül nem teszi – nem teheti. Garanciavállalásnál külön vállalkozás foglalkozik a mezőgazdasági vállalkozások garanciáival, de ezen belül a részesedése csak kicsivel 30% feletti, részesedési arányát a feldolgozóipar és a kereskedelem is megközelíti, sőt a mezőgazdaság aránya a vidékfejlesztés tényerése miatt (ehhez a kereskedelem szektora kapcsolódik leginkább) csökken.

A minden nemzetgazdasági szektor garanciaigényeivel foglalkozó Hitelgarancia Zrt. esetében a garanciavállalás alig 10%-a kötődik a mezőgazdasághoz, és ez az érték már magába foglalja az élelmiszeripar adatait is, és a garanciabeváltás alapján sem áll az élen, az ágazat sajátosságainak köszönhető magas kockázat ellenére sem. A beváltott garanciák tekintetében a kereskedelem (40%), valamint az ipar és építőipar együttese (30%) „vezet”.

Megvizsgáltuk a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások **adómentességeit és adókedvezményeit**. Bármely vizsgált évet is választottuk, a feldolgozóipar 90% körüli részesedése minden esetben igaznak bizonyult. Alágazatai közül leginkább a vegyipar, villamos-, gépgyártás, és a kocsz, kőolaj, nukleáris fűtőanyag gyártás számított meghatározónak, illetve 2007-ben a járműipar is. A mezőgazdaság részesedése az adómentességekből és adókedvezményeiből jelentéktelen volt. Reálisabb képalkotás érdekében a kedvezmények összegét az ágazatban tevékenykedő foglalkoztatottak számára vetítettük, de a feldolgozó ipar kiemelt értéke így is megmaradt. A többi – összesen 13 – szektor között már nincs éles szakadék, de a támogatottak között leginkább nem termelő szektorokat (oktatás, egészségügy) találunk, termelő szektorokból a szállítás értéke érdemel még figyelmet. A mezőgazdaság egy főre vetített értéke is a legalacsonyabbak között van. A bemutatás csak a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások értékeit tartalmazza, így például az östermelők adókedvezményeire nem tér ki.

Összességében megállapítottuk, hogy 2007-ig a legtámogatottabb szektor a mezőgazdaság, annak ellenére, hogy nemzeti forrásból egyre kevesebbet fordítunk rá – hiszen az Unió forrás veszi át fokozatosan a nemzeti helyét. 2007-ben azonban változás következett be, a költségvetésben szereplő Unió és a nemzeti források összegében az ipar bizonyult a legtámogatottabbnak, illetve jelentősen megnőtt a közlekedésre és távközlésre fordított összegek nagysága is.

³³ Más bankok is foglalkoznak kedvezményes hitelek közvetítésével, de a legnagyobb állomány az MFB-nél található.

Az összehasonlítás azonban nehéz, mert a mezőgazdaság az egyetlen olyan ágazat, amely címzetten és követhetően részesül a támogatásokból, ezek kifizetéséhez kialakult intézményi háttér jelentős, és látványos. A mezőgazdaság mellett figyelmet érdemel az ipari szektor hasonló nagyságrendű támogatottsága, és az egyéb gazdasági tevékenységek fokozott térnyerése is.

Végezetül a további hasonló kutatások érdekében célszerűnek tartanánk:

- ha a támogatási jellegű adatok hozzáférhetőbbek lennének;
- ha az adatok szektorális bontásánál akár típuslétrehozásnál, akár számszerűsítésnél nagyobb lenne az érintett intézmények közötti együttműködés.

Tapasztalataink alapján nem volt két olyan intézmény, amely ugyanazt a csoportosítást alkalmazta volna az adatoknál, illetve sok esetben ugyanarra az értékre eltérő intézményeknél más-más összegekkel találkoztunk.

Irodalomjegyzék

1. 2005. évi CXVIII. – a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről és az államháztartás három éves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
2. 2006. évi XCIX. törvény – a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetésének végrehajtásáról
3. 2007. évi CXXVIII. törvény – a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetésének végrehajtásáról
4. 2008. évi LXXVIII. törvény – a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetésének végrehajtásáról
5. T/17290. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről és az Államháztartás három éves kereteiről szóló törvény végrehajtásáról
6. T/881. számú Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
7. T/3578. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
8. T/6133. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről szóló törvény végrehajtásáról
9. 52/2 GKM Közlemény
10. 39/1 GKM Közlemény
11. 62/1 GKM Közlemény
12. 100/1 GKM Közlemény
13. Borszéki Éva – Mészáros Sándor – Varga Gyula (1986): Élelmiszer-gazdaságunk versenyképessége – Agrártermelés a világpiaci árak tükrében, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 2006, 284 p.
14. Fertő Imre – Lionel J. Hubbard (2005): Az agrárkereskedelem dinamikája – A csatlakozó országok esete, Közgazdasági Szemle, LII. Évfolyam, 2005. január, 24-38 pp.
15. Hargita Eszter (2003): Az állami támogatások és a verseny, Európai Füzetek 36. Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadvány, Budapest, 40 p.
16. Jankuné Kürthy Gyöngyi – Popp József – Potori Norbert (2001): Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2001. 6. szám, Budapest, 107 p.
17. Kovács Gábor – Kovács Henrietta – Lámfalusi Ibolya (2007): A mezőgazdasági vállalkozások pénzgazdálkodásának változó feltételei, Agrárgazdasági Információk, 2007. 4. szám, Budapest, 70 p.
18. Kovács Gábor (szerk.) – Czárli Adrienn – Kürthy Gyöngyi – Varga Tibor (2008): Az agrártámogatások hasznosulása, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2008. 2. szám, Budapest, 82 p.
19. KSH – Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv – Az Európai Unió (2005), Budapest, 270 p.
20. Kürthy Gyöngyi – Popp József – Potori Norbert (2005): A magyar agrártámogatások alakulása nemzetközi kötelezettségvállalásaink (OECD, WTO) tükrében, Agrárgazdasági Információk, 2005. 5. szám, Budapest, 51 p.

21. Merkel Krisztina (2008): A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar költségvetési kapcsolatainak bemutatása – Agrárgazdasági Információk, Budapest, Kézirat, 72 p.
22. TVI Információs füzetek 9. (2002), Pénzügyminisztérium, Támogatásokat Vizsgáló Iroda, Budapest, 56 p.
23. TVI információs füzetek 23. (2005), Pénzügyminisztérium, Támogatásokat Vizsgáló Iroda, Budapest, 139 p.
24. <http://eca.europa.eu/portal/page/portal/publications/auditreportsandopinions>
25. http://ec.europa.eu/dgs/budget/budget_glance/what_for_hu.htm
26. http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/stat_tables.html
27. http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=19
28. <http://www2.pm.gov.hu>
29. www.apoh.hu
30. www.ksh.hu
31. <http://www.mno.hu/portal/400523>
32. http://www.mnb.hu/engine.aspx?page=mnbh_u_statistikai_idosorok
33. http://www.penzcentrum.hu/cikk/1013677/1/tul_sokat_kolt_a_magyar_allam_a_vilagbank_szerint_is
34. <http://www.avhga.hu> – Éves jelentések (2004-2007)
35. <http://mfb.hu> – Éves jelentések (2004-2007)
36. <http://www.hitelgarancia.hu/> – Statisztikák
37. http://www.eximbank.hu/content/view/11/24/lang_hu/
38. <http://eca.europa.eu/portal/page/portal/publications/auditreportsandopinions/annualreports>

MELLÉKLETEK

Tagállamok nemzeti és EU-s forrásból származó támogatásai – I.

Támogatások	2004 (millió €)				2005 (millió €)			
	NT- agrár	NT Teljes	EU- agrár	EU Teljes	NT- agrár	NT Teljes	EU- agrár	EU- teljes
Belgium	176,8	967,4	1 083,6	2 393,7	154,4	1 148,9	1 047,7	2 369,4
Csehország	169,7	522,2	90,8	802,8	157,9	630,9	428,5	1 057,5
Dánia	128,9	1 431,2	1 221,6	1 537,6	134,6	1 356,0	1 228,3	1 517,0
Németország	2 325,4	18 089,5	6 064,7	11 430,3	2 034,0	17 837,0	6 522,3	12 057,3
Észtország	30,8	41,7	15,6	196,8	23,9	40,5	76,5	243,6
Írország	143,4	534,4	1 845,8	2 775,4	154,9	662,7	1 821,5	2 462,6
Görögország	113,3	728,1	2 779,8	5 749,3	85,1	584,0	2 755,7	5 547,7
Spanyolország	460,5	4 285,6	6 345,4	16 262,5	538,0	4 428,3	6 432,0	14 753,7
Franciaország	3 158,1	11 057,0	9 429,4	12 508,6	2 474,0	10 474,1	10 011,5	13 282,9
Olaszország	1 066,0	6 590,7	5 040,4	10 120,3	455,5	6 199,9	5 528,1	10 619,4
Ciprus	57,3	224,8	7,5	141,1	22,7	203,7	44,5	209,5
Lettország	35,8	88,9	32,8	261,1	74,3	176,3	118,4	378,9
Litvánia	93,1	128,1	49,5	485,8	90,4	127,0	265,6	656,7
Luxemburg	49,0	97,1	38,9	144,1	36,3	83,6	45,4	132,7
Magyarország	391,6	1 134,7	60,7	722,8	601,7	1 747,1	651,5	1 350,4
Málta	17,5	146,5	2,7	75,4	21,2	147,6	9,0	130,1
Hollandia	1 065,6	2 332,4	1 332,9	2 028,6	789,5	2 247,5	1 268,3	1 998,1
Ausztria	197,3	1 093,9	1 144,8	1 582,8	154,2	1 195,7	1 237,3	1 757,0
Lengyelország	869,5	3 129,5	297,4	2 698,5	997,9	1 958,9	1 542,1	4 046,3
Portugália	42,8	1 361,8	828,0	4 385,7	18,1	1 461,6	896,5	3 861,5
Szlovénia	107,4	260,8	49,4	283,2	82,8	219,8	102,6	357,6
Szlovákia	16,2	264,9	41,1	399,8	30,9	305,6	220,6	605,4
Finnország	1 396,0	2 044,7	870,4	1 328,5	1 511,8	2 198,0	904,1	1 321,2
Svédország	80,0	2 668,9	849,8	1 405,1	84,2	3 041,5	956,9	1 524,2
Nagy-Britannia	1 366,3	5 871,7	4 056,0	6 903,2	793,2	5 031,2	4 347,2	8 470,5
Európai Unió	13 558,3	66 957,7	43 579,0	86 623,0	11 521,6	64 081,6	48 462,1	90 711,2

NT = Nemzeti forrású Támogatás.

Forrás: Európai Bizottság és Európai Számvevőszék

Tagállamok nemzeti és EU-s forrásból származó támogatásai – II.

Támogatások	2006 (millió €)				2007 (millió €)			
	NT- agrár	NT Teljes	EU- agrár	EU- teljes	NT- agrár	NT Teljes	EU- agrár	EU- teljes
Belgium	168,8	1 162,1	956,1	2 336,4	127,7	1 077,2	879,9	1 984,7
Csehország	167,0	775,4	498,3	1 310,3	163,9	938,0	717,1	1 705,9
Dánia	128,4	1 306,5	1 164,8	1 455,5	118,4	1 405,2	1 168,8	1 401,6
Németország	1 918,2	18 848,5	6 566,9	11 953,8	1 951,9	16 228,5	6 905,7	12 316,4
Észtország	29,3	36,7	75,6	292,3	23,7	36,7	121,2	368,3
Írország	147,3	775,6	1 736,4	2 294,7	448,2	1 092,5	1 762,7	2 125,0
Görögország	143,8	585,3	3 071,2	6 805,2	146,8	729,5	3 644,4	8 399,9
Spanyolország	931,8	4 810,1	6 681,4	12 811,0	691,1	5 370,5	6 973,4	12 728,1
Franciaország	2 469,9	10 383,3	10 091,7	13 050,8	2 430,8	9 797,5	10 360,1	13 626,6
Olaszország	424,7	6 276,7	5 486,0	10 804,4	787,1	5 095,7	5 913,3	11 085,9
Ciprus	11,1	87,1	51,4	227,6	25,2	107,4	61,0	121,1
Lettország	123,5	236,4	136,6	403,0	61,1	203,6	186,2	667,3
Litvánia	80,4	139,0	308,8	791,5	122,6	177,3	483,0	1 032,7
Luxemburg	34,6	81,2	46,3	141,5	25,8	72,3	55,2	178,8
Magyarország	281,6	1 363,5	840,9	1 821,5	290,2	1 434,1	956,2	2 412,2
Málta	21,2	114,3	9,4	142,0	18,0	98,6	8,7	76,1
Hollandia	417,9	2 005,2	1 220,1	2 082,6	797,3	2 316,5	1 211,3	1 838,7
Ausztria	173,3	1 923,1	1 274,9	1 791,3	177,8	1 005,9	1 130,0	1 578,4
Lengyelország	1 110,9	2 381,9	2 141,6	5 289,0	579,2	1 849,2	3 114,3	7 759,2
Portugália	15,6	1 471,5	951,3	3 610,9	15,4	2 138,1	1 299,7	3 879,6
Szlovénia	81,5	234,2	159,9	408,4	72,8	188,1	179,5	382,6
Szlovákia	43,6	273,6	277,5	688,1	28,7	272,5	380,5	1 073,0
Finnország	1 458,9	2 168,6	818,2	1 239,6	1 365,0	2 079,0	972,8	1 400,3
Svédország	197,0	3 325,7	924,6	1 528,6	165,2	3 100,1	1 104,8	1 635,0
Nagy-Britannia	859,2	4 491,1	4 307,8	8 080,5	696,1	6 184,9	4 233,7	7 272,4
Európai Unió	11 439,3	65 990,3	49 797,7	91 360,5	11 330,2	62 998,9	53 823,5	97 049,8

NT = Nemzeti forrású Támogatás.

Forrás: Európai Bizottság és Európai Számvevőszék

2. melléklet

Az állami támogatások összetételének vizsgálatához kiválasztott Európai Unió tagállamok nemzeti költségvetését – a legfőbb funkciókra helyezve a hangsúlyt – is megnéztük az érintett időszakban (2. melléklet / 1. táblázat).³⁴ A legtöbbet a három legfontosabb funkciócsoportra a vizsgált országok körül Franciaország költi, ezt Magyarország követi. Németország kivételével minden vizsgált államnál az államháztartás működési, jóléti és gazdasági funkcióhoz kötődő összes kiadása évről-évre növekedést mutat.

1. táblázat

Vizsgált országok költségvetésének funkcionális bontása a vizsgált időszakban³⁵

FUNKCIÓK	2004	2005	2006
	GDP %-ában		
EU25			
Állami működési funkció	7,1	7,3	n.a.
Jóléti funkció	32,3	32,3	n.a.
Gazdasági funkció	4,5	4,4	n.a.
CSEHORSZÁG			
Állami működési funkció	7,3	8,1	7,1
Jóléti funkció	28,0	27,3	27,3
Gazdasági funkció	8,6	8,2	8,0
FRANCIAORSZÁG			
Állami működési funkció	8,0	8,0	n.a.
Jóléti funkció	37,9	39,1	n.a.
Gazdasági funkció	3,7	3,9	n.a.
LENGYELORSZÁG			
Állami működési funkció	6,1	6,2	6,3
Jóléti funkció	29,9	30,0	29,9
Gazdasági funkció	4,0	4,4	5,0
MAGYARORSZÁG			
Állami működési funkció	8,2	8,8	9,4
Jóléti funkció	30,1	30,7	31,8
Gazdasági funkció	6,3	6,1	6,9
NÉMETORSZÁG			
Állami működési funkció	6,1	6,0	5,9
Jóléti funkció	34,1	33,9	32,9
Gazdasági funkció	4,2	4,0	3,8

Forrás: PM alapján saját szerkesztés

³⁴ Az esetleges átváltásokból, árfolyam-különbözetekből adódó tévedési lehetőségek kiszűrése érdekében az országok értékei az adott ország GDP-jében kifejezve, %-os formában szerepelnek

³⁵ A kutatás időszakában 2007-es adatok még nem álltak rendelkezésre.

Részletesen is megvizsgálva az említett funkciócsoportokat egyöntetűen elmondható, hogy mindenhol a jóléti funkció finanszírozása emészti fel a legmagasabb összegeket, ezt a működési funkció, majd a gazdasági funkció kiadásai követik.

Magyarország arányaiban lényegesen többet költ az állami működési és a gazdasági funkciókra mint az összehasonlításban szereplő országok (a működtetéssel kapcsolatos magas költségekre a Világbank is felhívta a figyelmet).

A működtetési költségeket hasonló területű és népességű országhoz hasonlítva is alacsonyabb értékkel találkoztunk, a csehek az ország GDP-jének 7,1-8,1%-át fordították erre a célra.